2 113

Marſilii ficini floren-
tini: doctoris in omni diſciplinarum genere pro
fundiſſimi: de chriſtiana religione: aureum
opuſculum: poſt omnes impreſſiones
ubiq; locorũ excuſſas: a bene do
cto theologo adamuſſim re
cognitum: cunctiſq; men
dis expurgatum

✠

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Antonio contareno uenetiarum patriar
che Lucas olchinenſis felicitatem

Marſilium de chriſtiana religione: uirorum ſi
ne cōtrouerſia omnium: quos etas noſtra pe
perit: & latine: & grece doctiſſimum: quem
impreſſorum uenetorum auaritia mendoſiſſ̄
excuſſerat: in priſtinum candorem a me reſtitutum: ti
bi muneri mitimus reuerēdiſſime domine. Quia tibi
tum propter ſummam religionem: & uite ſanctimo-
niam: tum etiam propter doctrinam: & eruditionem
theologica maxime conueniunt. Quantum uero uti
litatis afferat hoc compendioſum opuſculum: iudi-
cio meo elegans: doctum: & perutile: uel ex hoc ipſo
cognoſci poteſt: ꝙ profundiſſimus Marſilius: uelut ꝑ
redolentia prata diſcurrens: primaria queq; : admo-
dum archana ac recōdita: ex Moyſi: Platonis: nec nō
chriſtiana theologia delegit: excerpſit: declarauit: &
nobis familiaria reddidit. Has igitur emendationes
qualeſcunq; ſint: ſicuti multa alia: nomini tuo nun
cupamus. Alia ſubinde nō minus erudita q̄ proficua
ex optimi Marſilii officina d' prompta: quib⁹ impreſ
ſorum uenetorum temeritas inſidiata eſt: dominatio
ni tue deſtinanda parabimus Vale.

¶ Tabula huius operis.

Religio maxīe homini ꝓpria eſt & ueridica. Ca.i.
De diuinitate animi a religione. Ca.ii.
Caueant adoleſcentes: ne facile de religione ſenten-
tiam ferant. Cap.iii.
Omnis religio hōi habet nō nihil: modo ad deū ipſū
creatorē oīum dirigat: xp̄iana ſincera ē. Ca.iiii.
Diſcipuli chriſti neminem deceperūt. Cap.v.
Quo animo chriſti diſcipuli laborabāt. Cap.vi.
Chriſtiana religio in ſola dei ūtute fūdata ē. Ca.vii.
Chriſti auctoritas nō ab aſtris: ſed a deo ē. Cap.viii.
Chriſti auctoritas abſq; miraculis minime fuit. c.ix.
Chriſti auctoritas apud gentiles. Cap.x.
Chriſti auctoritas apud mahumetenſes. Cap.xi.
De generatione filii dei in eternitate. Cap.xii.
Ordo celoꝝ: angelorum: animarum: circa trinitatem
quaſi ſpherarum circa centrum. Cap.xiii.
Generatio filii i eťnitate: & declaratio i tēpoř.c.xiiii.
Conueniens fuit deum ſe homini iungere. Ca.xv.
Qualis coniunctio ſit dei: & hominis. Cap.xvi.
Quam decens dei hoīſq; coniunctio. Cap.xvii.
Aduētus xp̄i dat btitudinē fide ſpe charitate.c.xviii
Aduentus chriſti ad peccati grauitatem leuandam
utilis fuit. Cap.xix.
Chriſtus perfectū īſtructionis genus īpleuit. C.xx.
Chriſtus errores expulit: ueritatē aperuit. Cap.xxi.
Chriſtus eſt idea: & exemplar uirtutū. Cap.xxii.
Auctoritas ſybillarum. Cap.xxiii.
Teſtimonia ſibyllarum de chriſto. Cap.xxiiii.
De auctoritate prophetarum: nobilitate ueteris te-
ſtamenti: & excellentia noui. Cap.xxv.
Teſtimonia prophetarū de chriſto. Cap.xxvi.

Solutiones dubitationũ circa ꝓphetias. Ca.xxvii.
Cõtra iudeos ꝙ miſeri ſũt in xp̃i uidictã. C.xxviii.
Confirmatio rerum noſtrarum ex iudaicis contra iudeos de ſacris libris. Cap̃.xxix.
Confirmatio trinitatis dei: & diuinitatis chriſti ex iudaicis. Cap̃.xxx.
Confirmatio paſſionis meſſie contra iudeos ex iudaicis. Cap̃.xxxi.
Confirmatio peccati originalis: & ob hoc paſſionis meſſie ex iudaicis cõtra iudeos. Cap̃.xxxii.
Probatio ꝙ teſtamenti ueteris cerimonie merito conſumpte: conſumateq; ſunt aduenientе nouo ex iudaicis cõtra iudeos. Cap̃.xxxiii.
De auctoritate doctrine chriſtiane. Ca.xxxiiii.
Quod ſacre xp̃ianoꝝ littere uitiate nõ ſũt. C.xxxv.
Cauſa erroris iudeoꝝ: mahũetẽſiũ: gẽtiliũ.c.xxxvi.

FINIS TABVLE

¶ Marſilii Ficini Florētini liber de chriſtiana religione ad laurentiū medicē patrie ſeruatorē prohemiū.

Quod inter ſapiētiā religionēq; maxīa cognatio ē.

AETERNA Dei ſapientia ſtatuit diuina myſteria ſaltem in ipſis religionis exordiis ab illis dūtaxat tractari: qui ueri eſſent uere ſapientie amatores. Quo factum eſt: ut iideꝫ apud priſcos reꝝ cauſas indagarēt: & ſacrificia ſumme ipſius rerū cauſe diligenter adminiſtrarēt: atq; iidem apud oēs gentes philoſophi: & ſacerdotes exiſterēt. Neq; id quidē iniuria. Nam cum animus (ut platoni noſtro placet) duabus tantum alis: ideſt intellectu: & uoluntate pollit ad celeſtē patrem: & patriā reuolare: ac philoſophus intellectu: maxīe ſacerdos uoluntate nitatur: & intellectus uoluntatē illuminet: uoluntas intellectū accendat: cōſentaneū eſt q̄ primi diuia p̄ intelligentiā uł ex ſe iuenerūt: uel diuinitus attigerūt: primos diuia puolūtatē rectiſſime coluiſſe: rectūq; eoꝝ cultū rōnēq; colēdi ad ceteros propagaſſe. Prophete igiť hebreorum atq; eſſei ſapientie ſimul: & ſacerdotio incumbebant. Philoſohi a perſis: q̄a ſacris preerant: magi: hoc eſt ſacerdotes: ſunt appellati. Indi brachmanas de rerum natura ſimul: atq; animoꝝ expiationibus cōſulebāt. Apud egyptios mathematici & metaphyſici ſacerdotio fungebātur: & regno. Apud ethiopas gymnoſophiſte philoſophie ſimul magiſtri erāt ac religionis antiſtites. Eadē in grecia ɔſuetudo fuit ſub lino: orpheo muſeo: eumolpo: melāpo: trophio: aglaophemo: atq; pythagora. Eadē in gallia ſub druidū gubernaculis

Quantũ apud romanos numme pompilio: ualerio ſo rano: marco uarroni: multiſq; aliis ſapientie ſimul: ſa crorumq; ſtudiũ fuerit: qs ignoret? Quanta deniq;: & q̃ uera doctrina in priſcis xpianoꝝ epiſcopis: p̃ſby teriſq; quis neſciat? O felicia ſecula: que diuinã hanc ſapiẽtie: religiõiſq; copulaꝫ: preſertim apud hebreos: xpianoſq; integram ſeruauiſtis. O ſecula tandẽ nimiũ infelicia: quãdo palladis: themidiſq; diuortiũ miſera bile cõtigit: proh nephas: ſic datum eſt ſanctũ canib9 lacerãdum. Doctrina enim magna ex parte ad ꝓpha nos tranſlata eſt: unde ut plurimum iniqtatis euaſit & laſciuie inſtrumentũ: ac malitia dicenda eſt potius q̃ ſcientia. Margarite autẽ religionis precioſiſſime ſe pe tractantur ab ignorantibus: atq; ab his tanq̃ ſui bus conculcant. Sepe enim iners ignorantũ: ignauo rũq; cura ſupſtitio potius q̃ religio appellãda uidetur. Ita neq; illi ſincere ueritatem intelligunt: que tanq̃ di uina ſolis piorũ oculis illuceſcit: neq; iſti: q̃tum in eis ẽ recte uel deum colunt: ut ſacra gubernant: diuinarũ: humanarũque rerũ prorſus ignari. Quandiu duram & miſerabilem hãc ferrei ſeculi ſortem ſuſtinebimus? O uiri celeſtis patrie ciues: icoleq; terre: liberemus: ob ſecro: q̃nque philoſophiã ſacrum dei munus: ab ipie tate ſi poſſumus: poſſumus aũt ſi uolumus: religionẽ ſanctã pro uiribus ab execrabili inſcitia redimamus. Hortor igitur oẽs: atque precor: phõs quidem: ut re ligionẽ: uel capeſſant penitus: uel attingant: ſacerdo tes autẽ: ut legitime ſapientie ſtudiis diligenter incũ bant. Ego q̃tum hac in re uel profecerim: uel profectu rus ſim: neſcio: tẽtaui tamẽ: & tentare nõ deſinã: non meo quidem ingeniolo: ſed dei clemẽtie uiribus con fiſus. Au9tuus: magnanime laurẽti: magnus coſmus

petrus deinde pius gẽitor me a teneris annis: quo phi
loſophari poſſem: ſuis opibus aluerunt. Tu nup uo-
lens philoſophandi ſtudiũ in me: quo ad poſſes: ſicut
in iis nonnullis conſueuiſti: cum pietatis officio copu-
lare. Marſilium ficinum tuum ſacerdotio: & quidem
honorifice decoraſti. Vtinã nunq̃ mihi ipſe defuerim
aut deſim: quandoquidẽ dei ipſius: medicũq; fauor:
& auxiliũ nunq̃ defuit. Vt aũt diuinã mihi gratiã ma
gis conciliarem: tibique gratificarer: & mihi ipſe non
deeſſem: cum primum ſacerdotii ſacris initiatus ſum
opus de chriſtiana religione cõpoſui: quod quidẽ tibi
huius mee ꝓfeſſiõis auctori: p̄cipuoque tum ſapiẽtie
alumno: tum pietatis cultori cenſui dedicandum.

❡ Religio maxĩe homini ꝓpria eſt: & ueridica. C. i.

Singulas generis humãi dotes uidemus in
beſtiis quibuſdã ſaltẽ ſecundũ quandam ſi
militudinem: excepta religione: aliquãdo
apparere. Nullum bruta per ſe ferunt reli-
gionis indicium: ut propria nobis ſit mentis in deum
celi regem erectio: ſicut corporis in celum erectio pro
pria: cultuſq; diuius: ita ferme hominibus naturalis:
quemadmodum equis hinitus: canibus ue latratus.
At ſiquis curioſius affirmet: beſtias inſuper nonnul
las interdum celeſtia uenerari: quod ego minime cre-
do: reſpõdebũt platõici huiuſmodi beſtias: uel aliud
quoduis tunc facere: cum celeſtia honorare uidẽtur:
uel ſi forte honorant: tamen neſcire quid agant: uel
ſi ſciunt: illas quoq; intelligentie: ĩmortalitatiſq; par
ticipes eſſe. Sed re uera: ut ad propoſituz reuertamur
homo ꝑfectiſſimum animal: ea proprietate maxime
tum perfectione pollet tum ab iferioribus diſcrepat:
qua perfectiſſimis, id eſt diuinis coniungitur. Rur-

ſus: ſi homo animaliuz mortalium perfectiſſimus eſt inquantum homo ob eam precipue dotē eſt omnium perfectiſſimus: quam inter hec habet ipſe propriā: ceteris animalibus non cōmunem: ea religio eſt per religionem igitur eſt perfectiſſimus. Si religio eſſet inanis: per eam rurſus homo omnium eſſet imperfectiſſimus: quoniam per eam dementiſſimus eſſet: atq; miſerrimus Siquidem homies multi omnia: omnes certe multa uite commoda temporalis abiiciunt & incōmoda ſubeunt dei uel amore: uel metu. Nullum uero aialium reliquorum preſentibus abſtinet bonis propter dei cultum: expectationemq; futuri. Adde q̄ ſcie̅tie ſtimulus nos ſolos pungit aſſidue diuie uindicte: inferorumq; timor acerrime uexat. Si ergo religio: (ut diximus) uana eſt: nullum eſt animal deme̅tius & infelicius homine: eſſet igitur ob religiōem homo imperfectiſſimus omnium per eam tamen pauloante omnibus pfectior apparebat. Non poteſt autem per eandem ſui partem ita contria pati: ut ſecundum eā tum ſumme pfectus ſit tum ſummopere imperſectus Eſt igitur religio uera: pſertim quia ſicut non poteſt quicquam ignis propinquatione fieri frigidiſſimum: ita nō poteſt homo quia ſolus heret deo ſapie̅tiſſimo beatiſſimoq;: ſtultiſſimus ex hoc: miſerrimuſq; euadere. Neq; etiam poteſt deus: qui ſumma ueritas: & bonitas eſt humanum genus prolem ſuam decipere. Naturalis autem cōmuniſq; opinio de deo inſerta nobis eſt a deo communi origine: ac principe naturarū. Preterea meminiſſe debemus uaticiniū illud: quod a tota aliqua animalium ſpecie ſit: quia uniuerſalis: particulariſq; ſit inſtinctu: uerum exiſtere. Reptilia multa: oriente ſole e terre ſinu ſurrepunt: aeris caligo portenditur

tenditur:cornicum plurima turba ueſpere a certa ae
ris plaga peruolat:uenti prenunciantur:& alia eiuſ-
dem generis inumerabilia. Communi quoq; hoium
uaticinio religio uera eſt: omnes namq; ſemper ubiq;
colunt deum uite future gratia:uerum eſt igitur pre
uidere nobis deum:et uitam aliam fore. Si modo per
fectiſſima ſpecies animalium ueriſſimum habet iudi
cium illud:quod ſibi eſt maxime omnium naturale.
Talem autem eſſe religionis aſſertionem apparet:nõ
ſolum ex eo ꝙ ſolius omniſq; hominis eſt:uerum etiã
ex eo ꝙ oẽs hoium opiniões:affectus:mores:leges ex
cepta cõmuni quadã religiõe mutantur. Siquis ergo
reperiatur ois religiõis penitus expers:quia preter hu
mane ſpeciei naturam eſt:uel monſtrũ quodam eſt ab
initio:uel contagione monſtri alterius inquinatus.

De diuinitate animi a religione. Capitulum.ii.

Plato noſter in protagora:maximum eſ
ſe uult noſtre diuinitatis idicium:quod
ſoli nos in terris tanquã ſortis diuie par
ticipes ob cognationẽ quandã deũ reco
gnoſcimus:et cupimus:tanquã auctorẽ
inuocamus:& amamus ut patrẽ:ut regẽ ueneramur:
timemus ut dñm. Sicut enim ſol ſine ſole nõ cernit̃ &
ſicut aer ſine aere non audit̃:ac plenus lumine oculus
uidet lumẽ:plena aere auris audit aerẽ reſonantẽ:ita
neq; deus ſine deo cognoſcit̃. Sed aĩmus deo plenus
tantum in deum erigit̃:quantũ & diuino lumine illu
ſtratus agnoſcit deũ:& diuino calore accẽſus ſitit eũ
dem. Non enĩ ad id:quod ſupra eſt & iſinitũ:niſi uir
tute ſupioris:infinitiq; attollit̃:hinc aĩmus dei tẽplũ
efficit̃ ut xiſtus pythagoricus arbitrat̃ dei uero eterni
templum nunquã exiſtimat ruituꝝ:deũ agitat mens

hũana: quottidie deo ardet cor. Deũ ſuſpirat pectus eundẽ cãtat lingua: eundẽ caput: manuſq; adorãt: & genua: eũdẽ referũt hoium artificia. Si nõ audit hec deus: eſt ignorans: ſi nõ exaudit ĩgratus: crudelis om nino: ſi uociferari nos cõpellit quotidie: quos ñ exau dit. Deus aũt: qui infinita ſapientia: bonitas: caritas eſt: ignorans: uel ingratus: uel crudelis eſſe nõ poteſt. Omnio ãt cũ ſupior mẽs cõprehẽdat iferiorẽ potiuſq̃ ecõuerſo: ſi mens hũana mentẽ diuinã attingit: neceſ ſariũ eſt a diuia mẽte hũanã cõprehẽdi: et gubernari.

¶ Caueant adoleſcentes: ne facile de religione ſen tentiam ferant. Capitulum. iii.

ET ſi homo natura i qualibet etate: exceptis pauciſſimis: & illis qdem deprauatis religio ſus eſt: due tñ etates: & plato ſcribit: religio ſiores ſũt pueritia uidelicet: & ſenectus. Nã pueri religioſi naſcunt: atq; educant: & in religiõe fir miſſimi permanẽt: quouſq; in adoleſcentia ratio exci tetur: que ſua natura ſingularum rerum cauſas ratio neſq; requirit: ſi in hac etate: aut ea ſtudia capeſſant: aut in eo ſermones incidant: quibus diligenter rerum cauſe perquirantur: incipiuntur: quaſi nihil uelle aſſe uerare: niſi cuius ipſi rationem perſpexerit. Tunc pri mum religionẽ magna ex parte poſt tergum abiciunt niſi forte regibus: ſeniorumq; conſilio ſe committãt. Quia diuinorum occultiſſime rationes longo uix tan dẽ tẽpore exqſitiſſima diligentia purgata mente pſpi ciuntur. Adoleſcentes illi rationes huiuſmodi nõdũ attingunt: & quia nihil ferme aſſerunt: cuius non ui deant rationẽ: ſi proprio confidant iudicio: religionẽ quodammodo negligunt. Nonnulli in hac opinione conſtituti propter ſuperbiam: incõtinentiamq; ariſthi

picis

picis uoluptatibus ſe ſe dedunt: tandem nihil ampli us de religione: niſi tanquam de anilibus fabulis co gitantes. Alii uero propter mãſuetudinẽ: et modeſtiã pythagoreo ritu mentẽ purgant a ſenſibus: per mo rales: phyſicas: mathematicas: metaphiſicas diſci plinas: ne tanquã ſuperiores illi: lippos adhuc oculos in diuinũ ſolem ſubito dirigẽtes: caligari cogãtur: ſꝫ gradatim progredientes lumen diuinum ĩ moralibus primo: tanquã ſolis lumẽ in terra proſpiciant. Secun do in phyſicis tanquã in aqua: tertio ĩ mathematicis tãquã ĩ lũa. q̃rto in metaphyſicis tanquã ĩ ipſo ſole tã ſupceleſti q̃ celeſti pſpicue ſalubriterqꝫ pſpiciant. Hos appellat orpheus muſarũ legittimos ſacerdotes: qui tandẽ in etate maturiore de religione ſentiũt multo melius: queadmodũ legimus apud platonẽ in epiſto la ad regem dionyſiũ in phedro in primo de republi ca. In deci mo legũ monet autẽ iuuenes diuius plato ne temere de diuinis ſnĩam ferant: ſed credãt legibus donec etas ipſa doceat: uel per eos diſciplinarum gra dus: quos narrauimus: uel per experientiam: uel per quandam animi a corpore ſeparationem: quam mo deratẽ: ſenectus adducit: ut anima ĩ ea etate res a cor poribus ſeparatas: quaſi e proximo uidens clarius di ſcernat q̃ conſueuerit. Meminiſſe uero ſemp oportet: neqꝫ poſſe in iuuenibus ſecundum naturam ſapientiã eſſe: neqꝫ qcq̃: uel in iudicando: uel in agendo piculoſi us eſſe q̃ audacem ignorantiã: et audacem ignorantẽ. Sapientia ſine audacia prodeſt quidem q̃uis nõ ſatis magnifice: ſed obeſt nũquam: audacia uero ſine ſapi entia fera quedã indomita: ac penitus effrenata. Quo niam uero de cõmuni religionis ueritate prouidentia dei animorũ diuinitate in theologia noſtra latiſſime

diſputauim⁹:hec de his ad preſens breuiter dicta ſuf
ficiant:nā ad chriſtiane religiōis myſteriū ꝑperamus.

¶ Omnis religio boni habet nō nihil:modo ad deū
ipm creatorē oīum dirigat:xpiana ſincera ē. Ca.iiii.

Nihil deo magis diſplicet q̄ contēni.nihil
placet magis q̄ adorari: hoīes dinarum
legum aliqua ex parte tranſgreſſores le
uius punit: rebellātes aūt pp ingratitu
dinē:malignitatēq̄: & ſuperbiā ab eius
imperio fulminat: Iccirco diuina prouidentia non per
mittit eſſe aliquo in tempore ullam mundi regionem
omnis prorſus religionis expertē:quamuis permittat
uariis locis :atq̄ tēporibus ritus adorationis uarios
obſeruari. Forſitā uero uarietas hmōi : ordināte deo
decorem quendam parit in uniuerſo mirabilem :regi
maximo magis cure eſt re uera honorari: quā aut his
aut illis geſtibus honorari. Rex Alexander quot gē
tibus iperabat: tot modis cū uel ipſe ad eas ꝓficiſcere
tur:uel legatos mitteret:honorabatur. Totūque id
quod in eius agebatur gloriam:quodāmodo cōmen
dabat:aliud tamē alio habebat acceptius ideꝫ quaſi
de mundi rege eſt arbitrandū. Coli mauult quoquo
modo:uel inepte modo humane q̄ per ſupbiam nullo
modo coli. Incōtinētes quidē hoīes ſed quodāmodo
ſubditos:uel corrigit tanq̄ pater:uel ſaltē minus af-
fligit:impios aūt:ingratoſq̄ oīno : & ſponte rebelles
tanq̄ hoſtis exterminat atq̄ excruciat. Cum uero nul
lum humanum cultū eius gratia ſuſceptū deus ſicut
uolūtariā impietatem penitus reprobet:quē tn̄ maxi
me omnium:immo ſolū approbat. Deus in ſe ipſo ſū
mum eſt bonum:ueritas rerū:lumē fauorq̄ mentium
illi igiť deum pre ceteris:immo ſoli ſincere colunt qui

eum actiõe: bonitate: ueritate lingue: mẽtis claritate qua poſſunt: & caritate qua debẽt: ſedulo uenerant. Tales uero ſunt: ut oſtendemus: quicunque ita deū adorant: quemadmodū chriſtus uite magiſter: eiuſq; diſcipuli preceperunt.

¶ Diſcipuli chriſti neminẽ deceperūt. Cap. v.

Si diſcipuli chriſti decipiendi humani generis gratia: figmẽtum introducere cogitauiſſent rationẽ certe facilioris perſuaſionis aliquā habuiſſent. Cõtra uero fecerunt: agreſſi eni ſunt rem tū ad credendū: tum ad obſeruandū omnium rerū difficillimā. Adde q modis etiā difficillimis ſi tẽpora: loca: pſonaſq; conſideres: in temporibus ſcilicet eruditis: in urbibus ampliſſimis: pleniſque oĩum doctrinarū: aduerſum potẽtes: principeſq;: & doctos & multos: cum ipſi debiliſſimi eſſent: omnium rerum egẽi: rudes ab initio: & pauciſſimi. Vndecim eni xp̃s reliquit apoſtolos: duo uero illi & ſeptuagita chriſti diſcipuli ab apoſtolis regebãtur. Audire licet paulū corinthiis ita dicentẽ. Videte uocationẽ ueſtram fratres: quia nõ multi ſapiẽtes ſecundū carnẽ: non multi potentes: nõ multi nobiles: ſed que ſtulta ſunt mundi elegit deus: ut cõfundat ſapientes: & infirma mundi elegit deus: ut cõfundat fortia: & ignobilia mūdi: & contemptibilia elegit deus: & ea, que non ſunt: ut ea que ſunt: deſtrueret. Non igit̃ finxiſſe credendi ſunt: preſertim qa ſumma inter ſe bonorū morum: opinionūq; cõcordia fortiter uſq; ad finẽ in re maxime oĩum ardua pſeuerauerunt: aliogn nihil obtinuiſſent: neq; permium tanti laboris ullū in hac uita: uel ipſi pcipiebant: expectabant ue: uel populis policebãtur. Atq; hoc eſt: qđ inqt paul⁹. Si in hac uita tantū ſperamus

in chriſto: miſerabiliores ſumus cũctis hoībus: ſepe ꝑ dicebãt ſe morituros ꝓ fide: & poſtea uniuerſos: qui eoꝝ diſciplinã ſecuti eẽnt: accerba: & nefanda paſſuros. Vt obmittã: qđ abiiciebãt: q̃cunq; hñtur a mortalibus bona abiiciq; iubebant. Neq; in angulis ſuſurrabant ſed palã uulgo ſuã doctrinã audacter diſſeminabãt. Siqdem paulus ẽt cathẽa collũ uinctus publice predicabat: unde ſcribit ad philippẽſes. Que circa me ſunt: magis ad ꝑfectũ uenerũt euãgelii ut uincula mea mãifeſta fierẽt in xp̃o in oĩ pretorio: & in ceteris oĩbus: & alibi ait. Euãgeliũ iam predicatum fuiſſe oĩ creature: q̃ ſub celo eſt. Rurſus. Nihil horũ in angulis geſtũ eſt. Credebãt igitur illi: ſe uera hoĩbus predicar̃ imo certe qđ predicabãt: ĩtelligebãt. Hic illud Petri parati ſemp eſtote ad ſatiſfactionẽ omni poſcẽti a uobis rõnem: de ea: que in uobis eſt: ſpe: & fide. Hinc illud pauli ad corinthios. Ego ſic curro nõ quaſi in incertũ: ſic pugno non quaſi aerẽ uerberans: ſed caſtigo corpus meuꝫ: & in ſeruitutem redigo: ne forte cũ aliis predicauerim: ipſe reprobus efficiar. Hinc paulus: & apollo ubiq; cum doctis de chriſti miſteriis diſſerẽtes ꝓphetarum uolumina in mediũ adducebãt. Iubet ſepe paulus diſcipulos ſuos: ꝑcipue ſacerdotes ꝓfunde prophetarum intelligẽtie diligenter incumbere. Credebãt igitur: intelligebãtq;: ut dixi: quod predicabãt Alioquin ꝓ diſcipline illius aſſertione nequaq̃ tã itrepide: tã libenter ſe cõtinuis laboribus: piculis: uerberibus: & certe morti ſuppoſuiſſent. Paulus pro chriſti gloria annos ſeptẽ atq; triginta: ſupra q̃ credi poſſit: uſque ad extremũ ſpiritũ omni afflictionũ genere cõtione laborauit. Laborauit tempus idẽ & petrus: laborauit ioannes euangeliſta annos octo & ſexagita

ceteriq;

ceteriq; per omnem uitam ſimiliter.

¶Quo aīo xp̄i diſcipuli laborabāt. Cap.vi.

QVo aūt animo chriſti diſcipuli laborarēt: declarat paulus in epiſtola ad romanos. Quis inquit nos ſeparabit a charitate chriſti: tribulatio: an āguſtia: an perſecutio: an fames an nuditas: an piculum: an gladius: ſicut ſcriptū eſt. Quia pp te mortificāur tota die: extiati ſumus oues occiſionis. Certus ſum enim ꝙ neq; mors: neq; uita: neq; āgeli: neq; principatus: neq; ptātes: neq; uirtutes neq; inſtantia: neq; futura: neq; fortitudo: neq; altitudo: neq; profundū: neq; alia creatura poterit nos ſepare a charitate dei q̄ eſt in chriſto ieſu dn̄o noſtro. Idem poſtq̄ corithiis enunciauit multa laboꝝ: tormētorumq; genera: q̄ & tulerat: & ferebat: ſubiūxit in his ſe letari: gloriari: corroborari. Idē ſcribit dum rome uinctus eēt ad philippenſes. In nullo confundar: ſed cū oī fiducia: ſicut ſemp: & nūc exaltabit̄ chriſtus in corpe meo: ſiue p uitā ſiue p mortē: mihi eni uiuere chriſtus eſt: & mori lucrū. Q ꝙ ſi uiuere i carne hic mihi fruct⁹ opis eſt: qd eligā ignoro: coarctor āt e duobus. Deſidero enim diſſolui: & eſſe cum chriſto: atq; hoc qdem mihi multo melius: permanere aūt in carne ppter uos neceſſarium eſt. Subiungit̄ diuinās in hūc modū: & hoc cōfidens. Scio qa māebo: & pmanebo oībus uobis ad pfectum ueſtrū: & gaudium fidei: ut gratulatio ueſtra abundet in xp̄o ieſu in me p meum aduentū: iterum ad uos. Et paulo poſt. Vobis donatum eſt p chriſto: nō ſolū: ut in eū credatis: ſed ut etiā pro illo patiamini: idē certamē habentes: quale & uidiſtis in me: & nūc audiſtis in me: & nunc audiſtis de me. Liberatus aūt eſt: ut predixit a uinculis: rediitq;

ad illos. Idem ad colocenſes. Permãete in fide funda
ti: & ſtabiles: & immobiles a ſpe euangelii: quod au
diſtis: quod predicatum eſt in uniuerſa creatura: que
ſub celo eſt. Cuius factus ſum ego paulus miniſter: q
nunc gaudeo in paſſionibus ꝓ uobis: & adimpleo ea
que deſunt paſſionũ chriſti in carne mea ꝓcorpore ei⁹
quod eſt eccleſia. Idem ad theſalonicenſes. Nemo mo
ueatͣ in tribulationibus iſtis: ipſi ſcitis ꝙ in hoc poſiti
ſumus. Nam cũ eſſemus apud uos: predicebamus uo
bis paſſuros nos tribulatiões; ſicut & factum eſt: &
ſcitis: Idem ad timotheũ. Non dedit uobis deus ſpi-
ritũ timoris: ſed uirtutis: & dilectiõis: & ſobrietatis.
Noli itaq; erubeſcere teſtimõium domini noſtri: neq;
me uinctum eius: ſed conlabora in euangelio ſecũdũ
uirtutem dei. Et paulopoſt. Ob euangelium hec pa-
tior: ſed non confundor. Scio enim cui credidi: et cer
tus ſum: quia potens eſt depoſitum meum ſeruare in
illum diem. Item poſt pauca. In euangelii predicatio
ne laboro uſque ad uincula quaſi male operans: ſed
uerbum dei non eſt alligatũ: ideo ommnia ſubſtineo
propter electos; ut ipſi ſalutem conſequantur: que
eſt in chriſto ieſu: cum celeſti gloria: fidelis fermo. Nã
ſi commortui ſumus: et conuiuemus: ſi ſuſtinebimus
& cõregnabimus: ſi negauerimus: & ille negabit nos
Si uero nõ credimus: ille fidelis permanet: negare ſe-
ipſum non poteſt. Itẽ. Scis quales ꝑſecutiones: & paſ
ſiones ſuſtinui antiochie: byconie: lyſtris: & ex omni-
bus eripuit me dominus. Et omnes qui pie uolunt ui
uere in chriſto ieſu: perſecutionem patiuntur. Simili-
ter corinthiis Semper mortificationem ieſu in corpo
re noſtro circunferimus: ut & uita ieſu in corporibus
noſtris manifeſtetur. Semper enim nos: q uiuimus in

mortem

mortem tradimur ꝑpter ieſum: ut & ita ieſus mani feſtetur in carne noſtra mortali. Vnde galathis. Ego ſtigmata dñi ieſu in corpore meo porto. Rurſus corinthiis. Puto nos apoſtolos nouiſſimos deus oſtēdit tanq̃ morti deſtinatos: quia ſpectaculum facti ſumus huic mūdo: & angelis: et hoibus. Et poſt pauca. Vſq; in hanc horam eſurimus: & ſitimus: & mundi ſumus: & colaphis cedimur: & inſtabiles ſumus: & laboramus operantes manibus nr̃is. ſ. comparandi uictus gratia: nũq̃. n. uoluit alieno labore uiuere. Et ſequitur. Maledicimur: & benedicimus: perſecutiōem patimur: & ſubſtiemus: blaſſemamur et obſecramus tanq̃ purgamēta huius mundi facti ſumus oiũm peripſima. i. rudera: atq; ſordes. Idē ro. Glĩamur in tribulatiōib⁹: ſciētes: q̄ tribulatio patiētiā gignit: patiētia ꝓbationē: ꝓbatio uero ſpem: ſpes aũt nō cōfunditur: quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris p ſpiritum ſanctum: qui datus eſt nobis. Similiter galathis. Abſit ut glorier in alio: niſi in cruce domini noſtri ieſu chriſti: per quem mihi mundus crucifixus eſt: & ego mundo. Item. Cum xp̄o affixus ſum cruci: uiuo autem iam non ego uiuit uero in me chriſtus. Sed audi rurſus quid romanis dicat. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore: ſed accepiſtis ſpiritũ adoptionis filioꝝ in quo clamamus abba pater. Ipſe enim ſpiritus teſtimoniũ reddit ſpiritui noſtro: q̄ ſumus filii dei. Si aũt filii: et heredes: heredes quidē dei coheredes aũt xp̄i: ſi tamen cōpatimur: ut & conglorificemur. Exiſtimo enim: q̄ non ſunt condigne paſſiones huius temporis ad futuram gloriam: que ĩ nobis reuelabitur. Nam expectatio creatur̃ reuelationē filiorum dei expectat. Idem corinthiis. Si mortui nō

reſurgũt: cur nos periclitamur omni hora? Quotidie morior propter ueſtram gloriã fratres: quã habeo in xp̃o ieſu domino noſtro. Quod ſecundum hominem ad beſtias pugnaui epheſi: quid mihi prodeſt: ſi mortui non reſurgũt? Rurſus: tribulamur fratres pro ueſtra exhortatione: & ſalute: q̃ operatur in nobis tollerantiam earũdem paſſionũ: quas & nos patimur: ut ſpes noſtra firma ſit pro uobis: ſciẽtes ꝙ ſicut ſocii paſſionum eſtis: ſic eritis & conſolationis. Non enim uolumus ignorare uos fratres de tribulatiõe noſtra: que facta eſt nobis in aſia: quoniam ſupra modũ grauati ſumus. Item: ſuper abundo gaudio in omni tribulatione noſtra. Nam & cũ ueniſſemus in macedoniam: nullam reqem habuit caro noſtra: ſed omnem tribulationem paſſi ſumus: unde epheſiis ait. Ego paulus uinctus chriſti ieſu pro uobis gentibus obſecro: ne deficiatis in tribulationibus meis pro uobis: que eſt gloria ueſtra: deniq; ait ſe pro chriſto legatione fungi in cathena. Philippenſibus ait: ſe omnia: q̃uis maxima: nihili pẽdere & ut ſtercora exiſtimar̃ ut chriſtum lucretur: ſociuſq; ſit paſſionis eius configuratus morti eius ad ei⁹ reſurrectionẽ ꝓmerendã. Item: cõuerſatio nr̃a in celis eſt. Vnde etiam ſaluatorẽ expectamus dñm nr̃m ieſum xp̃m: qui reformabit corpus humilitatis noſtre configuratum corpi claritatis ſue: ſecundum operationẽ ſuã: qua poſſit etiã ſubiicere ſibi oĩa Itaq; fratres mei cariſſimi: & deſideratiſſimi: gaudiũ meum: & corona mea: ſic ſtate in dño cariſſimi. Theſalonicẽſibus aũt. Vos quoq; imitatores noſtri facti eſtis: & dñi: excipientes uerbum in tribulatiõe multa cũ gaudio ſpiritus ſancti. Scitis fratres introitũ nr̃m ad uos inanẽ nõ fuiſſe: ſed ante paſſos: contumeliiſq;

affectos:ſicut noſtis in philippis:magna cum fiducia & ſollicitudine in dño uobis euãgeliũ pdicaſſe. Facti eſtis imitatores ecclesiaꝝ dei:que ſunt in iudea :i xpo ieſu: eadẽ enim paſſi eſtis & uos a cõtribulibus uřis: que et ipſi a iudeis:conſolati ſumus i uobis fratres in omni tribulatione:& neceſſitate nřa:per ueſtrã fidẽ: quoniã nũc uiuim⁹: ſi uos ſtatis in dño. Hebreos pre terea ita cohortatř. Rememoramini priſtinos dies: in quibus illuminati magnum certamẽ ſubſtinuiſtis paſ ſionum:& in altero qdem oprobriis: & tribulationi bus ſpectaculũ facti:in altero autẽ ſocii taliter cõuer ſantium effecti. Nam & uincti cõpaſſi eſtis:& rapinã bonoꝝ ueſtroꝝ cum gaudio ſuſcepiſtis:cognoſcentes uos meliorẽ habere:& manentẽ ſubſtantiam in celis. Nolite itaq; amitere fiduciã ueſtrã:que magnã habet remunerationẽ. Item habentes igiř pontificẽ magnũ qui penetrauit celos:ieſum filium dei : teneamus con feſſionem. Item :et nos tantã habentes impoſitã nu bẽ teſtiũ:deponentes omne pondus:& circundãs nos peccatum per patiẽtiã curramus ꝓpoſitum nobis cer tamẽ : aſpicientes in auctorem fidei:& conſumatorẽ ieſum:qui propoſito ſibi gaudio:ſubſtinuit crucẽ.cõ fuſione contempta:atq; i dextera ſedis dei ſedet. Sed neſcio quo ſpiritu ad illa:que ad corĩthios ſcribit re dire cõpellor. Ego in laboribus plurimis:i carceribus abundantius:in plagis ſupra modũ:in mortibus fre quenter:a iudeis quinqes q̃dragenas unam minus ac cepi. Ter uirgis ceſus ſũ:ſemel lapidat⁹ ſũ:ter naufra giũ feci:nocte & die in ꝓfundo maris fui in itineribus ſepe:piculis fluminũ:piculis latronũ:piculis ex generř piculis ex gẽtib⁹piculis i ciuitate:piculis i ſolitudie pi culis in mari:piculis i falſis fratrib⁹. In labore:& i erũ

na in uigiliis multis:in fame:& ſiti:in ieiuniis multis
in frigore & nuditate: preter illa:que extriſecus ſunt
inſtātia mea quotidiana:ſollicitudo oīum eccleſiaꝝ.
Quis infirmat?& ego non infirmor?qs ſcandalizat?
& ego non uror?Si gloriari oportet:que infirmitatis
mee ſunt:gloriabor.Deus & pater dn̄i noſtri ieſu xp̄i
ſcit:qui eſt bn̄dictus in ſecula ꝙ nō mētior.Damaſci
ꝑpoſit⁹ gētis arethe regis cuſtodiebat ciuitatē dama
ſcenorum:ut me cōprehenderet & per feneſtrā in ſpor
ta demiſſus ſum per murum:& ſic effugi manus eius
Laudat quin ēt corinthios ꝙ ſubſtineant:ſiqs in ſer-
uitutē redigit:ſiquis deuorat:ſiqs accipit:ſiquis ex-
tollitur:ſiqs in faciem cedit.Quod autē ipſe non pro
ſua:ſed pro ſola xp̄i gloria cōtēderet:ſic aperit. Inter
uos alius dicit:ego qdē ſū pauli: aliusego ipſius apol
lo:nōne ſic hoīes eſtis?quid enim eſt apollo ? qd uero
paulus miniſtri eius:cui credidiſtis:et unicuiq; ſic dn̄s
dedit.Ego plantaui:apollo rigauit:ſed deus incremē
tum dedit:itaq; neq; qui plantat eſt aliqd:neq; qui
rigat:ſed qui incrementū dat deus. Qui autem plan
tat& q rigat unū ſunt:nemo igitur in hoībus glietur
Oīa.n.ueſtra ſunt:ſiue paul⁹:ſiue apollo:ſiue cephas
ſiue mūdus:ſiue uita:ſiue mors : ſiue pn̄tia: ſiue futu
ra oīa ueſtra ſūt uos autem xp̄i:xp̄us autem dei.Sed
audi & illud.Caritas nō q̄rit que ſua ſūt: oīa ſuffert
omnia credit:oīa ſperat:oīa ſubſtiet:caritas nunquā
excidit.Hinc ſimile illud ioannis.Timor non eſt ī ca
ritate:ſed pfecta caritas foras timorē emittit. Cōclu
damus iam uerba pauli cum epiſtola ad timotheum.
In hoc laboramus:et maledicimur qa ſpamus in deū
uiuum:fidelis ſermo:& omni acceptiōe dignus:quia
xp̄us ieſus uenit in hūc mundū:ut peccatores ſaluos

faceret

faceret:quoꝝ p̄mus ego ſum. Sed ideo miſericordiā cõſecutus ſum:ut in me primo oſtenderet xp̄us ieſus omnem patientiā ad inſtructionē eoꝝ : qui credituri ſunt illi in uitam eternā:regi ſeculoꝝ:imortali: inuiſibili ſoli deo: honor: & gloria:in ſecula ſeculorum. Hec paulus apoſtolus. Ioānes quoqꝫ apoſtolus i apocalipſi ſe teſtē:& participē paſſionum xp̄i appellat:& quoſdam populos ad patientiam cohortat̃. Multos de patientia ualde commendat in epiſtolis ſil̄r:ſil̄r & alii apoſtoli:atqꝫ euāgeliſte. Scribit deniqꝫ lucas euāgeliſta:ꝙ apoſtoli a iudeis ceſi:exultātes icedebāt:qa digni habiti eſſent:qui pro xp̄i noīe iniurias paterentur. Inſup ꝙ conſtituerũt nihil iter ſe ſuoſqꝫ propriũ poſſideri:& adminiſtrationē bonoꝝ ab apoſtolis alienā eſſe uoluerũt. Addit cũ cornelius :qui dũ adorare petrum uoluiſſet:a petro increpitũ:ꝓhibitumqꝫ fuiſſe. Preterea cũ lycaonienſes ꝓpter miracula paulo: & barnabe tanquā diis imolare uellent :ab ipſis nõ fuiſſe permiſſos. Ioannes quoqꝫ in apocalipſi ſe adorari prohibuit. Ex quo patet apoſtolos non ſuum cõmodũ : uel honorem:ſed ſolam chriſti gloriam queſiuiſſe. Siquis igitur finxiſſe apoſtolos ſuſpicatur : is aut hec:& ſimilia nunquam legit:aut delirat.

¶ Diſcipuli chriſti a nemine fuerunt decepti. Ca. vii.

DIſcipuli chriſti : eorumqꝫ ſectatores longe manifeſtiora:maioraqꝫ miracula uiderunt q̄ nos:qui quāuis in hac religione nati:educatiqꝫ ſimus:tñ nõ tantũ ꝓ re nobis cõſueta laboraremus:q̄tũ illi pro noua:& quaſi:ut ita loquar:mõſtruoſa laborauerunt: que q̄to mõſtruoſior apparet:tāto clarioribus ſignis:portētiſqꝫ ab initio: ut crederetur:indiguit. Nā qs facile credat adoleſcen

tem quendã illiteratũ fabri:ut putabať filiũ:mēdicũ: infami ſupplicio publice ĩteremptũ:eſſe diuinã ipſam mentẽ:que ſemp in deo eſt:per quã cũcta fiũt ſemper atq; regũtur Quod de nullo unq̃ alio creditũ eſt: unde:ut lucas euãgeliſta ſcribit:cũ paulus apoſtol⁹ hac de re corã agrippa rege:ac portio feſto iudee p̃ſide diſputaret:feſtũ exclamaſſe:inſanis o paule: multe litte re te inſanire cõpellũt. huc tendit etiã illud tertulliãi ad romanos iudices. Hec & nos riſimus aliq̃ndo: de ueſtris ſummus:fiunt:nõ naſcunť chriſtiani. Putãdũ eſt igiť illos:qui hec aſſerebant: & qui fidẽ aſſerẽtib⁹ adhibebant: miracula palã deo digna uidiſſe:hic paulus ad chorinthios. Iudei ſigna petunt:greci ſapientiã querũt:nos autẽ p̃dicamus chriſtũ crucifixũ:iudeis quidẽ ſcandalum:gentibus aũt ſtultitiã: ipſi autem cõuerſis iudeis:atq; grecis chriſtũ:dei uirtutẽ: & dei ſapientiã. Quia quod ſtultũ eſt dei:ſapientius eſt hoĩbus:& qď infirmum eſt dei:fortius eſt hoĩbus: ſolis miraculis:& illis quidẽ manifeſtiſſimis adduci potuit paulus:uir nobilis:potens:ſapientiſſimus: atq; fortiſſimus:ut ex accerrimo chriſtianoꝝ hoſte repẽte accerrimus defenſor euaderet:totq; ĩcõmodis ſe ſpõte ſubiiceret ob ſolũ chriſti amorem: quot nemo q̃at enumerare: Vere enim apud lucã deus predixit. Vas electionis eſt mihi iſte:ut portet nomẽ meũ coram gẽtibus:& regibus:& filiis iſrael:ego enim oſtendã illi q̃ta oporteat eum pati pro noĩe meo. Nullo igitur pacto credendũ eſt:xp̃i precones alicuius p̃ſtigiis fuiſſe deceptos:Scripta enĩ:& geſta tã diſcipuloꝝ xp̃i:q̃ eorum:qui eo tpe ſubito:& maximo cũ periculo diſciplinã huiuſmodi receperunt:teſtanť apud uiros ſane mentis:primitias xp̃ianoꝝ fuiſſe tales:ut neq; uolue

rint decipere:neq̃ decipi ullo mō potuerit. Quid cau ſe fuit:ut multi tam iudei q̄ gentiles in q̄libet diſcipli na eruditiſſimi:multiq̃ʒ diuites dimiſſis rebus oble ctamentiſq̃ʒ ſuis:mallent cū ruſticis illis:mendiciſq̃ʒ xp̄i diſcipulis crudelit̄ mori q̄ cū mūdi delitiis uiuere. Audiamus diuinū illum uiꝝ tertullianū carthaginē ſem in apologia ad romāos iudices ita clamātē. Sed hoc agite boni preſides cruciate:torq̄te:dānate: atte rite nos:ꝓbatio eſt.n.inocentie noſtre iniq̄tas ueſtra: ideo nos hec pati deus patit̄. Nā & ꝓxime ad lenonē dānando chriſtianā:potius q̄ ad leonē cōfeſſi eſtis la bē pudicitie apud nos atrociorē:omni pena: & omni morte reputari. Nec q̄cq̄ tamē proficit exquiſitio:cru delitas ueſtra:illecebra ē magis ſecte:plures efficimur quotiēs metimur a uobis: ſemē eſt ſanguis xp̄ianoꝝ omnia impleuimus. Ac ſi nō apud iſtā diſciplinā ma gis occidi liceret:q̄ occidere potuimus & inermes: nec rebelles:ſed tantūmō diſcordes:ſolius diuortii inui dia aduerſus uos dimicaſſe. Si.n.tanta uis hoium in aliquē orbis remotiſſimū locū abrupiſſet a uobis ſuf fudiſſet utique dominationē ueſtram tot amiſſio ci uium:imo etiā & ipſa deſtitutiōe puniſſet: procul du bio expauiſſetis ad ſolitudinē ueſtrā:ad ſilentiū reꝝ: et ob ſtuporē quēdam quaſi mortue urbis queſiſſetis q̄bus imparetis:nam pene oēs ciues xp̄ianos habetis Origeneſ quoq̃ in quarto periarcon libro inq̄t. Innu merabiles in ſingulis mundi regiōibus homines reli ctis patriis legibus:xp̄ianam legem ſubito ſuſcepiſſe omniaq̃ʒ tormētorum genera: & mortem in eius glo riam libētiſſime: & tuliſſe: & quottidie ferre. Iam ue ro:ſi numerare uellē milia uirorū in qualibet doctrīa philoſophia preſertim excellētium:q chriſti diſcipulo

rum diſcipuli: ſucceſſoreſq; fuerũt et lõgo ordĩe uſq; ad iuliãi impatoris tpa: iter gladios ignemq; chriſtũ ſanctimonia: uoce: litteris: diuturno labore: periculo morte defenderũt: opus cogerer haud breue compõe re: ut d' mille millibus oratoꝝ: philoſophoꝝ q; taceã qui apud grecos: barbaros: & latios poſt iulianuz to tã uitã ſctiſſime in chriſtião opere conſumpſerũt.

Xpiana religio in ſola dei uirtute fũdata eſt. cap. viii.

SI chriſtiana religio haud quãq̃ fũdata fuit in potentia: uel ſapientia humana: uel uolupta immo uero iuitis: & ɔtra nitentibus paſſim multis potentibus: doctiſq; uiris: & hũanis oblectamentis tam ſubito exorta eſt: tam repente per uniuerſum orbem ꝑpagata. Vñ ad ro. ſcribit paulus fidem eorũ in uniuerſo mundo annunciari: & ad colo cen. euangeliũ in uniuerſo mũdo eſſe. Ioannes quoq; Quod natũ eſt ex deo uincit mundũ: hec eſt uictoria: que uincit mundũ: fides noſtra. Neceſſariũ eſt hãc ip ſam religiõem in poteſtate: ſapiẽtia: ſpeq; diuia fuiſ ſe fundatã. Quid ꝙ multis ante ſeculis longo ordine a plurimis prophetis: atq; ſybillis: ſingula hec predi cta fuerunt: qđ in ſequentibus oſtendemus. Quid ꝙ xp̄s uite magiſter: mortem ſuam: pſecutionem aduer ſum diſcipulos ſuos ubiq; futuram: ꝑpagatiõem: im mutabilitatemq; religionis ſue: miſerabilem iudeorũ ruinam breui uenturam: gentiliũ cõuerſionem: iudeo rum quorundam ptinaciam uſq; ad mũdi finem du raturã: tum ipſe predixit: tum diſcipulos ſuos inſpira uit: ut dicerẽt. Atq; id: qđ mirabile eſt: xp̄us obſidi onem in ſabbato futuram: & exitium fame: ferroq; a gentilibus inferendũ: atq; ſtragem inauditam: capti uitatem preterea iudeoꝝ in omnes gentes non aliter

ante preſcripſit:q̃ ioſephus ſcripſerit poſt ruinã. Prete rea ope precium eſt audire:q̃ concione uſus eſt:et ieſus & quiſq; diſcipulorum̃ ſuorum̃ ad auditores pſuadẽdos. Date ueſtra omnia pauperibus:chariſſimos ueſtros re ſpuite: porrigite genas pcutienti: benefacite inimicis uitã hãc:oiaq; eius oblectamenta ꝓ nihilo habetote abnegate uoſmet ipſos.crucem hanc noſtram: cruceꝫ terribilem ſuſtinete: ſequamini nos q̃primum preca mur. Si.n.nos ſeqmini: proculdubio quecũq; a mor talibus mala exiſtimãtur: per omnem uitã ſubibitis. Hec illi per ſuaſionem diſſuaſionis omnis undiq; ple nam. An putamus demoſthenem:ciceronẽq; hac ra tione qcq̃ pſuadere cuiq̃ potuiſſe: perſuaſit tñ concio illa:imo cõciõator ſubito multis: magniſq; uiris. At unde factũ eſt illud omni miraculo mirabilius:ſiqdẽ: ut teſtantur qui audierũt:loquebatur ieſus: nõ ſicut ſcribe: & phariſei:ſed tanq̃ poteſtatem habẽs. Perſua ſum autẽ illis uſq; adeo fuit: ut xpi ſectatores ipſum pluſq̃ humane nature ſecundũ ſe poſſibile eſt: ſemper amauerint:qđ qdem nullo mõ negabit:qui uacua mẽ te illorum̃ opera: & ſcripta cõſiderauerint: totũ uero id eſt diuinũ. Si quis eſt:qui dubitat:legat: & relegat di ligenter prophetarum̃:euangeliſtarum̃:apoſtolorumq; li bros:legat & eorum̃:qui illos eo tpe ſecuti ſunt: cõmen taria. Veritas hui⁹ rei protinus elucebit: in illis enim noua uis ẽ;ſingularis quoq; ſimplicitas: ſobrietaſq; & ardor:grauitas:ꝓfunditas:et maieſtas. Quod qdẽ idicat:diuinã ab illis uim;flamãq; abeſſe neq; ũitatẽ ipſã ũborum̃ fuco neq; uidiuinã hũanis machinis idigerẽ Adde:ꝙ in tot ueteris:nouiq; teſtamẽti uolumib⁹ ni hil uſq̃ niſi ꝯſonũ r̃perit:ꝙ ceteris ñ ẽ ꝯceſſũ:maximũ q; eſt diuine ueritatis indiciũ. Habẽt ſcriptores illi ne

ſcio qd piū: & auguſtū: atq3 id: quod mirabile eſt inter ſe quidē cōmune: a ceteris omnibus penitus alienū: quod ſignificat omnibus illis deū pre ceteris aſpiraſſe. Quid dicem⁹ ad hoc: ꝙ cū ceteri omnes ſcriptores ambigant: & uacillent: illi tñ nihil uſq̄ dubitant: ſed tanta: proh deus omnipotens: certitudine loquūtur: quanta fortitudine duriſſima queq3 pegerunt. Audi piſcatorem illū ioannē euangeliſtā. Quod fuit ab initio: qđ audiuimus: quod uidim⁹ oculis noſtris: quod inſpeximus: & manus noſtre cōtractauerunt dē uerbo uite: & uita ipſa innotuit: & uidimus: & teſtamur: & annunciamus uobis uitam eternā. Que erat apud patrē: & apparuit nobis: qđ uidimus: & audiuimus: & annunciamus uobis: ut & uos ſocietatē habeatis nobiſcum: & ſocietas noſtra ſit cum patre: & filio eius ieſu chriſto. Et hec ſcribimus uobis: ut gaudeatis: & gaudiū ueſtrū ſit plenū: & hec eſt annunciatio quā audiuimus ab eo: & annunciamus uobis: ꝙ de⁹ lux eſt: & tenebre in eo non ſunt ulle. Rurſus in iis cōſidera quanta affirmatione loquatur. Deus teſtificatus eſt de filio ſuo: & hoc eſt teſtimoniū: ꝙ uitā eternā dedit nobis deus: & hec uita in filio ei⁹ eſt: qui habet filiū: habet uitam: qui non habet filiū dei: non habet uitam. Hec ſcribo uobis ut ſciatis ꝙ uitā habetis eternam: qui creditis in noīe filii dī: & hec eſt fiducia: quā habemus ad deum: quoniā quodcunq; petierimus ſecundū uolūtatem eius audit nos: & ſcimus; ꝙ audit nos: qcquid petierimus: ſcimus: ꝙ habemus petitōes quas poſtulamus ab eo: ſcimus ꝙ q natus eſt ex deo non peccat: ſed generatio dei conſeruat eum: & malignus non tāgit eum. Scimus: ꝙ ex deo ſumus: & mūdus totus i maligno poſitus eſt: & ſcimus ꝙ filius dei

uenit:& dedit nobis ſenſum:ut cognoſcamus uerum deū:& ſimus in uero filio eius. Hic eſt uerus deus:& uita eterna. Itē:tres ſūt q teſtimōiū dāt in celo:pater: ūbū:& ſpūs:& ii tres unū ſūt:& tres ſunt q teſtimōiū dāt in terra:ſpiritus:aq̄:& ſāguis. Si teſtimōiū hoiuꝫ accipimus:teſtimoniū dei maius eſt: nolite mirari fratres:ſi odit uos mūdus:nos ſcimus:ꝙ trāſlati ſumus de morte ad uitā. Rurſus:in hoc cognoſcimus: ꝙ in deo māemus:& ipſe ī nobis:quoniā de ſpiritu ſuo dedit nobis:& nos uidimus:& teſtificamur:ꝙ pater miſit filiū ſuū:ſaluatorem mundi: & nos cognouimus: et credidim⁹ ueritati:quā hꝫ deus in nobis iis. Itē alibi:quidit teſtimoniū ꝑhibuit:& uerum eſt teſtimōiū eius:& ille ſcit:quia uera dicit. Item: hic ē diſcipulus qui teſtimonium ꝑhibet de his:& ſcripſit hec:& ſcimus eius teſtimoniū ueruꝫ eſſe. Sed uide iſuper q̄nta aſſeueratione proclamet. In pricipio erat uerbum:& uerbū erat apud deū:& deus erat uerbuꝫ:hoc erat in principio apud deuꝫ:oīa per ipſum facta ſunt:& ſine ipſo factum eſt nihil: qd̄ factum eſt in ipſo uita erat & uita erat lux hoium:lux in tenebris lucet:& tenebre eam nō comprehēderunt. Rurſus alibi. Nunc clarificatus eſt filius hois:& deus clarificatus eſt in eo:ſi deus clarificatus eſt in eo: & deus clarificabit eum in ſemetipſo:& cōtinuo clarificabit eum:neſcio qs poſſit ſimplicius quicquā pronūciare ſimul:& efficatius affirmare concludemus uerba ioānis cum hac eius indubitata ſentētia. Ego uos in ueritate diligo:& non ego ſolus:ſed oēs qui cognouerūt ueritatē ꝑꝑ ueritatē:q̄ ꝑmanet in nobis. & nobiſcū erit in eternū. Iacobus duodeci tribubus diſperſis ita loq̄tur. Oē gaudium exiſtimate fratres mei:cum in tentationes uarias

incideritis: ſciẽtes ꝙ ꝓbatio fidei ueſtre patientiam gi gnit: patientia autem opus perfectũ habet: ut ſitis & perfecti: & integri in nullo deficientes. Si quis aũt ue ſtrum indiget ſapientia: poſtulet a deo: q dat omnibꝰ affluenter: & nõ iproperat: & dabitur ei: poſtulet aũt in fide nihil heſitans: & paulopoſt. Omne datũ opti mũ: & omne donũ pfectum de ſurſum eſt: deſcendẽs a patre luminũ: apud quem nõ eſt tranſmutatio: nec uiciſſitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit nos uerbo ueritatis: ut ſimus initiũ aliquod creature eius. Audiamus & petri fiduciam. Vos genus electũ regale ſacerdotium: gens ſancta: populus acquiſitio nis: ut uirtutes annuncietis eius: qui de tenebris uos uocauit in admirabile lumẽ ſuum. Nolite trepidare: ſed cõmunicantes xp̃i paſſionibus gaudete: ut in reue latione eius glorie gaudeatis exultantes. Si exꝓbra mini in noĩe xp̃i: beati eſtis: quoniã quod eſt honoris glorie: & uirtutis dei: & qui eſt eius ſpiritus ſup nos requieſcit. Seniores ergo: qui in uobis ſũt: obſecro cõ ſenior: & teſtis xpi paſſionũ: qui & eius: que eſt in fu turo reuelanda: eſt glorie cõmunicator: paſcite: qui in uobis eſt: gregem dei: prouidentes non coacti: ſed ſpõ tanee: ſed ſecundũ deũ. Deus autem omnis gratie: q uocauit nos in eternã ſuã gloriam: in chriſto ieſu mo dicũ paſſos: ipſe pficiet cõfirmabit: conſolidabitq;: ip ſi gloria: & iperium in ſecula ſeculorum amen. Ide ali bi. Nõ enim indoctas fabulas ſecuti notã facimus uo bis dei noſtri ieſu chriſti uirtutẽ: et preſcientiã: ſed ma gnitudinis illius ſpeculatores effecti. Conſiderare pre terea decet ſpẽ: caritatem: firmitatemq; pauli: haben tes talẽ ſpem multa fiducia utimur. Dominus quidẽ ſpiritus eſt: ubi autẽ ſpiritus domini: ibi libertas. Nos

uero

uero omnes reuelatā facie: gloriā dn̄i ſpeculantes: in eandem imaginē transformamur a claritate in clarita tem: tanquā a domini ſpiritu. Ideoq; habentes hanc adminiſtrationem iuxta ꝙ miſericordiam cōſecuti ſu mus: non deficimus: ſed abdicamus occulta dedeco ris: non ambulantes in aſtutia: neq; adulterantes uer bum dei: ſed in manifeſtatione ueritatis cōmendan tes nos metipſos ad omnē cōſcientiam hoīum coram deo. Quod ſi etiā opertum eſt euangeliū noſtrū in iis: qui pereunt: eſt opertum: in quibus deus huius ſeculí excecauit mentes infidelium: ut non fulgeat in eis illu minatio euangelii glorie chriſti: qui eſt imago dei. Nō enim nos metipſos predicamus: ſed ieſum chriſtū do minum noſtrū: nos aūt ſeruos ueſtros per ieſum. Quo niam deus: qui dixit de tenebris lumē ſplendeſcere: il luxit in cordibus noſtris: ad illuminationē ſcientie cla ritatis dei: in faciem chriſti ieſu. Habemus aūt theſau rum iſtum in uaſiſ fictilib⁹: ut ſublimitas ſit uirtutis dei: & nō ex nobis: in omnibus tribulationē patimur ſed nō anguſtiamur: attenuamur: ſed nō deſtituimur perſecutionē patimur: ſed nō dereliquimur: deiicimur ſed non perimus. Et paulopoſt. Scimus enim: ꝙ quí ſuſcitauit ieſum: & nos ſuſcitabit cū ieſu: propter qđ non deficimus. Sed licet is: qui foris eſt: noſter homo corrumpatur: tamen is: qui intus eſt: renouatur đ die in diem. Id enim: quod in preſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtre: ſupra modum in ſublimi tate eternum glorie pondus operatur in nobis. Nō cō tēplātibus nobis q̄ uidentur: ſed que nō uident̄ q̄. n. uident̄ temporalia ſunt: que āt non uidentur: eterna ſunt. Scimus enim ꝙ ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur: edificationem ex deo habe

mus domum nō mãu factam: ſed eternã in celis. Hec ad corithios. Timotheū uero ſic admōuit: Vigila in omnibus: & labora: opus fac euangeliſte mvſterium tuū imple: ſobrius eſto: ego enim iam imolor: & tempus mee reſolutionis inſtat. Bonum certamē certaui: curſum conſumaui: fidem ſeruaui: in poſterꝝ repoſita eſt mihi corona iuſtitie: quã reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex: non ſolū aūt mihi: ſed omnibus qui diligūt eius aduentum. In his uerbis uaticinatus eſt preſens ſibi iminere martirium: quod breui ſecutū eſt. Nō poſſum me cōtinere: quin his adiiciam: quam certa aſſeueratione: quantaqꝫ maieſtate in epiſtola ad hebreos eternam filii dei generationem: uimqꝫ cecinerit. Multifariã: multiſqꝫ modis olim deus loquēs patribus in prophetis: nouiſſime diebus iſtis locutus eſt nobis in filio: quem conſtituit heredem uniuerſorum per quem fecit & ſecula. Qui cum ſit ſplendor glorie: & figura ſubſtantie eius: portanſqꝫ omnia uerbo uirtutis ſue: purgationem peccatorum faciens: ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis: tanto melior angelis effectus: quanto differentius pre illis nomen hereditauit: & que ſequuntur de eodem filio dei in ſequentibus dicit. Viuum eſt enim uerbuꝫ dei: & efficax: & penetrabilius omni gladio ancipiti: ptingens uſqꝫ ad diuiſionem anime ac ſpiritus: compagum quoqꝫ: & medullarum. diſcretor cogitationum: & intentionū cordis. Non eſt ulla creatura inuiſibilis in conſpectu eius omnia nuda et aperta ſūt oculis eius: ad quod uobis eſt ſermo. Ad colocenſes. Filius eſt imago dei inuiſibilis primogenitus omnis creature: quia in ipſo condita ſunt uniuerſa in celis & in terra: uiſibilia & inuiſibilia: ſiue troni: ſiue dominationes: ſiue princi-

patus

patus:ſiue poteſtates? Omnia per ipſum: & in ipſo creata ſunt: & ipſe eſt ante omnes: & oia in ipſo conſtãt: & ipſe eſt caput corpis ecclie: q eſt principiũ pmo genit⁹ ex mortuis: ut ſit in oibus ipſe primatũ tenẽs qa in ipſo cõplacuit oẽm plẽitudinẽ diuinitatis inhabitare: & per eũ recõciliari: oia p ipm pacificãs: & p ſãguinẽ crucis eius: ſiue que ĩ celis: ſiue q̃ in terris ſunt. Sed ne cogar lõgius pgredi per ea: q̃ de filio dei mirãda ĩ epiſt. ad epheſios: ad colocẽſes: ad philippẽſes: ac de ſpũ ſcõ ad corĩthios: deq; ceteris theologie myſteriis alibi tanq̃ oracula firmiſſima fũdit: uno uerbo cõprehẽdã. Siquis diligẽter ſacras litteras legerit: xpianam legẽ diuina uirtute cõſtare fateri coget. Si qdem nři heroes ſtabiles herẽt ĩmobili fundamẽto: clari mẽte: uolũtate feruẽtes uerbis ſimplices: atq; certi: actione indefeſſi: inuicti pposito. Ceteri anxie nimiũ ratiunculas p ambages aucupãt: atq; ut inqt dauid: tãq̃ impii circuitu quodã oberrãt: neq; ſui: neq; alioꝝ duces ſufficiẽtes. Deniq; ſi religionis maxĩe ppria eſt puritas: hec certe diuiniſſima eſt: que neq; uiles poſteriorum iudeoꝝ ſupſtitiones: & ſpurciſſima talmut deliramenta: neque obſcenas: & iniquas gentiliũ fabulas: neq; abominabiles maumethenſiũ licentiã: & alcorani ineptias admitit: q̃ neq; terrena pmia: ut leges alie: ſed celeſtia pollicetur: neq; aduerſarios fidei legiſq; ſue interfici iubet: quemadmodũ iuſſit talmut: et alcoranum: ſed uel ratione doceri: uel oratione conuerti: uel patientia tolerari. Que ut in primitiis chriſtianorum re ipſa manifeſtiſſime apparuit: non modo amputat uitia: ſed extirpat: uirtutesq; pſuadet operando priuſquam ſuadendo. Talis enim illorum conditio: ſorſq; fuit: ut non aliter perſuadere potue-

rint q̃ & uirtutes: & miracula exercēdo uirtutes. Preterea nō ambitionis aut uoluptatis: aut trāquilitatis humane: ſed dei ſolius gratia ardēter exercet: totum q̧ hunc mundū pcſſundat: & pro nihilo habet ut mūdū alterum conſequatur.

Auctoritas xp̄i nō ab aſtris: ſed a deo eſt Cap. ix.

Communē religionē neq; a ſtellis: neq; ab hominibus quibuſdā: neq; a morbo eē: ſed a deo atq; humāe ſpēi cōi natura in theologia noſtra ꝓbauimus: in preſētia uerō xp̄ianā legē non eſſe: ſeruariq; a fato quodā ſyderum breuiter ſic oſtendimus. Aduentus chriſti tanq̃ diuinus ab initio mūdi predictus a prophetis ſybilliſq; fuit: nō in aſtrologia peritis: ſed diuinitus inſpiratis. Adde q̄ ſolent ſphere celeſtes tanq̄ cauſe uniuerſales: atq; remote particulares ī terris effectus: nō abſq; cōmodis quibuſdā mediis ad finē pducere: humana uero omnia non modo nō ſubminiſtrarunt cōmode xp̄ianis: ſed ānos trecentos ꝑſus aduerſata fuiſſe tradunt. Vnde cū paulus apud lucam rome diſputās cum iudeis dixiſſet: ꝓpter ſpem iſrael cathena hac circūdatus ſum ſubiūxerunt iudei: comparatū habemus huic ſecte ubiq; contradici. ob hoc ipſum ſic exclamauit tertulianus. Cū odio ſui cepit ueritas: ſimul ut apparuit inimica eſt: tot hoſtes eius quot extrāei: & qdē proprie ex emulatione iudei: ex concuſſione milites: ex natura ipſi etiā domeſtici noſtri: quotidie obſidemur: quotidie prodimur in ipſis plurimum cetibus: et congregationibꝰ noſtris deprimimur. Item. Veritas nihil de ſua cauſa deprecat̄: q̄a nec de cōditione mirat̄. ſcit ſe peregrinā in terris agere: iter extrāeos facile inimicos inuenire. Ceterum gēus: ſedem: ſpem: gratiam: dignitatē in celis habere

lis habere: unum geſtit interdū: ne ignorata damnet Quid. n. iniquius q̄ ut oderint homines quod igno/ rant: et ſi res meretur odiū. Ita utrūq; ex alterutro re darguimus: & ignorare illos: dum oderūt: & iniuſte odiiſſe: dū ignorāt: hec ille. Preterea corpales cauſe le ges uel uoluptuoſas: uel ambitioſas: uel certe nō pluſ quam ciuiles inducunt: xp̄iana lex oīa hec damnat: uel ſuperat. Item ſphere celeſtes non altius infundere deſideriū poſſunt: q̄ celo℞ xp̄iana pietas celeſtes ſper nit ſpheras: atq; trāſcendit: deūq; adorat ſolū ſuper celū ut pote: que non naſcatur a celo celeſtibus ue ſpi ritibus: ſed a ſolo ſup celeſti deo. Innumerabiles ho/ mines apud oēs gētes pro chriſti nomie libēter ſe uul neribus: certeq; morti ſolius diuine beatitudinis gr̄a obtulerūt: q̄ndo aliaſ talia celeſtis motus effecit certa mina. Quis ſapiēs unquā potuit doctrinā ſuam ſola pietate ad uniuerſu; orbem ſpargere? Ac deus ob ſo lam uirtutē: uel aduerſante priſca cōſuetudine: atq; potētia ubiq; credi. Si hec a ſideribus p̄ficiſcerentur profecto alius quoq; eandem aut ſimilē ſtella℞ neceſ ſitatem naſcens habuiſſet. Quod nā fatum uniuerſi creatorem ipſum eſſe confirmauit: qui nullā eſſe fato rum uim docuit: atq; docet. Quomodo igit̄ ipſum fa tum ſibimet repugnat: et non eſſe ſeipſū p̄dicat. Hec ita euſebius confirmauit: qui p̄dicationis euangelice gratia: uel certarunt iā multis ānis uel etiam nunc cer tāt: quomōdo ad unā uoluntatē: & fidem: & eādem uirtutem animi: uiuendiq; ratiōem diuerſis tp̄ibus & tā multi noſtra memoria compulſi ſunt. Quis mē/ tis cōpos credet̄ unq̄ poterit iuuenes ſimul ac ſenes: ui ros & feminas: ſuos & liberos: doctos atq; idoctos non in uno climate orbis: neq; in eadem hora natos:

ſed ubiq̨ terraꝶ: & diuerſis tēporibus ſideribus coa
ctos: unam & eandē: nouam atq̨ inauditā doctrinā
& quidem cum periculo mortis patriis ritibus ātepo
ſuiſſe: & uere philoſophie dogmata: duricieſq̨ uiuen
di q̄ delicias maluiſſe. Hec euſebius. Non igitur au-
diēdi ſunt impii qdā: & fati fatui aſſertores: q in ipſo
xp̄iane religionis initio pronunciauerūt ipſam cū pri
mum annos trecētos ſexaginta quinq̨ ipleuiſſet rui-
turam: idq̨ ēt quodā oraculo firmauerūt. Neq̨ au-
deat aſtrologus aliquis aliqn̄ eam defecturā pronun
ciare: q̄ nō a tpali celoꝶ motu: ſed ab eterna dei ſtabi
litate depēdet q̄ ab initio mūdi uſq̨ ad octauiāi impa
toris tpa in ꝓphetaꝶ p̄cōnis populoꝶq̨ expectatione
reꝶ ſimilitudīe ɔſiſtit. Deīde uſq̨ ad nos ānos iā mil
le et q̄drigētos ſeptuagitaq̨ & q̄tuor iuitis celis: ter-
riſq̨ perdurat. Cuius perſecutores primos. ſ. iudeos
deus ob hoc ipſum: ut alias oſtēdemus: extermiauit:
quam ad diuturna: imaniq̨ gentilium hereticorūq̨
perſecutione defendit. Nunq̄ igitur poterit r̄ligio hec
aboleri: q̄ deum uindicem habet: atq̨ cuſtodē: etiam
ſi male adminiſtretur a ſuis: & crudeliter ipugnetur
ab hoſtibus: ſtat. n. regente deo que nō minus a ſuis
male tractatur q̄ alienis. Deniq̨ ſi proſpere chriſtiāis
res humane ſuccedent: cerimonie nō ceſſabunt: ſi ad
uerſa multa cōtingent: creſcet tandem hec religio: at
q̨ perficietur. Nam cū extrema quadam: & diutur-
na aduerſitate quōdam orta: adultaq̨ fuerit: eadem
neceſſario nutrietur: ac prorſus implebitur.

Chriſti auctoritas abſq̨ miraculis minime fuit. Capitulum. x.

SEd arguendi acriter illi mihi uident̄ magna
nime laurenti: qui quottidie tam pertinacit̄
q̄ impudenter

q̃ impudenter noua ad fidē chriſti confirmandā mira
cula exigūt. Si.n.rara ſunt ꝓdigia ſunt: ſi frequētiſſi
me fierent: uel artificioſa: uel naturalia uiderent. Suf
ficiat nobis ſcire mundū olim: nō abſq; manifeſtis mi
raculis tā miraculoſe: tā miraculoſa inſtituta: & opa
cepiſſe: & ꝑtuliſſe. Quidq; xp̄m feciſſe miracula genti
les: iudei: maumethéſes nobis ꝯceſſerūt. Miracula de
ſtella ab oriente: eclypſi ſolis: ac terre motu: templiq;
ſciſſione: & alia multa multis hoīum milibus mani-
feſta diſcipuli xp̄i tam ī iudea q̃ alibi palam quotidie
predicabant: atq; ſcribebant. Atq; eo quidem tp̄e:
quo īnumerabiles adhuc ſuperant eoꝝ q cū moriēte
xp̄o uiui: & iā adulti fuiſſēt: redarguere diſcipulos il
los oium reꝝ egenos: niſi uera dixiſſent: facillime po
terant. Quonā pacto herodes facinus tā abomina
bile: & periculoſiſſimum ꝑpetraſſet: qn̄ uidelicet tot
infántes: filiūq; ſuū interemit: niſi nouo quodam: et
ſtupendo ꝓdigio fuiſſet ꝑterritus. Quod quidē cum
primū ꝑpetrauit: ad octauianu; ſcriptum fuit. Audi
macrobiū. Quū audiſſet auguſtus inter pueros quos
in ſyria herodes rex iudeorū itra bimatū iuſſit inter
fici filium quoq; eius occiſum ait: p̄ſtat herodis porcū
eſſe q̃ filiū. Opere p̄cium eſt audire primū: de terremo
tu inqt.n. Maximus terre memoria mortaliū extitit
motus tyberii ceſaris principatu duodecim urbibus
aſie proſtratis: forſitan ille terremotus fuit: qui in ie-
ſu chriſti contigit paſſione: tum quia dicit eum fuiſ-
ſe talem: ut nūquam ſibi ſimilis fuerit: Tum uero qa
in aſia. & tyberio imperante: ubi ſcilicet: & quando
paſſus eſt chriſtus. Scribit euſebius ſe legiſſe in com-
mentariis ethnicorum: ꝙ anno tyberii decimo octa-
uo ſolis facta ē defectio: bythinia terremotu cōcuſſa:

& in urbe nycea edes plurime corruerunt: que omnia his congruunt que in paſſione ſaluatoris acciderunt Scribit uero ſuper his & phlegro: qui olimpiadum egregius ſupputator eſt in tretiodecio libro ita dicēs. Quarto autem āno ducenteſime ſecunde olimpiadis magna & excellens inter oēs: que ante eā acciderunt: defectio ſolis facta: dies hora ſexta ita i tenebroſā noctem uerſus: ut ſtelle in celo uiſe ſint: terreq; motus in bythinia: nycene urb̄ multas edes ſubuertit: hec phlegro. Argumentum huius rei: ꝙ ſaluator hoc āno paſſus ſit euāgelium prebet ioānis in quo ſcribitur. Poſt quintum decimum ānum tyberii ceſaris tribus annis dominum predicaſſe. Ioſephus etiam uernaculus iudeorum ſcriptor circa hec tempora: die pentecoſtes ſacerdotes primum locorum quoſdam ſonitus ſenſiſſe teſtatur: deinde ex adito templi repētinam ſubito crupiſſe uocem dicentium: trāſmigremꝰ ex his ſedibus: huc uſque euſebius. Quod autem chriſtus paſſus fuerit āno tyberii decimo octauo: declarat etiā lucas euāgeliſta: qui āno tyberii quintodecimo chriſtum baptizatū dicit āno trigeſimo iam propiquātem. Computat aūt euſebius chriſtū anno quadrageſimo ſecūdo imperii auguſti natum fuiſſe: cepiſſe uero euāgeliū predicare anno tyberii quito decimo. Dionyſius ariopagita philoſophorum athenienſium preſtātiſſimus: & apollophāes inſignis ſophiſta naturaliūq; rerum ſciētia pollens eo die: quo ieſus occiditur una apud heliopolim erant. Hi tūc uiderunt lune globum extra coniunctiōis tempus ab oriente ſoli mirabiliter incidētē atq; ipſum ab hora nōa uſq; ad ueſperam ſupra ſolis diametrum mirabiliter obſiſtētem: incidētiamq; eiuſmodi uſq; ad ſolaris corporis finem perueniſſe: ac tū

demum

demum ex aduerſo diametri reſiliſſe conſiderauerūt. Cum uero hec preter oēm nature ordinem contigiſſe manifeſte cognoſcerēt: dionyſius prorſus obſtupuit: & apollophanes cōuerſus ad dionyſium exclamauit preclare dionyſi: he quidem ſunt rerū uiciſſitudies diuinarum. Hec dionyſius ariopagita ſcribit ad ſapientem polycarpum: rogatq; eum: ut apollophāem ipm ad huc uiuentem: & nōdum chriſtianum conueniat: qui neq; ſit negaturus illa preter nature ordinem euēiſſe: neq; chriſtianam ueritatē aſpernaturus ulterius ſed eā humiliter ſuſcepturus. Lactātius affirmat chriſtum cruci affixū fuiſſe martii die. xx. Eſculus autem quidā aſtrologus: q̄uis parum religioſus: aſſerit tamē aſtrologica cōputatione certum eſſe ea die: qua chriſtus cruci affixus eſt: ſolem in primo arietis gradu: lunam in principio libre fuiſſe: atq; eclypſim ſecundum naturam non potuiſſe fieri: tum quia pleniluniū erat oportet autem ſolis eclypſim in nouilunio fieri: tū q̄a ab oriente incepit eclypſis illa: cū ab occidente incipere ſoleat naturalis eclypſis. Alii ſolem in piſcibus fuiſſe uolunt in uirgine lunā: idem tamen ab his de eclypſi concluditur atq; ab eſculo. Idem oſtendūt iudei: q lege ſic iubēte paſcha ſemp quartadecia luna celebrauere: & in paſcha ieſum imolauerūt: eclypis autē fuit Nō enim licebat tūc in re tam manifeſta mentiri: nam in eodē ſeculo: & apud eoſdem p̄dicata: ſcriptaq; ſūt: in quo: & apud quos miracula eiuſmodi eueniſſe narrātur. Solius aūt xp̄i gratia miraculum illud factum eſt in celo: quid enim aut tunc: aut alias miraculoſius q̄ chriſtus factū eſt: ul' ſub celo: ul' ſupra celū. De quo preco eius paulus. Deus exaltauit illū: & donauit illi nomē quod ē ſup omne nomē: ut in nomīe ieſu omne

genu flectat̃: celeſtiũ: terreſtriũ: & infernoꝝ: & oīs lin-
gua cõfiteatur: qa dñs ieſus chriſtus in glĩa eſt dei pa-
tris. Atq; id: quod admiratioẽ exauget: hoc cõfeſſa
tunc eſt hoīum lingua: poſtq̃ in forma ſerui exinani-
uerat ſemetipſum humilis: & obediẽs factus uſq; ad
mortẽ: mortem aũt crucis. Si abſq; miraculis hominẽ
in eiuſmodi habitu: ac ſorte cõſtitutũ mũdus ſummũ
eſſe deũ cõfeſſus eſt: hoc unũ miraculorũ oīum uincit
admirationem. Ego adduci nõ poſſum: niſi miracula
multa uidiſſet: ioannẽ euange. ſcriptorem maxīe oīm
ſimplicẽ: atq; ſobriũ: tã miraculoſa uoce ñ auſũ fuiſſe
clamare. Sunt & alia multa: que fecit ieſus: que ſi ſcri-
bantur ꝑ ſingula: nec ipſum arbitror mũdum capere
eos: q ſcribendi ſunt libros. Mitto ꝙ euangeliſte ſepe
aiunt ieſum millia infirmorũ ſimul mirifice curauiſſe:
docet nos magnus paulus: qualis illa fuerit apoſtolo-
rũ predicatio: qua populi multi cõuertebant̃: nã cori-
thiis inquit. Ego fratres cũ ueniſſem ad uos: ueni nõ
in ſublimitate ſermonis: aut ſapientie annũcians uo-
bis teſtimoniũ chriſti. Nõ eni iudicaui: me ſcire aliqd
inter uos: niſi ieſum chriſtũ: & hũc crucifixum: & ego
in infirmitate: & tīore: & tremorẽ multo fui apud uos
& ſermo meus: & predicatio mea non in perſuaſonis
humane ſapientie uerbis: ſed in oſtenſione ſpiritus: &
poteſtatis: ut fides ueſtra nõ ſit in ſapientiam hoīum
ſed in poteſtate dei: ſapientiã aũt loquimur inter pfe-
ctos: In alia epiſt. eiſdem dicit. Signa apoſtolatus mei
facta ſunt ſup uos in omni patientia: in ſignis: & pro-
digiis: & poteſtatibus. Sed audiamus eũ ad theſalo-
niceſes ſcribentẽ. Scitis: ꝙ euangeliũ noſtrum nõ fuit
ad uos tantũ in ſermone: ſed in poteſtate: & ſpiritu ſã-
cto: et plenitudine multa: adeo ne ſui oblitus erat pru-

dentiſſimus paulus:aut uſq; adeo obliuioſos opina bat populos:ad quos ſcribebat:ut cõmemoraret: ſe apud eos feciſſe prodigia:niſi feciſſet in promptu erat redargutio :& infamia:ſi forte mentitus eſſet. De pdigiis a ſe factis ſcribit etiam ad romanos : ex quib? & ſimilibus miracula temporibus illis nõ defuiſſe cõ cludimus :quorꝫ uirtute ad exẽplar:lumenq;: immo ad habitaculū noſtrū edificata tunc eſt domus dei : q̄ ut ait paulus:eſt eccleſia dei uiui:colūna:firmamẽtū q; ueritatis:& manifeſte magnū eſt pietatis ſacramẽ tum:quod manifeſtum eſt:in carne iuſtificatum eſt:in ſpiritu apparuit angelis:predicatum eſt gentibus: cre ditum eſt in mundo :aſſumptū eſt in gloria.Hec ad ti motheum.Quid igitur garrimus increduli?quid ul terius procaces efflagitamus?nū quotidie cũ deo magno nobiſcum ſub iudice lis eſt ? num quolibet temporis momento tum ſingulis nobis:tum poſteris:qui ſimili ter querẽt:deus auctoritatem ſuam redimere miracu lis cogitur:& tanquam preſtigiator aliquis mercena rius in theatrum prodire ad nutum cuiuſq; compelli tur. A tq neq; etiã hominem anial natura liberum ui olentis quibuſdam ſignis cõpellere naturale:ac decẽs eſt:ſed inſpirationibus:doctriniſq; allicere:uolẽti.n. uirtus:& beatitudo ꝓmittitur:non coacto credendo precipientis auctoritas cõfirmatur : non ꝑquirendo. Quid?ꝙ pauci ſunt:qui miracula uidere:pauciſſimi: qui accipere digni ſint. Mirabilia inter hoies cõgrue ut plurimum adeo fiūt per animas hominum a corpo ribus ualde ſeiunctas:deoq; cõiunctas tanq̄ per iſtru menta:imergite igitur uos in corporis lutū anie miſe re:ſic celeſtia cernetis miracula. O quam ſtulte opta tis inclinato in terram capite uideř ſublimia: rapi por.

tentis in altū uultis: nō uirtutum gradibus ſcandere:
quid miraculoſius: quid diuinius in terris q̄ animus
oīno ſui corporis dn̄s: iperiū hoc experiamur: ſi poſſu
mus: poſſum⁹ āt ſi uolumus: tūc nō mō cernem⁹ mira
cula: ſed ipſi pficiemus. Ego certe arbitror nobis etiā
non merentibus: ſepe uariis in locis mirabila quedam
ſigna diuinitus fieri: ſed nō patent omnibus omnia.
Multa etiam nō ſcribuntur: uel ſcripta qdem nō cre-
duntur: cuius quidē ambiguitatis occaſionē dare ui
dentur nōnulli homines admodum deteſtabiles: qui
imitatione uerorum: falſa prodigia introducūt. Imi-
tatio: & ueriſimilitudo neceſſario rem uerā ſequūtur:
quā ſi quis imitetur: & repreſentet: nō eſſet introdu-
ctus nūmus adulterinus: niſi quādoq; legitimus fuiſ
ſet nūmus: nō eſſent falſa cōficta miracula: niſi ex ue-
ris miraculis homines ad ipſorū imitationē fidemue
inuitati fuiſſent. Miracula: que aurelius auguſtin⁹ ſe
uidiſſe: & grego. narrat: talia ſunt: ut fide carere non
debeant. Audiui equidē nōnulla noſtris ſeculis: atq;
etiam in urbe noſtra florentina mirabilia: ſimul & cre
dibilia ɔtigiſſe: ſed quedā occultiora. Illud certe mul
tis hominū milibus: qui & uiderunt: & adhuc uiuūt
manifeſtiſſimum: qđ ancone anno dn̄i. M. CCCC.
LXX. factū a multis fide dignis accepimus. Puella q̄
dam ꝑpter peſſimā quandā neruoꝝ cōtractionē: a pri
mis incunabulis gradiendo natibus pro cruribus ute
batur. Preterea bidellus florentinus ꝑpter fauciū: pe
ctoriſque contuſionē multos annos loq nihil potuit:
ambo cū diue marie eodē in loco ſe ſuppliciter cōmen
daſſent: ſani protinus euaſerūt: omni pp̄lo multis ānis
noti fuerāt īfirmi: & poſtea iā q̄tuor annos cōtinue oī
populo ſani. Noli laurēti mirari: q̄ marſili⁹ ficin⁹ phi

loſophie

loſophie ſtudioſus miracula itroducat: uera.n.ſũt: q̃ ſcribimus: ac philoſophi officiũ eſt rõnibus ꝓpriis ſingula cõfirmare. Sũt aũt proprie reꝝ naturaliũ rõnes: que ſecũdũ naturã ſunt: diuinaꝝ uero: q̃ ſup naturaꝫ hmõi ſunt: tũ metaphiſice ꝓbationes: tũ uel maxime miracula. Deus.n.nõ tantũ uerbis quantũ miraculoſis opibus myſteria ſua ꝓbat: & precepta confirmat. unde illud. Si uerbis nõ uultis credere: opibꝰ credite.

Auctoritas apud gentiles. Caput.xi.

CHriſtiana miracula nemo negauit unq̃: licet illa nõnulli ad demonũ uim retulerint: neſcientes demones uel ſui cultũ: uel uitia tandẽ peſtiferaſq; diſſenſiones pſuadere ſolere: hec autem a chriſtianis illis heroibus alieniſſima. Atqui quonam pacto poteſt ea religio ortum a demonibus habuiſſe: que demonũ cultũ damnauit: euertitq;: ipſoſq; dęmones & fugauit: & fugat. Vniuerſus pene orbis chriſtũ ſubito coluit: atq; colit: exceptis paucis circumuagis feneratoribus: q auaritie penitus mancipati: de diuinis recte ſentire nõ poſſunt. Profecto gentiles oẽs cõſenſerunt: ieſum: aut deum ipſum fuiſſe: aut certe diuinũ. Mileſius apollo cõſultus ita cõmendauit chriſtũ. Mortalis erat corpore: ſapiens prodigioꝝ effector: ſed ſub ducibus chaldeis armis comprehenſus: clauis: fuſtibuſq; amaram mortem paſſus eſt. Porphyrius in libro de reſponſis inquit. Chriſtũ dii maxime pium pronunciauerunt: imortalemq; euaſiſſe aſſeruerunt: benignum admodũ de illo teſtificantes. Adiungit hecatem deam interrogantibus de chriſti ania reſpondiſſe. Viri pietate preſtãtiſſimi eſt illa ania: hãc colunt a rigiditate alienam: & poſt multa ſubiũxit hecate: chriſtus ipſe pius in celũ ſicut pii cõſcendit. Huic

ergo ne derogaueris: concedit ipſe porphirius: chri-
ſtum: & ſapientem: & pium fuiſſe: q̃uis chriſtiãos par
tim indoctos: partim magos nomiet: tũ ueritati: tum
ſibi ipſi manifeſte repugnans. Tertullianus i apologe
tico ſcribit: ꝙ cũ pilatus ad tyberiũ iperatorem d̃ chri
ſtianoꝶ dogmate referret: tyberius rettulit ad ſenatũ
ut chriſtianoꝶ ſacra inter cetera ſacra reciperent̃. Ve-
rum cum ex cõſulto patrũ: chriſtianos eliminari urbe
placuiſſet: ex eo ꝙ nõ ſenatui prius huius rei iudiciuꝫ
delatũ fuiſſet. Vetus. n. erat decretũ: ne qs deus abſ-
qꝫ ſenatus auctoritate cõſecraretur: tyberius per edi
ctũ accuſatoribus chriſtianoꝶ miatus eſt mortẽ: mul
ti ſenatoꝶ: & eqtũ romanoꝶ iterfecti. Cõfirmat ca-
dem euſe. Veſpaſianus: ac titus: auditis chriſti operi-
bus eius potentiã timuerũt. Adrianus: ſicut iulius ca
pitolinus narrat: ſtatuit chriſto templa facere: eumqꝫ
inter deos recipe: ideoqꝫ templa abſqꝫ ſimulachris in
omnibus ciuitatibus fieri iuſſit: que hodie iccirco: qa
nõ habent numina: dñr adriani: que ille ad hoc paraſ
ſe dicebat̃: ſed ꝓhibitus eſt ab iis: qui cõſulẽtes ſacra
repererãt: oẽs chriſtiãos futuros: ſi id optate eueniſſet
& tẽpla reliqua deſerenda. Alexãder ſeuerus tẽpla fie
ri chriſto ſtatuit: ſed nõ ſucceſſit: orabat in matutinis
in ſacrario ſuo corã ſtatua chriſti. Hec capitolius. Sed
audi qd de adriano referat euſebius. Quadratus di-
ſcipulus apoſtoloꝶ: & ariſtides athenieñs philoſophi
libros pro chriſtiana religione adriano dedere cõpoſi
tos. Et ſerenus grauius legatus: uir apprime nobilis
litteras ad iperatorẽ miſit: iniquũ eſſe dicens: clamori
bus uulgi inocentiũ hoium ſanguinẽ cõdemnari: &
ſine ullo crimie: nominis tantũ & ſecte reos fieri. Qui
bus cõmotus adriãus minunio fundão ꝓconſuli ſcri-
bit: ſine

bit:ſine obiectu crimis chriſtianos nō condēnandos:
cuius epiſtole uſqꝫ ad noſtram etatē durat exemplū
Hec euſe. Antonius pius cū audiſſet chriſtianos hoc
frequenter uti ꝓuerbio. Quod tibi fieri nō uis: alteri
ne feceris: pſcrutatus eſt chriſti uitā: eiqꝫ ſtatuā tanq̄
deo ſacrauit. Reor eqdem ad hoc maxime inductum
fuiſſe a iuſtino philoſopho: qui ei librꝫ pro noſtra reli
giōe cōſcriptum dicat. Philippus ex impatoribus pri
mus chriſtianus fuiſſe ab euſe. traditur: ſupiores. n. ie
ſum nō ſolum: ſed cū ceteris diis colebant: ſed ſi om-
nes populū ſuū magis q̄ deum ueriti fuiſſe uidentur.
Cōſtantinus deniqꝫ cum chriſti miracula in rebus ſu
is manifeſtius fuiſſet expertus: deum magis q̄ populū
timuit: ſolumqꝫ chriſtū & palam adorauit: idolorūꝫ
templa ſubuertit: chriſto templa paſſim precioſa edi-
ficauit. Hec de illo ſcribit euſe. qui illius tempore flo-
ruit. Principes aūt illos: qui atrocius in chriſtianos ſe
uiebant: crudeli quadam natura: & temeraria ꝑtur-
batione potius q̄ ratione iuſtitie inductos fuiſſe con-
ſtat: ſiquis inſanos illos nerones: domitianoſqꝫ: qui-
bus illis temporibus abundauit roma: cōſideret. Qui
bus damnatoribus tertullianus inquit: ſectam no-
ſtram gloriari debere: quia non nihil grande aliquod
bonum ab illis damnari potuerit. Tales uero ſemper
inſecutores noſtros fuiſſe iniuſtos: impios: turpes: ab
omni populo damnatos. Modeſtiores uero principes
erga chriſtianos honeſtius ſe geſſiſſe. Sed quicunqꝫ
principes pre ceteris immaniſſime ſeuierunt: ut nero
domitianuſqꝫ: miſerabiles penas dederunt. Vt ob-
mittam: ꝙ chriſti proditor iudas repente laqueo ſe ſu
ſpendit: quid illis temporibus chriſti diſcipuli pu-
blice dixerunt: atqꝫ ſcripſerunt? Preterea ꝙ pontius

pylatus chriſti condemnator tandem in multas in=
cidens calamitates ſe manu propria interfecit: quod
apud grecorum : romanorumq; hiſtoricos legiſſe
euſebius aſſerit. Similis herodis primi exitus fuit:
qui ſe ipſe peremit: ſimilis & ſecundi: qui ſtatim poſt
iacobi necem: carceremq; petri percuſſus ab angelo:
ut lucas teſtatur: periit: atque ut ioſephus inquit: ui
dit angelum ſuo capiti inſiſtentem: exitiiq; ſui mi=
niſtrum deinde grauiter cruciatus uitam uiolenter
abrupit. Adde q aurelianus imperator cum primum
aduerſum chriſtianos pſecutionem mouiſſet: fulmie
primo territus eſt: mox occiſus. Iulianus quoq; apo=
ſtata in perſas proficiſcens: chriſtianum poſt uictoriā
diis ſanguinem uouerat: ſed in ipſo itinere fame: ſiti=
q; exercitum perdidit: ipſe etiam ignominioſe eſt in=
terfectus: diocliтianus ſeipſum peremit: maximianus
turpiter eſt occiſus. Neq; ſilentio pretereundum arbi=
tror: q celſus epycureus: porphyrius quoq; & iulian⁹
proculuſq; platonici: & nonnulli alii doctrina inſi=
gnes: qui partim inſana quadam arrogantia: partim
ut ſuis populis: ac potentibus obſequerentur: contra
chriſtianam pietatem: linguam ſuam; calamumq; im
pie armauerunt: dum contra illam potentium: un=
diq; arma ſeuirent: proculdubio re ipſa declarauerūt
neq; illos religionis noſtre patres ullo pacto contem
nendos fuiſſe. Quibus cū certamie congredi illuſtres
philoſophi dignabantur: & a qbus conuicti ſunt: ne
q; religionem ipſam ui hūana fuiſſe exortā: que tam
mirabiliter hūanam ſapientiā: & potentiam ſupauit:
quod apud yſaiam deus predixit. Perdā ſapientiā ſa
pientū: & prudentū prudentiā reprobabo. Et paulus
apoſtolus cōfirmauit dicens. Sapiētia huius mundi:
ſtultitia.

ſtultitia eſt apud deum. Quod ſtultū eſt dei: ſapiētius eſt hominibus: & quod īfirmum eſt dei: fortius eſt hominibus. Atq; alibi ſtrenuus hic chriſti miles in hunc modū clamat. Arma militie noſtre non carnalia ſunt ſed potētia deo ad deſtruēdum munitiōes: & cōſilia: & oēm altitudinem extollētem ſe aduerſus dei ſciam inſup ad redigendum in captiuitatē quemlibet intellectū in obſequium chriſti: atq; ad omnem inobedientiam prompti⁹ ulciſcendā. Merito igitur hec arma timuit gamaliel magnus hebreorū doctor: quando cōſuluit: ne ieſu diſciplinā pſequerētur. Si enim ex deo eſſet: ipediri nō poſſe: ſi n̄ eſſet ex deo; ſicut cetera figmenta: que illis temporibus contigerant: breui tēpore duraturam. Timuit quoq; illa diuius ille plotinus platonicorū priceps interpretum numenius: iamblic⁹ & amelius: qui chriſtianā theologiam nō reprobare: ſed emulari potius ſtuduerūt. Timuit hiſdem ferme temporibus: & multo magis illa arnobius aphricāus rhetor clariſſimus: qui cum adhuc idolatra ad crudelitatē chriſtianam ſomniis compelleretur: neq; ab epiſcopo fidē impetraret: quam ſemper īpugnauerat; elucubrauit aduerſus priſtinam religionem: ut hieronymus ait: luculentiſſimos libros: ac tandem ueluti quibuſdam pietatis obſidibus impetrauit.

¶ Chriſti auctoritas apud maumethēſes. Cap. xii.

MAumethenſes chriſtiāi quodāmodo eſſe uidētur: quāuis heretici arrianoꝵ; manicheorūq; ſectatores: confitetur certe rex eoꝵ maumethes: ieſum xp̄m dei uirtutē: ſapiētiam aīam: flatū: ſpiritū: uerbūq; afflatu quodā diuino: ex maria uirgine perpetua natum: ſuſcitaſſe mortuos aliqua miracula plurima p̄ ceteris diuinitus effeciſſe: fu-

iſſe cunctis hebreorũ prophetis ſublimiorem: nullum
q̃ȝ hebreos poſt ieſum habituros prophetam: cunctis
quidem uiris eum anteponit: mariã oĩbus mulierib⁹.
Addit corpus ieſu incorruptum in celum adſcendiſſe
chriſtianos longo interuallo iudeis antepõit: iudeos
admodum deteſtatur. Hec in libro eius alcorano oĩa
Vnde ſectatores illius iudeos ſuis ſacris nõ prius ini
ciant q̃ ſacramẽta chriſtiãorũ antiqua: uera: & bona
eſſe cõfiteantur. Et qui maumethis ſepulchrũ uiſunt
niſi etiam chriſti ſepulchrũ uiſerint: non dũ ſatis puri
ficati exiſtimant. Qui chriſti ul' marie nomẽ contume
lioſe commemorat: ab eis ſeuere punitur. Religioſo-
rum genus habent aliud helie: aliud ioanni baptiſte:
aliud: & id quidẽ precipuũ ieſu chriſto dicatum: cele
brãt prophetas: & euãgelia: didicerunt enim a mau-
methe in alcorano: alcoranũ eſſe hebraicorũ prophe
tarum: euangeliiq; affirmationem: atq; declarationẽ.
Legitur ibidẽ: neminẽ fore perfectum: niſi teſtamẽto
ueteri: nouoq; paruerit: & alcorano inſuper: q̃ ſit con
gregatio: & declaratio utriuſq;. Quotiẽs euangeliuȝ
noiat: quod facit ſepe: totiẽs ꝓprio cognomẽto librũ
appellat lucidum: aliquando etiã euangelium addit
eſſe lumẽ teſtamenti: caſtigationem rectamq; uiam ti
mentibus deum. Inducit preterea in alcorão deũ ita
loquentẽ. Cum ꝓphetas alios aliis prefecerimus: eoſ
q; allocuti fuerimus: chriſto marie filio animã noſtraȝ
ꝓprie conferentes: uim atq; uirtutẽ pre ceteris prebui
mus. Duo aũt precipui maumethis errores eſſe uiden
tur. Alter q̃ quamuis in chriſto diuinitatẽ quandaȝ
ponat: longe maiorem q̃ in cunctis hoibus: ul' preſen
tibus: uel preteritis: uel futuris: uidetur tamẽ alicubi
uelle diuinitatem illã eſſe a dei ſummi ſubſtantia di-
ſtunctam

ſtinctā:atq; minorem:quod quidem ab arriāis acce-
pit:ſed in hoc ſecum ipſe pugnat:epitheta enim :que
chriſto attribuit:diuinitatem eius eandem eſſe: atq;
ſummi dei ſignificāt. Alter maumethis error: & qui
dem manifeſtior eſt:q̄ quando ſatellites illi ſacerdo-
tum:qui coniicere manus in ieſum conabātur: cecide
runt:deus ut maumethes putat:repēte:& clam ieſu;
in celum rapuit. Illi cum ſurrexiſſent :aliū quēdā ieſu
ſimilem cōprehendētes uerberauerūt:& cruci affixe-
runt:hoc a manicheis accepiſſe uidetur. Nihil opus ē:
ut errores huiuſmodi confutē:quicūq; enim arrianā:
& manicheam hereſim confutauerunt maumethem
quoq; confutaſſe uidētur. Concludere poſſumus xp̄i
anam legem apud oēs ſectas gentiliū:iudeorū:mau-
methenſium: re uera oium excellentiſſimam eſſe con
cedi. Quiſq; enim iſtorum:quāuis affectione quadā
nature:conſuetudiniſq;:uel fictiōis ꝓpriā hereſim ce
teris preferat:chriſtianā tamen :excepta ſua :reliquis
anteponit. Itaq; cum ſincere iudicaretur:cunctis abſ
q; controuerſia preferretur.

¶ De generatiōe filii dei in eternitate. Cap.xiii.

OMnis uita prolem ſuā penes ſe ipſa prius ge
nerat q̄ ſeorſum:& quo preſtantior uita eſt
eo interiorem ſibimet generat prolē. Sic ui
ta uegetatiua ta; in arboribus q̄ in aialib⁹
ſemen quaſi arborem:& quaſi animal in corpore pro
prio prius generat:q̄ aut iaciat extra:aut arborem in
de:animal ue externum producat. Sic ſenſitiua uita:
q̄ eſt uegetatiua preſtantior per phantaſia; in ſe ſimu
lachrum : intentionemque rerum parit priuſq̄ men-
bra moueat:& in externa materia fabricet. Sed fet⁹
ille phātaſie prius:quia in ipſamet aia eſt:ideo ꝓpin-

quior eſt anime q̄ fetus uegetatiue uite: qui non fit in anima: ſed in corpore. Sic uita ratiōalis: que eſt excellentior q̄ ſenſitiua parturit in ſe ipſa rationē tum rerum ſui ipſius quaſi fetum priuſq̄ uel loq̄ndo: uel agēdo promat in lucē: primus ille rationis fetus ꝓpinquior eſt anime q̄ phantaſie fetus. Vis enim rōnalis in fetum ſuū: perq; illum in ſe ipſam reflectitur actū ſuum ſeq; ipſam querendo: cognoſcendo: amando: qđ non efficit phantaſia. Sic angelica uita excellētior q̄ rōnalis: notiones ſui ipſius: & rerum: diuino quodā inſtinctu promit in ſe: anteq̄ depromat in mundi materiā: proles hec interior eſt angel o q̄ rationi ſua q; neq; ab eternis obiectis ſigillatim incitata eſt: neq; mutatur. Quamobrem diuina uita: quia eminentiſſima eſt: & fecundiſſima omniū multo magis ꝓlem ſui ſimillimā q̄ reliqua generat: ac eā in ſe generat: priuſq̄ pariat: extra generat inq̄ intelligendo: prout pfecte deus intelligendo ſeipſum & in ſeipſo omnia pfectā totius ſui: & omniū notionē concipit in ſe ipſo: que quidē equalis: plenaq; dei imago eſt: & exemplar mundi ſup plenum. Hanc palladē appellauit orpheus ſolo iouis capite natam: hunc dei patris filiū plato in epiſtola ad hermiam nominauit: in epinomide nuncupauit logo idest rōnem: ac uerbū dicēs: logo omniū diuiniſſim⁹ mundū hunc uiſibilē exornauit. Mercurius triſmegiſtus de uerbo: & filio dei: ac ēt de ſpiritu ſepe mentionem facit. Zoroaſter quoq; intellectualē deo prolē attribuit. Dixerunt iſti quidē: qđ potuerunt: & id quidem adiuuante deo: deus autem hoc ſolus intelligit: & cui deus uoluerit reuelare. Dei fecunditas: quod eſt bonū ꝫ actu infinitum per immēſi boni: eterniq; naturam ab euo ſe actu propagat infinite: quicquid autem eſt

tem eſt extra deum finitum ē: ſe igit̄ deus ꝑpagat ī ſe ipſo: ubi certe infiniti patris īfiniti eſt filius. Oportet autem huiuſmodi ꝓlem multo magis itimam: ut ita dixerim: eſſe deo q̄ angeli notionē illam āgelice mētis In angelo quippe cum ſit eſſe aliud q̄ intelligere: notio: que generatur intelligendo: aliud eſt q̄ angeli ipſius eſſentia. In deo autem: quia eſſe & intelligere idē ſunt: notio quam deus ſemper intelligendo ſeipſum gignit: ſemper tanquam exactiſſimam ſui ipſius imaginē idem eſſentia ē: atq; ipſe: qui generat: quamuis mira quadaꝫ relatione tanq̄ genita diſtinguatur a generante. Deus deniq; ꝑ eternam huiuſmodi notionē cognoſcens ab euo ſe ipſum infinitū bonum: per eandem ab euo infinitū in ſe ad ſeipſum ſpirat amorem. Pater ergo: & filius: & ſpiritus amatorius: tres a theologis perſone uocant̄: natura quidē diuina inter ſe conuenientes omnino: ita ut unicus: & ſimplex deus ſit: ſed relatione quadam incogitabili differētes. Sic in ordine reꝝ duo habemus extrema: & media duo: in angelo quidem quolibet una: ut quidam uolunt: perſona angelica eſt in una ſpecie ſue nature: atq; ecōuerſo. In femina non pregnāte plures ꝑſone ī naturis pluribus: atq; contra in quolibet aīali nature in una perſona ſunt plures: in deo autem plures in una natura perſone. Sed de his ſatis ad preſens: immo uero nū q̄ ſatis: contēplationis autem huius ſufficientia non a philoſophis: ſed ab heroicis illis chriſtianorum ducibus: & adeo petenda. Recte enim yſaias ait Quod oculus non uidit: quod auris non audiuit quod ī cor hoīs nō aſcendit: deus iis: qui eū diligunt: reuelauit.

¶ Ordo celorum: angelorum: animarū eſſe trinitatē quaſi ſpherarum circa centrum. Caput. xiiii.

SVper quatuor elementa: que ſecundũ ſub/
ſtantiam: & qualitatẽ mutabilia ſunt: celi
ſemper ſunt planetarũ: qui nõ ſubſtantia:
ſed quodãmodo qualitate quadam uel diſ
poſitiõe quaſi mutãtur. Quoniam uero horũ motus
quaſi erraticus ẽ: celũ illis octauum ſuppõitur: cuius
magis ordinatus eſt motus: ſed celũ illud duoſ habet
motus: ab oriente ſcilicet ad occidentẽ: atq̃ ecõuer/
ſo. Duas quoq̃ ſaltem qualitates: candorẽ ſcilicet &
ſplendorẽ: iccirco ab illo ad criſtallinũ aſcenditur: cu
ius mot⁹ eſt ſimplex ab oriente. Qualitas quoq̃ ſim
plex: ideſt candor: ſed quoniã motu ſupior ſtatus eſt:
& candore ſuperius lumen: ideo ab hoc aſcẽditur ad
empireũ omnino ſtabile: totũq̧ lucens: empireũ ſtabi
litati: luciq̃ trinitatis recte accõmodatur: nouem re/
liqui: nouẽ ordinibus angelorꝫ. Sunt eni quemadmo
dum dionyſio ariopagite placet: hyerarchie tres ſpiri
tuũ diuinorũ: quarꝫ quelibet tres continet ordines.
Quilibet ordo: ut theologi q̃dam computant: mul/
tas cõtinet legiones: legionẽ ex ſex milibus ſexcentis
ſexaginta ſex unitatibus conſtare putant: totq̃ legi
ones in ſingulis ordinibus eſſe: quot unitateſ legio ip
ſa complectitur. At ego dyoniſio magis aſſentior di
centi: tantam eſſe illorum ſpirituum multitudinem:
ut facultatem humane computationis excedat. Vna
dei eſſentia in ternarium deducitur numerũ perſona
rum: ternarium hunc numerum ternarius hierarchia
rum: & nonarius angelicorum ordinũ: quaſi ſpiritali
um ſpherarum numer⁹ circuit. Prima hyerarchia pa
tri: ſecunda filio: tertia ſpiritui attribuitur: in prima
ſeraphini patrẽ in ſeipſo ꝯſiderant: cherubini prẽm ꝑ
ut filium generant: throni patrem cum filio ſpiritum
producentem

producentem. In ſecunda dominatiões filiũ in ſeipſo uirtutes filiũ a patre manantẽ: poteſtates filiũ cũ patre ſpiritum producentẽ. In tertia principatus ſpũm in ſe ipſo: archãgeli ſpũm uenientem a patre atq filio angeli ſpũm a filio pꝛeq dependentem. Quamuis ãt ſinguli (ſicut diximus) alia: & alia ratione pcipue deum intueantur: ſinguli tamẽ trinitatem totam: & in ea oia uident. Habent (ut uult dionyſius) aliã inſup differentiam. ꝙ prima hyerarchia liquorem ſuũ a ſola haurit trinitate: ſecunda per primã: tertia per ſecundam: atq primam. Item ſeraphini diuine prouidẽtie ordinem in dei bonitate ſpeculantur tanq̃ fine. Cherubini in dei eſſentia tanq̃ forma: throni deniq in ſe ipſo: reliqui ad opera iam deſcẽdũt. Sed dominatões uelut architecti precipiunt: quod reliqui exequãtur. Virtutes iam exequnť: mouẽtq celos: & tanq̃ inſtrumenta dei ad miracula faciẽda concurrunt. Ptãtes arcent ea que ordinem diuine gubernatiõis perturbare poſſe uidentur: ceteri iam magis ad humana deſcendunt. Principatus publica curãt: gẽtes principes: magiſtratus. Archãgeli circa ſingulos diuinum dirigũt cultum: ſacriſq interſunt. Angeli minora diſponũt ſinguli ſingulis cuſtodes adſiſtunt. Quemdamodum uero nouẽ ſunt angelorum ordines: ſic in nouem ordines diſtribuuntur anime beatorum. quelibet enim ad eum ordinem: cumq ſpiritum tanq̃ ſuum (ut plato inquit in thimeo ſidus aſcendit) cui ſe in uita ſimilem reddidit. Quamuis emim anime nr̃e dum ſunt in corpore quartam ſub luna hierarchiam efficiant: poſſunt tñ ꝓpter liberũ rõnalis nature morẽ p oẽs ſpũs bẽignos aſcẽdeř: & deſcẽdeř p malignos: pſerti cũ medíũ rez oium teneãt: ideoq oium inſe q̃ſdã contine

ant qualitates: quo fit ut latiſſima ſit pgreſſio anima rum. Elyſiorum finis eſt lūa: uite; mortiſq; (ut pvthagorici uolunt) confiniū: ſub ea quicquid eſt morti: & inferis deputatur: ubi q̄ſi tot gradus penarū ſunt ſecūdum malignorum ſpūum turbas: quot premiorū ſūt in celis ſecūdum ordines benignorū. Nouies enim miſeros ſtyx interfuſa coercet: ſicut beatos campi elyſei nouies amplectuntur.

Generatio filii in eternitate: & d'claratio i tpe. C. xv.

Ante mundi tpalis initium eſt mundus eternus. mundi qdem huius exemplar: mundāi uero architecti rō & intelligibile uerbū: glorie quoq; ipſius ſplendor: & figura ſubſtantie. Verbū huiuſmodi ſemper penes deum eſt: atq; eſt ipſe deus: per hoc diuina ptās ab eterno dicebat ipſa ſecum: tū ſeipſam reliqua: tum cūcta: ac dicēdo imprimebat intrinſecus: per hoc aliquando expreſſa ſūt extrinſecus taz ſecula q̄ que in ſeculis omnia Diuia hec oracula poſt myſteria pphetarum celeſtes illi ſpiritus ioānes euangeliſta: & paulus apoſtolus hoibus fudere de celo. Defecit autem a deo qñq; genus humanū neq; ſine deo poterat unq̄ in deū reſurgere: quod ad ima ceciderat. reſurgere autē quādoq; mentes humane debebāt: ne fruſtra a deo create fuiſſent: que ab eo create conſequēdi ipſius gratia fuerāt. Per dei uerbū formati quondā hoies fuerant: p uerbum idem reformari debebāt: & merito per intellectualis enim uerbi lucem depellenda erat caligo intellectus humani: per rōnem dei rōnale animal emendandum. Ergo ſtatutis a dīna uoluntate tēporibus: creauit deus per uerbum rōnalē quandā hois animam: quā eodez momēto tenero fetui uirgialis uteri p dinū ſpirtū cōcipiētiſ cōiunxit.

cõiunxit. Momento quoqȝ eodẽ uerbum ipm̃ natu-
ram aſſumpſit humanã: atqȝ ferme: ſicut ex anima i-
mortali: & mortali corpore homo factus eſt unus: ita
ex hoie illo ac dei uerbo factus ẽ chriſtus deus: & ho
mo. Sic infinita bonitas: que ſe cõicare uult omnibus
tunc modo quodam aptiſſimo ſe ipſam cunctis cõica
uit: quando ſibi coniunxit hominem: in quo tanq̃ in
media rerũ ſpetie cuncta cõprehẽduntur: neqȝ muta
uit tunc ſedẽ ſuã diuina maieſtas: cũ ſit ſemper ubiqȝ
neqȝ ſe ad hũana quaſi per defectũ deiecit diuia ſub
limitas: ſed hũana ad ſe potius eleuauit. Neqꝫ infini-
ta diuini ſolis lux ex adiũctione hominis ullo modo
inſici unq̃ potuit: ſed homo inde ſp̃ illuſtrari: ac perfi
ci: atqꝫ ut in hoie augeri: & minui: ſic ad corpus perti
nent: ut in animã nunq̃ penetrẽt: ita in chriſto hũana
pati ꝓprie ad hominẽ ptinebat: in diuinitatẽ non pe
netrabat. Chriſtus igitur ut homo patiebatur huma
na: ut deus diuina operabatur.

¶ Conueniens fuit deũ ſe homini iũgere. Cap. xvi.

CVr olim deus homo factus eſt: ut hõ quãdo
qȝ quodãmodo deus efficeret. Deus enim
quodãmõ fieri poteſt: qui naturali inſtictu
cupit: ſtudetqꝫ eſſe diuinus. Nõ poteſt autẽ
in deum ſurgere niſi deus aliqñ ita trahat: ut ſurgat:
quẽadmodũ ante traxerat: ut appeteret: ſed rẽ hanc
ab alio principio repetamus. Summus opifex ſũmum
manifeſtũqꝫ d̃bet opus efficere: tale uero illud ẽ: quo
maius effici neq̃t. Tale igit̃ manifeſte deus ſummus
facere debet opus hoc: uel icreatũ ſolũmõ eſt: uel crea
tum: uel ex utriſqꝫ cõpoſitũ. Primũ quidem illud nõ
manifeſtum opus eſt: ſed opifex ipſe: ſolus eni deus ẽ
qui ab alio nõ dependet. Secũdum uero cum oĩo ſi-

medio annoꝶ notũ facies: cũ iratus fueris: miſericor
die rcordaberis. Quia uidelicet in media rerũ ſpecie q̃
ex utriſq; ſeculis: euo ſcilicet: temporeq; componitur:
opus illud impletur. Addũt aliq in medio quoq; mũ
di curſu: uolũt enim decẽ annorum milibus non mũ-
dum: ſed mundi curſum prorſus expleri: ſiqdem mo-
tus quietis gratia ſit iſtitutus: atq; in medio hoc mun
di curſu: deũ ſe hoibus oſtendiſſe, ut aduẽtus eius eq̃
ab utriſq; ſeculoꝶ diſtaret extremis: ne uł expectatio
futuri aduentus nimiũ protraheretur: uel p̃teriti me-
moria prorſus aboleret. Sed tẽpora deus uident tem
porũ tẽperator. Si bonitatis proprium eſt diffundere
& cõmunicare ſe ipſam: deus cũ ſit infinitum bonum
omnes debet cõmunicationis modos iplere: ii uero q̃t
tuor eſſe uidentur. Secundum preſentiam: uirtutem:
unitatem eſſentie: unitatem pſone. Primus impletur
in omnibus: ubiq; enim deus adeſt. Secũdus per om-
nes formas etiam minimas propagatur: nã omnis for
ma efficacem a deo aliquam habet uirtutem: materia
uero ipſa non habet. Tertius intra deum fit ſolum:
non poteſt enim eſſentia dei eſſentia alterius fieri: alio
quin uel quod infinitum eſt: finitum fieret: uel quod
eſt finitum: fieret infinitum. Quartus cõmunicatiõis
modus fieri nequit in rebus ratione carentibus: qui-
bus enim natura deeſt omnino cognitio: amorq; dei
unio diuina ſecundum perſonam non conuenit. Ex
angelo quoque ac deo unam fieri perſonã non eſt ne-
ceſſarium: angelis quippe miſeris nullum ſupereſt re-
medium: cum penitentia deſit: ceteris angelis ſatis ẽ
ad beatitudinem ſuam ãtiqua illa luminis diuini poſ
ſeſſio. Quod quidem lumen in ſeraphinis: ſeraphin⁹
quodãmõ fit: in cherubinis ẽt cherubinus: ſimiliterq;

in aliis perinde: atque ſolis lumen: dũ per uitra diuer ſorꝝ colorum tranſit: in colores uarios ſe transformat deus aũt in homine hominem reddit diuinũ merito. Sicut enim in rebus naturalibus ex materia ultia for maqꝫ ſuprema fit cõpoſitum naturalium preſtantiſſi mũ: ut animal rationale: ſic ferme in rebus diuinis ex ſupremo ſpiritu atqꝫ ultimo ſcilicet deo & hoīs anio efficitur diuinũ aſſumptũ omniũ preſtantiſſimũ. Nõ ſatis erat homini ad hoc ut ſuſcitaretur radius menti eius diuinus infuſus: nam propter ſenſus a mente di greditur. Oportuit igitur in homine quodam ſcilicet ieſu ita diuino ipſi ſoli animũ iungi: ut in corpus ipſi us: & ad ſenſus hominũ copia radiorum exuberaret.

Qualis coniunctio ſit dei & hominis. Cap. xvii.

QVoniam unio dei ad hoīem ſecundũ pſonã diuinã potiuſq̃ ſecundũ diuinam naturã fa cta ē: ideo cũ unitur homini uerbũ: nõ opor tet patrem ſimiliter: ſpiritũqꝫ uniri: qui licet natura cõueniant: differunt tñ inter ſe ꝓprietatepſo ne. Sicut ergo in trinitate tres pſone in eadem natura exiſtunt: ſic in chriſto pſona una in tribus exiſtit natu ris: deo: animoqꝫ: & corpore: atqꝫ ibi homo cõparať ad deũ: quemadmodũ manus ad animã: imo lingua ad intellectũ. Non enim fit deus ꝓprie naturalis hoiſ forma: ſed homo fit propriũ: cõiunctumqꝫ iſtrumen tũ dei ad opera dei ꝓpria excellẽtiſſime pagenda. Nõ ſunt aũt due in chriſto pſone: ſed una: ſcilicet perſonã uerbi cõiuncta: non pſone hoīs: ſed nature. Sicut etiã rationalis ania in ſuo eſſe exiſtit: pque eius eſſe exiſtit & corpus: ita dei filius: & multo magis in eſſe pſone ſue exiſtit: atqꝫ ad illud naturã extollit humanã. Pro inde queadmodũ uerbũ noſtrũ mente cõceptũ iſenſi bile eſt:

bile eſt:extra uero uoce prolatũ fit ſenſibile: ita mẽtis diuine uerbũ ab euo in deo iuiſibile pmanet: ſed per aſſumptionẽ hois factũ eſt uiſibile. Eſt igitur chriſtus uerbũ: qđ ab euo diuia mens ſe: omniaqʒ ſecũ intelligendo intra ſe loqtur iam ſpiritu diuino prolatum: & corpus humanũ quaſi uocẽ aſſumens: diuinãqʒ audientibus ſignificans uoluntatẽ. Tantũ uero diuinam cuiqʒ uoluntatẽ ſignificauit: quãtũ quiſqʒ capere poterat. Cunctis aũt quantũ ii ibreui hac uita exerceãt beatitudinẽ largitur eternã. Multa quidem precepta & preclariſſima tradidit: ſed paucis omnia comprehẽdit quando iuſſit. Te toto deum ama: homines ama ſicut tẽ ipſum: quod tibi fieri non uis: aliis facere noli

Quã decens dei hominiſqʒ coniunctio. Cap. xviii.

NOn minus ferme eſt deformia reformare q̃ formare ſimpliciter: ab initio ſi quidẽ nõ minus eſt bene eſſe q̃ ſimpliciter eſſe. Decuit igitur deum oium effectorem pficere que de ſecerant: & queadmodũ per inſenſibile uerbum cuncta creauerat (quid. n. aliud creature ſunt: quã cogitationum dei quaſi quedã uoces extra prolate) ita per uerbũ quodãmodo iam ſenſibile factum ſenſibilia reformare. Quoniam uero deus cuncta facit potenter: ſapienter: beniuole: decuit ita reſtituere illa: ut potentiã ſapientiã: beniuolentiãqʒ oſtenderet. Quid potẽti? q̃ extrema in unã pſonã: & infinita ad ſumma redigere? Quid ſapientius: q̃ uniuerſi decorẽ mirã prime & ultime rationis copulã fieri? Quid beniuolẽtius q̃ deum uniuerſi dñm ob ſerui deliquẽtis ſalutẽ: ſerui formam aſſumere? Si ergo & declarauit: & fecit: ut nihil eſſet in mundo deforme: nihil penitus ↄtemnendũ cũ regi celorũ terrena cõiunxit: atqʒ ea quodãmodo ce-

factorem ſufficientiſſimũ. Excellentiſſimus aũt cura/ tor ſolus deus eſt: amiciſſimus cõciliator eſt hõ: ſuffici entiſſimus ſatiſfactor ille proprie uidetur eſſe: qui pa riter eſt deus & homo. Valde igitur humane curatiõi congruũ fuit: quod ioannes ait: diuinũ uerbũ huma/ nam induere carnem: ut genus humanum queadmo dum per eternum uerbum creatum fuerat: deſerendo autem inſpiratum uerbum in culpam cciderat: ſi per uiſibile uerbum a culpa redimeretur.

Aduẽtuſ xp̃i dat btitudinẽ: fide: ſpe: caritate. C. xix.

Nemo beatitudinẽ: q̃ in diuina cõſiſtit cõtem platione conſeq poteſt: niſi deũ ardenter ãet ardenter amare deũ neqmus: niſi ſperemus eũ qñq; aſſeq poſſe: ſperare nõ ualemus: ni/ ſi prius credamus tũ deũ eſſe: tũ nos deo poſſe qñq; frui. Deus igitur pr̃ hoĩum & curator aliq̃ndo miris modis indutus hũanitatem: ſe nr̃is ſenſibus obtulit: ut p ipſos ſenſus: qbus plurimũ utimur: & cõfidimus corpus eius miraculaq; cernentes eſſe deũ certiores eſ ſemus: hinc fides exorta eſt ſcie fundamentũ. Qui ue/ ro crediderit eũ curandi hũani generis gr̃a i molẽ cor poris deſcendiſſe: oĩa iam uel maxima ſe a deo ſpera/ bit impetraturũ. Quiſqs tanta beneficia parti uidet: partim ſperat: niſi penitus uecors: ingratuſq; ſit: nõ amare nõ põt. Rurſus: cũ deũ itelligas aĩo cõiunctũ fuiſſe quadã unione pſone: ſperare debes animũ poſ/ ſe aliquãdo deo cõiungi quadã opationis unione: in qua ſũma beatitudo cõſiſtit. Deſiderare quoq; de/ bes deo pre ceteris inherere: qui ſoli hominis animo: corporiq; ſe prorſus infudit. Proinde quia deus ho/ mini abſque medio ſe coniunxit: meminiſſe oportet: noſtram felicitatem in eo uerſari: ut deo abſque me//

dio hereamus: & quia inter equales animicitia eſt: dū conſideras deum quodāmodo ſe hōi adequaſſe: neq3 animicitiā dei erga te negare: neq3 tuā erga deū deſere re debes. Deſinant igit̄ iam deſināt hoies ſue diuinita ti diffidere: ob quā diffidentiā mortalibus ſeipſos im mergunt. Reuereantur ſeipſos tāquā diuinos: ſpent q3 ſe poſſe ad deum aſcendere: quado quidē ad eos di gnata eſt quodammodo maieſtas diuina deſcendere. Ament toto pectore deū: in quē tranſſormen̄t: q ob ingentē amorē ſe mirabiliter in hoiem trāſformauit.

Aduentus chriſti ad pecci grauitatem leuandam uti lis fuit. Caput. xx.

Vita corporis anima eſt: aie uita deus. Nature ordo exigit: ut corpus anime: aia deo pareat iuſtitie ordo reqrit: ut ſi a deo diſſentit aius: taliōis pena diſſentiat copus ab anima: atq3 ſenſus a rōne. Rebellauit a deo primi parentis anius rebellauit corpus: ac ſenſus ab eo: rebellio prima pec catum fuit: ſecunda pena quedā peccati fuit. atq3 pec catum: quoniā rōni derogauit: et deo. Complexio af fectioq3 rebellis a primo quaſi ſapor quidā pfluxit in oēs: q inde q̄ſi riuuli a fonte manarunt. Hoc igit̄ origi nale uitium eſt ceterorum malorum anime corporiſq3 origo: hoc uolumina illa hebreoꝶ teſtificātur: quorū diuinitatē teſtificatur ſumma illorum pre ceteris anti quitas: cōſenſio pene omnium: propagatio p uniuer ſum: duratio īdefeſſa: concordia: maieſtas: ſobrietas: & miracula. Hinc illa magoꝶ a zoroaſtre deſcenden tium opinio: omnia. ſ. corporis mala a malis anime p ficiſci: animaq3 curata cetera mala uitari. hoc plato in timeo quidem innuit: in carmide uero declarat. Verū: ut ad ppoſitum reuertamur: rebellio eiuſmodi

quoniam

quoniã infiniti dei derogauit maieſtati: mortales ad infinitam beatitudinẽ ineptiſſimos reddidit: neq; dirigi: niſi p infinitum deũ poterant. Dirigẽdi tñ aliqñ erant: ne fruſtra a deo fuiſſent ab initio ad beatitudinem ordinati. Per uoluptatẽ commiſſum eſt peccatũ per contrariũ uoluptatis dolorẽ purgandũ. Peccauit ſemel omnis quodãmodo humana natura in hoie illo: qui uicem gerebat omniũ: pati ſimiliter ſemel quodammodo debet ois in aliquo: qui uicẽ quoq; oium gerat: qui lõge magis cũ deo ↄſentiat q̃ ille diſſenſerit Oium uero uicẽ poſt adã ſol⁹ ille gerere potuit: q deo pẽitus iũctus eſſet oium ↄditori: fuit igiẽ de⁹ ſimul et hõ de⁹ ut oẽs cõplecterẽt: ĩfinitãq; culpã poſſet diluerẽ homo ut pati pro culpa poſſet: atq; ut paterẽt homo queadmodũ peccauerat homo. Sic et illius hois pena meritũq; ui aliquã habuit infinitã: inq̃tũ re uera deo iũctus fuerat ĩfinito. Infinito aũt quodãmõ ſupplicio meritoq; op⁹ fuerat: ad ĩfinitã culpã penitus diluẽdã.

Chriſtus pfectũ inſtructiõis genus ĩpleuit. Ca. xxi.

Diuina prouidentia nullum erga filios ſuos inſtitutiõis genus pretermittere uoluit. Eſt autem inſtitutio duplex: p doctrinã uidelicet: et exemplũ. Doctrina pfecta eſt: de qua iure dubitari non debet: qualis in ſolo deo eſſe ↄceditur. Miſit igitur pater deus ad hoies preceptorem aliquem: qui deus eſſet: ne de doctrina eius dubitare deceret: adde & qui eſſet homo: ut ipſe omnia humana officia uere exeq poſſet: oẽſq; p hõeſto deoq; perferre labores: quo exemplo homines perfecte inſtrueret ad uirtutẽ. Opera enim multo magis q̃ uerba mouẽt: in diſciplina preſertim morali: cuius finis ꝓprius uerſatur in actione. Eſſe illũ deũ declarauerunt miracula:

ut fidem apud dociles doctrīa eius haberet: eſſe uero hoiem paſſiones humane declarauerunt. Nullus igiť nobis niſi pertinaces nimiū eſſe uelimus: excuſationi locus uideť eſſe relictus: ſi doctrinā eius q̄ſi minus ue ram inſolēter reſpuere nitimur: diuinitas miraculaq3 reclamant: ſi tanq̄ nobiſ ſupra modū dura hūanitas: laboreſq3 magiſtri: & ducis illius oñdūt hoibus poſſibilia eſſe q̄ pertulit homo. Deniq3 quia delictoꝝ ſumma ī eo cōſiſtit: ꝙ corporalib⁹ nimiū inheremus: a ſpiritalibus ue diſcedimus: chriſtus uite magiſter per doctrinam: uitāq3 ſuam quaſi gladium & ignem immiſit in mundum: hoc eſt uirtutem purgatoriam: animiq3 purgati: ut oēs corpalium uitiorum fomites reſecaret ad uiuū: atq3 cōſumeret. Ipſe quoq3 ſingula ultro libenterq3 tulit: que ceteri fugiunt tanq̄ mala: pegrinationem: inediam: ſitim: nuditacem: infamiam: contumelias: uerbera: breuitatē uite ignominioſam mortē: & acerrimā. Fugit autē ſingula q̄ tanq̄ bona ceteri proſequuntur: ut hac ratiōe nobis oſtēderet: neq3 mala uera eſſe: que mala uocamus: neq3 bona: q̄ uocam⁹ bona: nihilq3 in rebus corpalibus eſſe: quod ullius p̄cii cenſendum ſit: ſed quicquid preter deū eſt: tenuis umbre ſomniū extimandū. Cū aūt oibus: que a mortalibus optantur: tanq̄ bōa careret: ſolis certe miraculis: ſolus ipſe in orbe terrarū in hāc uſq3 diem meruit: & meruit ſubito: ut deus ſūmus exiſtimareť. Prophetas hebrei ſanctos homines uocant gentiles uiros excellentes: cū deos nomiant; diuinos iam factos: et dei miniſtros intelligūt. Maumethenſes regē ſuum maumethē filiū abdale: filii abdalmutalibis arabie regis purū quidem hoiem: ſed dei nunciū eſſe credūt: talē quoq3 ipſe uocat in alcorano. Addit ſe in ui armoꝝ:

chriſtum

chriſtū in uirtute miraculoꝝ miſſum a deo fuiſſe: deū ꝗ hominibus ieſum: & mariaꝫ miraculū effeciſſe. Merito ſolus chriſtus ſtupendis operibus meruit: quod neqꝫ principes hoc tum minis: tum beneficiis contendētes. Neqꝫ zoroaſter: pythagoras: empedocles: apollonius theaneus: aliiqꝫ multi philoſophi ſapiētia mirabili: et longa uita conſequi potuerunt. Quis pythagoram iamblicus chalcideus longa diſputatiōe: apolloniū uero philoſtratus eloquentia: porphyrius argutiis: multi pricipes fauore pro uiribus celebrauerunt

Chriſtus errores expulit: ueritatē aperuit. Ca. xxii.

ANte chriſti aduentū per uniuerſū pene orbē plures colebanť dii: immo demones: ſacerdoteſqꝫ: & illi quidē mali: qđ enomaus philoſophus confitetur. Quis non uideat illos fuiſſe malos: q nihil de animorum purgatione curabant: de terrenis conſulebant ſolum: ac terrena ſemp a cultoribus exigebāt. Sacrificia iubebant obſceniſſima: & crudeliſſima fieri: reſponſiſqꝫ ſuis diſcordias ꝗ plurimas ſeminabant. Colebanť paſſi deoꝝ. i. beatorum loco tyranni uiuentes. colebantur anime partim incontinentium: partim hominum iniquorum: his immaniſſimis monſtris olim genus hominum premebatur. Non hercules armatus ea: ſed chriſtus inermis tunc extinxit: cum malignoꝝ demonū uim retudit. Scribit plutarchus: barbaroꝝ opinionē eſſe: aereos demones: p turbationes: morteque pati poſſe. Teſtimonia quoque multoꝝ adducit: quod certis ſignis compertum fuerit: tyberio imperāte: pana magnū demonem: multoſque alios demonas māifeſte enim laſſe demona etiam obiiſſe: ꝓculus ēt platonicus eſſe id poſſe ꝓbat. Nos autem ſcimus chriſtū eo ipſo in tēpo

re adiſſe libū: atq; reſurrexiſſe. Plutarch⁹ p̄terea ſcri
bit: oracula tēporibus ſuis uno: uel duobus exceptis:
toto iam orbe extincta. Audi qua uoce de hoc por
phyrius conquerat̄: Poſtea inquit q̄ ieſus colit̄: nihil
utilitatis a diis conſequi poſſumus. Si dii ſunt: o por
phyri: quare uiribus ſuis ieſu uirtutem non depri
mūt. Sed audiam⁹ magnum illum tertullianū apud
romanos iudices ſic orantem. Agatur huc iudices
aliquis ſub tribunalibus ueſtris: quem demone agi
conſtet. Iuſſus a quolibet chriſtiano loqui ſpiritus il
le: tam ſe demonem confitebit̄ de uero q̄ alibi deū de
falſo. Aeque producat̄ aliquis ex iis: qui de deo pati
exiſtimantur: niſi oēs eiuſmodi ſpūs ſe demones con
feſſi fuerint xp̄iano mentiri nō audentes: ibidē illius
chriſtiani ꝓcaciſſimi ſāguinē fundite. Quid iſto opere
manifeſtius? quid hac ꝓbatione fidelius? ſimplicitas
ueritatis in medio eſt. uirtus illi ſua adſiſtit: nihil ſuſ
picari licebit magia: aut aliqua eiuſmodi fallacia fie
ri. At qui omnis hec nr̄a in illo dn̄atio et poteſtas de
nomiatiōe xp̄i ualet: ita de contactu: deq; afflatu no
ſtro etiā de corpibus noſtro īperio excedunt inuiti: &
dolentes: & uobis p̄ſentibus erubeſcētes: credite illis
cum uerum de ſe loquunt̄: q mētientibus creditis. Ne
mo ad ſuū dedecus mentitur: qn potius ad honorem
chriſtianis ad probandā ueritatē cogentibus ſe deos
palam eſſe negāt neq; alium deū reſpōdent p̄ter unū
cui nos mancipamur: huc uſq; tertullianus. Lactan
tius ſcribit ſuis tēporib⁹ hoc publice quotidie comp
tū fuiſſe. Cū gentiles ſuis demonibus imolarēt: ſi aſſi
ſtebat aliqs cruce ſignatā frontē gerens neq; reſponſa
poterat conſultus reddere uates: neq; poterāt demo
nes in uiſcerib⁹ beſtiaꝝ futura depigere: atq; hāc fuiſ
ſe cauſam

ſe cauſā inqt precipuam malis regibus xp̄ianos perſe quendi. Non enim aduertebant ſigno crucis tanq̄ potentiore: demonas tanq̄ debiliores in de fugari. Merito ſocrates: plato: & uarro q̄uis latenter pp turbā ſuperſtitiones gentiliū deriſerūt ieſus deniq; illaſ pdidit ne hoies pderenť. Greci atq; romāi paulo ante xp̄i lumen ceperant ariſtipi: epicuriq; contagioſa impietate magis i dies magiſq; corrūpi. Innūerabiles xp̄i exēplo martyres ubiq; gētiū ptim illiterati: pti litteratiſſimi cū p̄ſētem uitā dei unius: futureq; uite gr̄a ꝓrſus contemnerent. Cōtra ariſtipicū epicureumq; uenenū medicinā hominibus ſalluberrimā porrexerūt. Preterea iniquiſſime apud multas gentes leges extabāt. Perſe matres ſuas nephandis nuptiis cognoſcebāt. Hūanis ſcyte carnibus ueſcebanť. Carthaginenſes aliiq; per multi homines: immo et filios iugulatos demonibus ſacrificabāt. Maſſagete: ac derbices ꝓpinquos: & affines ſuos cū cōſenuiſſent imolabāt carneſq; eoꝝ epulabantur. Bactri canibus ad hoc ip̄m nutritis ſenes obiciebant. Scythe eos: q a defunctis amati fuerant: uiuos infodiebāt. Tibareni uiuos ſeniores ſuos precipitare. Hircani: caſpiiq; rapaci auiū generi: canibuſq; ꝓiicere ſoliti: illi uiuos: iſti mortuos. Hec & multa generis eiuſdē prius religioſiſſime faciebāt. Sola deide chriſti: diſcipulorūq; illius p̄dicatiōe undiq; truculētiſſima hec peſtis expulſa: factum eſt etiam: ut pauciores: uel corripianť a demonibus: uel a ſe ipſis iterimātur. Iudei ante xp̄i aduentum (ut plurimū) legis moſaice: ꝓphetarumq; ſuoꝝ ſolā ſuperficiē attingebāt. Chriſtus aūt eiuſq; diſcipuli pfectiſſime docuerunt pfundos diuie mētis ſenſus liceis: imo diuinis oculis penetrare: qď etiam iudeus philo teſtatur: ubi de otē

platione diſputans cõmendat acumẽ:& ſanctimoniã
chriſtianorũ. Priſca gentilium theologia:in qua zo-
roaſter:mercurius:orpheus:aglaophemus : pythago
ras conſenſerunt :tota in platõis noſtri uoluminibus
continetur. Miſteria huiuſmodi plato in epiſtolis ua
ticinatur : tandẽ poſt multa ſecula hoibus manifeſta
fieri poſſe. Quod qdem ita contigit:nã philonis:nu-
meniiq; tpibus pmũ cepit mẽs priſcoꝝ theologoꝝ in
platõicis chartis intelligi:uidelicet ſtatim poſt apſoꝝ
apoſtolicorũq; diſcipulorũ conciones:& ſcripta :diui
no enim xp̃ianorum lumine uſi ſunt platonici ad di-
uinũ platonem interpretandum. Hinc eſt:ꝙ magnus
baſilius:& auguſtinus ꝓbant: platonicos ioãnis euã
geliſte miſteria ſibi uſurpauiſſe. Ego certe reperi pre-
cipua numenii:philonis:plotini: iãblici : proculi mi-
ſteria ab ioãne:paulo:yerotheo:dionyſio ariopagita
accepta fuiſſe. Quicquid enim de mẽte diuina ange-
liſq;:& ceteris ad theologiam ſpectantibus magnifi-
cum dixere:manifeſte ab illis uſurpauerunt.

¶ Xp̃ſtus eſt idea:& exemplar uirtutũ. Cap̃. xxiii.

Quid aliud xp̃s fuit:niſi liber quidam mora
lis:immo diuine philoſophie uiuens de celo
miſſus:& diuina ipſa idea uirtutum hũanis
oculis mãifeſta. Huc igitur oẽs :huc inq̃ fle-
ctamus oculos:atq; mentẽ:hic uerã ſapiam nos doce
bit:q rudes olim homunculos ſubito reddidit ſapien
tes. Hic rectam iuſtitiam:qui nihil poſſedit ꝓprium:
atq; qđ ſuum eſt:deo:& hominibus tribuit: deo qdẽ
paternam:& pluſq̃ paternam uenerationem :hoĩbus
uero fraternã bẽiuolẽtiã :atq; curã. Hic magnãimita
tẽ:fortitudinẽq; p̃ſtantiſſimã:q nihil in terris cõcupi
uit tanquam magnũ: nihil timuit tanquã durũ. Hic

temperantiam

temperãtiam ſingularem:in quo uix primi animi mo
tus:& illi qdem remiſſi:& decẽtes apparuerunt. Hic
mãſuetudinẽ incredibilem:qua ſupbiã ſocietatis hu
mane:peſtẽ penitus expellamus:qs enim mãſuetior il
lo:q cũ ſummus oium eſſet: ſe īfimis adequauit. Hic
ardentiſſimam in oẽs homines caritatem: qui nõ ſibi
tantũ:uerũ etiã toti hoiuꝫ generi uixit:q & mortuus
eſt libẽter:ut ceteros a morte redimeret. Hic & contẽ
plãdi:& agẽdi regulã pfectiſſimã:q ſepe curãdis hoĩ
um:erroribus atqꝫ morbis ſepiſſime rebus diuinis cõ
tẽplãdis ĩcubuit. Hui⁹ uite teſtes nobis ſũt ſcriptoreſ
qdem ab initio plures:oiumqꝫ grauiſſimi. Imitato-
res uero q̃ plurimi:& mũdus deniqꝫ uniuerſus: oſten
dit ſe chriſtus publice hominibus breue tempus. Nõ
enim quo ad illũ decebat ultra:& illud nobis ſufficie.
bat:tot uero patrauit miracula:ut ioãnes dicat:ſi ſcri
bereť ſingulatĩ:ne mundũ qdem ipſum libros capere
poſſe. Vitã eius ut pote celeberrimã:cunctiſqꝫ mira-
bilẽ plures q̃ q̃tuordecim ſcripſiſſe tradunť. Soli tñ il
li in uſu ſunt:aut aliqñ fuerunt:q nõ humana.ſed di
uina ſcripſere manu. Quales ſunt mathe⁹:marc⁹: lu
cas:ioãnes:mathe⁹hebraice ſcripſit:cui⁹teſtũ hebrai
cũ hieronym⁹ inqt:tpibus ſuis ĩ bibliotecha pãphili
extare:ſibi ẽt factã fuiſſe tranſcribẽdi illius facultatẽ
a nazareis q in berſabe:& p ſyriã hoc uolumĩe utebã
tur.Panthenus ẽt ſtoicus xpi martyr cũ uſqꝫ ad indiã
interiorem xpi uerba predicãdo penetrauiſſet. ĩuenit
ibi tũ bartholomei apoſtoli ſemina. tũ ẽt mathei he-
braicũ euãgeliũ:ſecumqꝫ attulit. Hec euſebius:reliq
tres:qui dicuntur euãgeliſte: grece ſcripſerunt. Lege
batur quoqꝫ apud antiquos xpianos quinti euãgeli
ſte euãgeliũ:quod ſecundum hebreos appellabatur

probatum ſatis ab ignatio: ac origene: & ab hierony mo ex hebraica lingua in grecã: latinamq; conuerſũ hec ab hieronymo. A tq; in hoc uel maxie chriſtiana elucet ueritas: ꝙ chriſtianorũ cetus ab ipſo exordio haud temere quoſlibet ſcriptores admittit: ſed ſãctoſ ſimplies ſobrios: et q̃electiſſimos. Qui uero ex primis illis in precio ſunt: partim chriſtum ipſum: ptim eius diſcipulos audiuerunt: q & ſi diuerſis linguis: tempo ribus: locis ſcripſerũt: & alter alterius ſcripta non ui derũt: niſi forte ioãnes: eadẽ tamẽ ubiq; duce uerita te confirmauerũt. Apparet interdum in illis quaſi diſ ſona quedã in rebus minimis diſſimilitudo: nunq̃ re uera cõtrarietas. Vnde ſimpliciter uidetur alter ſeor ſum ab altero hiſtoriã conſcripſiſſe: nullus tamen ho rum ſeorſum a ueritate. Miracula uero tam multa q̃ magna: tã publica: tot annos in iudea: & ieruſalẽ ubi facta dicũtur: predicauerunt: ut ↄſtet illos ueriſſima predicauiſſe. Quonam pacto falſa aſſeuerando obti nere in re tam ardua: inter homines eruditiſſimos po tuiſſent: unde nam admirationi eſſent: ſi pugnãtia in ter ſe dixiſſent: niſi duces illi re uera inuicem cõueiſſet chriſtianum regnũ fuiſſet ſubito diſſipatum. Euãge liſte: & apoſtoli de chriſti uita: doctrinaq; cõmuniter multa dixerunt: & qſq; propriũ aliqd in medium at tulit. Siue enim quilibet uniuerſa dixiſſet: ſuperflu us uideretur numerus ceterorum: ſiue ſinguli quedã ſolum: atq; noua continuatio: & auctoritas hiſtorie tolleret. Certe id: quod mirum eſt: talia ſunt: mathei marci: luce: ioãnis: petri: pauli: iacobi: iude ſcripta: ut in rebus principalibus plures teſtes adſint. Ac ſi te ſtes omnes audiamus: nihil ſuperflue: & importune repetitum uideamur audiſſe.

¶ Auctoritas

¶ Auctoritas ſibyllarum. Cap.xxiiii

VArro philoſophus in libris diuinarũ rerum decem ſibyllarum noĩa:tpa:patrias diligenter cõmemorat: atq; ad id ſcriptores multos teſtes adducit. Affirmat preterea libros ſibyllinos fuiſſe apud romãos in ſacrario ɔditos: ubi a qndecim uiris:& quibuſdam ſacerdotibus ad hoc deſtinatis cuſtodiebantur. Addit iulius romanos ſex libros illos cumee regnãte tarquinio a quadã anicula cõcrematos reſtituiſſe ex aliarum ſibyllaꝝ uerſibus: quos miſſis per orbẽ legatis diligentiſſime collegerũt tres igitur libri apud eos erant cumee: reliqui aliarum. Hi uero libri nullo titulo:ſeu nomĩe:cuius haꝝ eſſent:diſcernebantur: preterq̃ erithree: que carmini nomẽ ſuũ inſeruit: carmina hec romani de rebus maximis cõſulebant:neq; cuilibet licebat aſpicere. Maroni tamen auguſti:lactantio: coſtantini familiaritate legere ꝑmiſſum exiſtimo:aliiſq; nõnullis magnis: doctiſq; uiris:impatore interdũ: & cuſtodibus cõcedentibus. Lactantus ergo cõſtantini familiaris teſtionia ſibyllaꝝ: que d' chriſto adducit:ex eaꝝ libris: qui tunc extabãt:roma nondũ a quoq̃ expoliata :accipe potuit. Scripſit aũt illa ad cõſtantinũ. Non igitur illi mentiri licebat:uel docto ĩperatore : uel ceteris eruditis:qbus tũc tam italia q̃ grecia abũdabat: ac nõ nulli adhuc chriſtianos ſcriptores :uel in mimis grauiter calũniabantur. Nõne uirgilius in eiſdem ſibyllaꝝ libris legit: que prophete et euãgeliſte de chriſto loquũtur: & quod maximũ eſt : cognouit cumee ſibylle promiſſa ex textu: ut opinor: ſibylle ipſius illis conuenire temporibꝰ: in quibus natus eſt ieſus:q̃uis ille: ut pollioni adularetur : ad eius filium nup natũ nomine ſa

loninum oracula ſibylle torqueret: quoꝝ nihil saloni no: qui puer obiit: neqȝ egit quicq̄ congruere potuit: congruit aūt qcquid ibi legit ieſu: qui tēporibus illis eſt ortus. Sed quid illic uirgilius reperit (tali uidelicet quodā tempore) quale illud fuit: fore: ut in ipſa ulti- ma expectationis etate magnus qdam ordo naſcerēt ab integro ſeculoꝝ euo dependens. i. eternus fili⁹ ab eterno patre dependens: aliqñ etiā naſcerēt in tēpore. Quādo. ſ. uirgo floreret: aurea rediret etas. i. ex uirgi ne filius pulularet: & etas uere: beateqȝ doctrīe uige ret: ac noua ꝑgenies celo demitterēt ab alto. Hec uer ba exponunt antecedētia: cognoſcimus. n. ſibyllā ex uirgine pueꝝ illū naſcituꝝ prenūciaſſe: quoniā adiū xit eā eſſe ꝑgeniē nouā. i. nouo modo naſcentē: neqȝ ex terra: ſed ex celo: id eſt deo: in quo erat: ab euo ꝑti ciſcentem: carmīa ipſa uirgilii huiuſmodi ſunt. Vltīa cumei uenit iā carminis etas. Magnus ab integro ſe cloꝝ naſcit ordo. Iā redit & uirgo: redeūt ſaturnia re gna. Iā noua ꝑgenies celo demittitur alto. Arbitror equidē uirgiliū huiuſmodi carmīa ex talibus ſibylle uerbis qualia pauloante narraui: cōtexuiſſe. Subiun git uirg. que apud ſibyllā legiſſe opinor. ſ. eo naſcēte ferreā etatē in aureā rediturā: atqȝ eo tpe ſecus eui fu tuꝝ. Totū hoc ad purgationē animoꝝ: doctrināqȝ chriſti ptinere uidetur: & ueſtigia priſce fraudis irrita fore legerat puto apud ſibyllam. Nūc originalē culpā quam ab initio diabolica fraude concepimus: deleri debere: ipſe tamē cū myſteria huiuſmodi nequaq̄ in- telligeret: uerba ſibylle ita carmine cōponebat: ut ali um quendā ſenſum preferre uiderentur. Subiūgit ma ro. Quod huiuſmodi progēies deū uitam accipiet: di uiſqȝ uidebit: permixtos heroas: & ipſe uidebiť illis

Pacatumq; reget patriis uirtutibus orbẽ. Videtur ibi
legiſſe prolẽ illam fore deũ deo natũ: dei patris uirtu
te uniuerſum mũdũ gubernaturꝝ: & iudicaturꝝ: nihil
q; diuinorꝝ ſibi fore ſecretũ: ipſumq; angelos oẽs mi-
niſtros habiturũ. Addit poeta eodẽ tpe caſurꝝ ſerpen
tem: & fallacẽ ueneni herbam: & poſt multa addicit.
Pauca tamẽ ſuberunt priſce ueſtigia fraudis: quo ſen
ſu hec uirg. ſcripſerit: neſcio: ſatis eſt nobis: ꝙ habuit
a ſibylla: quã nequaꝗ intelligebat: opa prolis illius:
ſerpentem. i. malũ demonẽ ruiturꝝ: domãdamq; fore
herbã uenenoſam: atq; fallacẽ: ideſt dẽmonũ uim: que
ante criſtũ hominis falſa religiõe: q̃ſi uera fallebat: &
ab initio illos ſerpentis habitu: & plante cuiuſdã oc-
caſiõe dcepat. Tentat demõ adhuc aĩas poſt chriſtũ
licet nõ ita cõſequatur: ut ante: & ob hoc dictũ fuit.
Sup fore pauca fraudis ueſtigia. Porphyrius etiã cõfi
tetur mortales a malignis demõibus in ſcelera: falſas
q; religiões induci cõſueuiſſe idq; diligenter in libro dẽ
abſtinentia diſputat. Preterea progeniẽ illã uirgi. ſic
alloquitur. Aggredere o magnos: aderit iã temp⁹ ho
nores. Cara deũ ſoboles magnum iouis incrementũ.
Credo poetã hubuiſſe a cumea homiem illũ expecta
tiſſimũ: ſobolem dei fore: nõ uiri: & id quo nihil ma-
ius exprimi põt. Magnũ dei incrementũ fore: id eſt p
paginem dei eternã: propagationẽq; ipſius uſq; ad tẽ-
poralia: atq; ſenſum: per quã dei regnũ. i. beatorũ nu
merus creſceret. Tantã fuiſſe ſcio in maronẽ pruden-
tiam: & modeſtiã: ut exiſtimare nequeã: eũ tam uaſta
hypbole erga infantem filiũ priuati ciuis polliõis uſu
rum fuiſſe: niſi talia quedã ſupra modum ingentiſſi-
ma ſibyllinis carminibus hauſiſſet. Sibylla etiam de
ſimplici hoie: q nõ eſſet de⁹: tã miranda nequaꝗ pnũ

ciaſſet. Sed audi q̄ ſupbā uirg. adiungat hypbolem. Aſpice cōuexo nutantē pondere mundū. Terraſq;: tractuſq; maris celumq; pfundū. Aſpice uenturo le-tentur ut oīa ſeclo. Forte ſibylla ſcripſerat ſobolē il-lam dei ab elementis: celiſq; honorandā. Honorauit aūt ieſū celū eclypſi: aer igniſq; crinite fulgore: aq̄ cum dictis eius paruit: pedeſq; ſuſtinuit: terra motu: cū ty-berio imperate cruci affixus fuit. Poſtremo exclamat poeta: q̄uis quid petat ignoret. O mihi tam longe ma neat pars ultima uite. Forte ſibylla: quod & pphete optauerunt: diem chriſti uidere optabat: ac tum pri-mum uita decedere: q cū ſymeon optaſſet diu: fuiſſet q; in ſenio conſecutus exclamauit. Nunc dimittis ſer uum tuum domine ſecundum uerbum tuum in pace. Quia uiderūt oculi mei ſalutare tuū: & que ſequunt.

Teſtimonia ſibyllarum de chriſto. Cap.xxv.

Libros ſibyllinos: ſicut in ſupioribus diximus ſenatus romanus habebat. In illis lactātius impatoris cōſtātini familiaris quedā legit ma nifeſte ad chriſtū dei filiū ptinentia. Primum quidē illud erithree: ubi deū p̄dicat nutritorē oīum: creatorēq;: qui dulcem ſpiritū oībus tribuit: ac prin-cipem oīum deoꝝ fecit: rurſuſq; ait: ipſum dedit de9 fidelibus hoībus honorandū. Et alia ſibylla precepit hunc oportere cognoſci dicēs: ipſum tuum cognoſce deū: qui dei filius eſt. Hoc eſt qd legitur apud dauidē dixit dn̄s dn̄o meo ſede a dextris meis. Itē: ex utero ante luciferꝝ genui te. Item: dixit dn̄s ad me filius me us es tu: ego hodie genui te: & apud ſalomonē: deus cōdidit me in uiarū ſuaꝝ initio in opa ſua ante ſecu-la: fundauit me in principio ante q̄ terram faceret: & paulopoſt: cū pararet celos aderā illi: & reliqua. Col-

legit preterea lactātius de chriſti opibus: & morte ex ſibyllinis libris talia: mortuorum reſurrectio erit: claudorum curſus uelox: ſurdus audiet: ceci uidebūt: loquētur nō loquētes. Quod etiā ita cecinit iſaias: confortamini manus reſolute genua debilia: conſolamini qui eſtis puſilli animi: nolite timere: nolite metuere: dominus noſter iudiciū retribuet: ipſe ueniet: & ſaluos faciet nos: tunc aperientur oculi cecorū: & aures ſurdorū audient: tunc ſaliet claudus ſicut ceruus: et plana erit lingua mutorū: qa rupta eſt in deſerto aqua: & riuus in terra ſitienti: quod baptiſmi tempus ſignificat. Verum ſequamur: quod collegit lactantius ex ſibyllis: Panibus ſimul quinqꝫ: & piſcibus duobus hominū quinqꝫ milia in heremo ſatiabit: & reliquias tollens duodecim cophinos īplebit in ſpem multorum: uentos cōpeſcet uerbo: ſternet inſanum mare pedibus pacis: fideqꝫ calcans fluctus pambulabit: morbos hominum reſoluet: uiuificabit mortuos: arcebit dolores a multis: oīa uerbo agens: omnem infirmitatē curans Miſerabilis: ignominioſus: informis: ut ſpem miſerabilibus prebeat: in manus infidelium iniquas ueniet: & dabunt dō alapas manibus inceſtis: et in puro ore expuent uenenata ſputa. Dabit uero ad uerba ſimpliciter ſanctū dorſum: & colaphos accipiēs tacebit: ne quis agnoſcat: qđ uerbū: uel unde uenit: ut mortuis loquatur: & corona ſpinea coronabit: ad cibū aūt fel & ad ſitim acetū dederūt. Inhoſpitalitatis hāc monſtrabūt mēſam: ipſa.n. īſipiens gens tuū deū nō itellexiſti ludentem mortaliū mentibus: ſed ſpinis corōaſti & horridū fel miſcuiſti. Templi uero uelū ſcindet: & medio die nox erit tenebroſa nimis tribus horis: & mortis fatū finiet. Tribus diebus ſomno ſuſcepto: et

tunc a mortuis regreſſus ad lucẽ ueniet: primus reſur
rectiõis pricipio uocatis oſtenſo: qñ hec ꝑfecta erunt:
que dixi ĩ ipſum oĩs lex ſoluetur. itẽ alibi dicit̃ a ſibyl
la: iudeoꝝ beatũ futuꝝ genus celeſtiũ uidelicet ꝑꝑ ex
celentiã chriſti: cuius gr̃a multi iudei ipſi adherẽtes dĩ
uini ante alios euaſerunt. Adiunxit erithea: dicent ſi
byllã inſanã: & mendacẽ: cũ aũt facta fuerit uniuerſa
tũ mei meminerint: neqꝫ me iã quiſq̃ mẽdacẽ dicet dei
magna ꝓphetã. Adducit aurelius aug. multa erithee
ſibylle carmĩa in latinã linguã trãſlata: que uidit gre
ca apud flaccianũ procõſulẽ uiꝝ doctrina clariſſimũ:
in quoꝝ capitibus talis erat ordo litteraꝝ: ut hec in il
lis uerba legerentur. Ieſus chriſtus dei filius ſaluator:
in illis carminibus reſurrectio corpoꝝ dẽſcribitur: mu
tatio ſeculoꝝ: dei aduentus ad iudicandũ premia: &
ſupplicia hoiuȝ ſẽpiterna. Talia quedã legũt ẽt apd
mercuriũ triſmegiſtũ. Plato quoqꝫ iterrogatus qua
tenus in preceptis eius qeſcẽdum eſſet: traditur reſpõ
diſſe: q̃tenus in terris appareat ſacratior aliqs: q fõtẽ
oibus ueritatis aperiat: quẽ deniqꝫ ſequantur omnes.

De auctoritate prophetarum: nobilitate ueteris teſta
menti: excellentia noui. Cap̃. xxvi.

Dionyſius ariopagita ad ſapientem polycar
pum ſcribit: perſas babyllõios: egyptios in
annalibꝰ ſuis adnotauiſſe tãq̃ miracula: &
quaſi diuina in ſacris ſuis coluiſſe: ac colere
prodigia illa: que hebrei de ſtatu regreſſioneqꝫ celeſtiũ
a deo facta per ſuos narrarunt. Plato ſolus retrogreſ
ſionem: & illuuionem aque ignis ue uaſtationem non
tacuit. Ab ioſepho: ariſtobulo: tertulliano: euſebio te
ſtes ad hec gentilium multi citantur. Beroſus ſcilicet
chaldeus: manetus egyptius: hieronymus phenicis ta

hii rex:mendeſius:ptolemeus:menander epheſius:demetrius phalerius:rex iuba:thallus:appion:nicolaus molus:damaſcenus:heſiodus:ecateus:elanicus:acublaus:ephorus : theophilus. manaſſes : ariſtophanes hermogenes:euemerus:comon:zophirus:abidenus:eſtieus:ſibylla:eupolemon:alexander:artapanus:melon:theodorus:philō gentilis:ariſteus:ezechielus ; timochares:polyhiſtor:numenius:chorilus: ſachoniato: africanus :alpheus: megaſtenes. Hi ſinguli ferme ſingula:cuncti certe cuncta:que pertinent ad antiquitatem ceteris priorem mirabilia geſta : doctriam ſummam:hebreorum & miracula biblie cōfirmarūt. Ex quibus apparet:quod clemens alexandrinus:& atticus platonicus : & euſebius : & ariſtobolus probant: gentiles uidelicet:ſiqua habuerunt egregia dogmata & myſteria:a iudeis uſurpauiſſe. Sed que apud illos hiſtoria ſimplici continentur:ab iis in poeticas fabulas fuiſſe tranſlata:quod phaetontis ruina : deucaliōq; declarat ceteraq; q̄ plurima. Plato uſq; adeo iudeoſ imitatus eſt:ut numenius pythagoricus dixerit:platonem nihil aliud fuiſſe q̄ moyſen attica lingua loquentē. Addit in libro de bono ; pythagoram quoq; iudaica dogmata ſectatū fuiſſe. Plato in epinomide ſcientiaꝝ cauſam inquit fuiſſe barbaꝝ quendam: qui primus hec iuenit:poſt addit:ab egyptiis ſyriiſq; cuncta manaſſe. Iudea uero ex quadā ſui parte:quaꝫ galileam pſinius uocat:ſemper in ſyria a ſcriptoribus habita eſt : & ex parte quadam phenicia etiam apud priſcos appellatur:ut euſebiuſ probat. Proculus quoq; platonicus theologiā ſyrianam pheniciamq; ante alias ueneratꝰ. Pliniꝰ ait:phēices litteraꝝ:et aſtrologie īuētores fuiſſe:q ēt chaldeos laudāt:iudeos:q & chal

dei noīati ſunt:ut probat lactāti? :uidentur extollere Ob hanc:ut arbitror:rōnem orpheus inqt: deum ſoli chaldeo cuidā notū fuiſſe:enoch ul abrahā:ul̄ moyſen ſignificās. Volūt platonici: zoroaſtrē ab orpheo ſignificari:hic aūt:ut uult dydimus in geneſis cōmentariis:filius fuit chan noe filii:& ab hebreis appellatus chanaam:qui ut euſebius probat tempe abrahe adhuc uiuebat. Meminiſſe debemus iudeoꝝ dotes: laudeſqꝫ trāſire ad egyptios facile potuiſſe:uicini.n. ſemperqꝫ permiſti erant Alexander:eupolemoſqꝫ ſcribūt abrahā ſanctitate:ſapiaqꝫ fuiſſe oīum preſtantiſſimū:hunc docuiſſe aſtrologiā chaldeos primū:deide phenices:demum egyptios ſacerdotes:ſolitūqꝫ dicere eam ſe habuiſſe a ſucceſſoribus enoch:q eius inuētor extiterit:et athlas fuerit noiat?. Iulius firmicus aſtronomicus abraham ob mirabilē ſapīam diuinū appellat. Artapanus quecunqꝫ de mercurio triſmegiſto dicuntur:oſtendit fuiſſe i moyſe:& a moyſe geſta:eūqꝫ mercuriū ipm fuiſſe appellatū:inſup eē muſeū. Quod āt a moyſe gētiliū doctrīa habuerit icremētū nō diffidet:qui porphyriū audiet dicentē. Moyſen antiq ſaconiatōis teſtimonio:ante ꝑmos grecorum phōs ānis mille quingentiſqꝫ fuiſſe. Porphiruſqꝫ idē in libro de reſponſis adducit apollinis oraculū:in quo continet ꝙ iclyta ualdeqꝫ ſancta gens hebrea pre ceteris nouit recepit:& tradidit ueram ſapiam :optimū dī cultum uitāqꝫ beatā. Preterea ī libro de abſtinētiā religioſos quoſdā:phōſqꝫ iudeoꝝ:quos eſſeos uocāt:tātis ꝓſequit laudibus:ut eos ante alioſ oēs & ꝓphetas: & ſāctos:& diuios oñdat. Ad idē utit ēt teſtimōio theophraſti pipatetici dicentis:eos ieiunio: orationiqꝫ aſſidue operā dare:antiquoſqꝫ iudeos natura philoſophos

phos eſſe: nec immerito: libri enī ſibyllini iudeoꝝ genus celeſte beatūq; apellauerūt. Clearchus pipatheticus ſcri. ariſt. fuiſſe iudeū: calonoſ quoq; phos apud idos iudeos fuiſſe. Megaſtenes inſup brachmanas idie phi loſophos a iudeis aſſerit deſcēdiſſe. Ambroſius: ſi re cte memini: pythagorā patre iudeo natū oſtēdit. Mit to ꝙ iudeoꝝ antiquitatē: ſapiamq; ſtrabo: iuſtinus: pli. cornelius tacitus tacere non potuerunt. Non igiť paruifacienda eſt antiquitas iudeorum: quorum ſcri pta non eſſe a gentilibus contempta: immo uſurpata fuiſſe ex eo coniicimus: ꝙ ariſtobolus probat uolumi na moyſi ante alexandrū & ante perſaꝝ imperium in grecam linguā fuiſſe traducta: totā uero bibliā ptole meo philadelpho regnante. Ad quā quidē traductio nem: ut teſtatur ariſteus: qui interfuit: regem induxit demetrius phalereus peripatheticus: qui ī epiſtola ad regem ipm inqt: ſe legiſſe quedā iudeorum uolumina iam diu traducta tāte certe admirationis: ut integra: & diuia ſola legū ſanctio iudaica uideať. Idem de ea lege ecateus abderita cōfirmat. Cur inumerabilibus pene muneribꝰ eā traductiōem ptolemeus eruit? cur tāto honore tranſlatores: & pontificē: poſtq̄ traduxe runt: affecit? qui hoc ambigit: ariſteum legat: & ioſe phum. Nihil ſupra dic amabo: qualem putas fuiſſe ie roſolymam: in qua duos ſeptuaginta uiros ex aliorū numero elegit pontifex preſtantiſſimos: hebraice: gre ceq; lingue aprime peritos: merito plini. ieroſolimaꝫ urbem preclariſſimam urbium omnium orientis ap pellat: ampliſſimam quoq; munitiſſimamq; fuiſſe ari ſteus: ecateus philoſophus copioſiſſime narrauerunt adeo uero capacē fuiſſe monſtrat ioſephus atq; euſe. ut in obſidione a romāis facta ſupra undecies cētena

milia iudeoꝝ in ea urbe pierint: p̄terea ultra nōagin ta milia unundata fuerit. Verum non erat propoſitū noſtrum de terrenis urbis illius: ſed de celeſtibus do tibus diſputare. quod quidem ſiquis cognoſceȓ uult non modo quo ſupra narrauimus: cogitet; uerū etiā & multo magis eorū ſcripta legat: atque relegat. Re periet tandem q̄ grauis ſit auctoritas prophetarum: quorum legibus: oraculiſqꝫ tot ſeculis credunt: et pa rent iudei: chriſtiani: maumethenſes: & ut ſūmatim dicam: omnes quas terra ſubſtinet: nationes. Tantū uero ſuperat chriſtiana doctrina moyſaicā quantum ciuilem uirtutem ſupat purgatoria. Diſcurrit in euan geliis chriſtus p oēs uitiorum ſpinas: & quas in etate illa magis inculta moyſes amputauerat: talem. n. ſer uare ordinem d̄cuit: eas ipſe prorſus extirpat. Vbi eū qui adulterium: homicidiumqꝫ cogitat: adulterū iā homicidamqꝫ d̄nunciat: neqꝫ dētem unum pro uno dente extrahi gratia uindicte permitit ulterius: ſed p cutiendi genam alteraꝫ māſuete iubet offerri: bonaqꝫ pro malis retribui. Si te turbat inquit oculus tuus. aut dextera: erue: atque abſcinde. i. pmum ipſum ad laſciuiam: uel uindictam: incitamentumque prorſus extingue. Sunt & alia multa generis eiuſdē: ex qbus apparet teſtamētum nouum eſſe abſolutum finem ue teris teſtamenti: tantoque preſtantius illo: quantum ea: que ſunt ad finem: finis excedit.

¶ Teſtimonia prophetaꝝ de xp̄o. Caput. xxvii.

SCrutamini ſcripturas in quibus uitā eternā putatis habere: ille ſunt: que teſtimoniū phi bent de me Hac uoce apud ioānem aduerſū iudeos maxia fiducia ieſus noſter exclamat: ut pote qui ſciat teſtimonia diuinitatis ſue q̄ plurima

querentibus

querentibus non defutura. Sed admõet: ut nõ tã cor
tices diuinoꝝ oraculorũ attingant: q̃ medullas pſcru
tari conentur. nã apud prophetã deus p̃dixerat. A pi
am in parabolis os meũ: eructabo abſcondita a cõſti
tutione mundi. Iudei duplex habent ab antiqs ſacra
rum litteraꝝ uolumen: alteꝝ qdem hebraicis literis:
& orone hebraicha: alteꝝ chaldea orone: ſed hebrai
cis litteris ſcriptum: & ut teſtaẽ rabi ſalomon: & rabi
moyſes egypti⁹ chaldeo textui null⁹ unq̃ auſus ẽ cõ-
tradicere: utriuſq3 igiẽ apd̃ illos par auctoritas: ſnia
quoq3 eadẽ: ſed quod in altero breuius: uel obſcuri⁹
eſt: i altero ſepe latius: atq3 clarius. Eadẽ rõ eſt ſacraꝝ
litterarum apud nos: quas a ſeptuaginta duobus iu
deis in grecã linguam: & ab hieronymo rurſus ex he
brea & greca i latinã tranſlatas habemus Sed audia
mus iam teſtimonia prophetarum.
¶ Ieremias: Ecce dies ueniunt dicit dñs: & ſuſcitabo
dauid germẽ iuſtũ: & regnabit rex: & ſapiẽs erit & fa
ciet iudiciũ: & iuſtitiã i terra: & paulop⁹. Et hoc ẽ no
men: q uocabũt eũ dñs iuſtus nr̃: ubi hebraice diciẽ.
dauid: chaldaice habeẽ: meſſiã: cũ dicit ecce dies ue-
niunt: oñdit abſq3 diuturna mora: poſt ieremiã uẽtu
rum fore meſſiã: qd' quidẽ falſum eſſet: ſi aduẽturus
eẽt. Aperit p̃terea meſſiã fore deũ: nã ubi trãſlatio di
cit dñs: hebrei hñt nõen illud tetagrãmatõ. i. q̃ttuor
litterarũ: qd' pre ceteris dĩnis noib⁹ adeo apud deos
eſt uenerandũ: ut nulli creature cõueniat: de quo late
diſputat moyſes egyptius in lib. de directione: unde
abba iudeus libro tren. ubi queritur: q ſit meſſie no
men: rñdet: adonay eſt nomen eius ponens ibi nomẽ
illud mirabile tetagrãmatõ: & adducẽs illud ieremie
hoc eſt nomen: quod uocabũt eum dñs iuſtus noſter

Nō autem dicendū uocabit: ſed uocabūt: ſic. n. chal
dea tranſlatio: & ſeptuaginta interpretes docuerunt
Iſaias. Paruulus natus eſt nobis: et fili⁹ datus ē no
bis: & factus eſt principatus eius ſup humeꝝ eius: &
uocabit̄ nomē eius admirabilis cōſiliarius de⁹ fortis
pr̄ futuri ſeculi ꝑncipes pacis. Hec hebraice chalde⁹ il
loꝝ text⁹ habet. Infās dat⁹ eſt nobis: & recipiet ſup ſe
legem ad ſcrutandū eam: & uocabitur nomē eius de
ante: admirabilis cōſiliarius: deus fortis: ꝑmanens in
ſecula ſeculorum meſſias: in cuius diebus pax mul
tiplicabitur. Oſtendit meſſiam deum fore regnū ſpiri
tale: mūdiqꝫ alterius uentuꝝ illum octauiano impe
rante: ſub quo uniuerſalis: & diuturna pax fuit. Mo
narchia mūdi latiſſima: feliciſſimaqꝫ: & orbis uniuer
ſi deſcriptio: ꝙ aūt hec regi ezechie accōmodari non
poſſunt patet: quia ſubdit: multiplicabit̄ eius impiū
& pacis eius non erit finis. Itē: ſuper ſolium dauid: &
ſuper regnum eius ſedebit: ut confirmet illud: & cor
roboret uſqꝫ in ſeculū. Hec ſolū ad diuinā aīaꝝ pacē
& imperiū ſpiritale ꝑtinere poſſunt. unde moyſes egy
ptius in epiſtola ad affricanos exponit de meſſia pue
ro nato ſex illa noīa. ſ. admirabilis: conſiliarius: deus
fortis: pater futuri ſeculi: princeps pacis. Sed cur tran
ſlatio ſeptuaginta loco ſex uerboꝝ ponit ſolū: magni
cōſilii angelus? Quia cum diuina eloquia ptolemeo
gentili interpretarentur: ſepe que ad chriſti diuinita
tem pertinent: uel pretermiſerunt: uel mutauerūt: ne
forte ille putaret iudeos exiſtimar̄ meſſiā eſſe deum in
quantū hō: et deum a ſūmo deo diuerſū duoſqꝫ deos
eſſe. Sed xp̄i diuinitatē hebraicus textus: chaldeuſqꝫ
& trāſlatio ex hebreo declarant. Deridēdi uero ſunt
iudei quidā: qui in ſupioribus iſaie uerbis dici uolūt

uocabitq; potius q̃ uocabitur. Nam interpretes.lxx. uocabitur tranſtulerunt: & chaldea tranſlatio monſtrat: uocabitur eſſe dicendum.
¶ Micheas: Et tu bethleẽ eufrata nequaq̃ mīma es in millibus iuda: ex te.n.egredieť: q ſit dñator iſrael: & egreſſus ei⁹ ſicut ab initio ex dieb⁹ eternitatis. Chal deus textus poſt egredieť adiũgit: meſſias: oñdit meſ ſiã tanq̃ deũ ab eterno fuiſſe: & tanq̃ hoiem ex bethleẽ egreſſurum. Quiſquis ergo de rege ezechia puro ho mine et temporali hoc exponit: manifeſte delirat. Ra bi autem ſalomon meſſie regi accommodat.
¶ Zacha. Exulta ſatis filia ſyõ iubila filia ieruſalẽ: ec ce rex tuus uenit tibi ſãctus. Aliter: Iuſtus: & ſaluator: ipſe paup aſcendẽs ſup aſinã: & pullũ eius: & diſ pergã quadrigã: & effrain: & equũ de ieruſalẽ: & diſ ſipabiť arcus belli: & loqueť pacẽ gẽtibus. & ptãs ei⁹ amari uſq; ad mare: et a flumibuſq; ad fines terre. Ra bi ſalomõ iudeus hũc locũ exponẽs dicit: uerba hec nõ poſſe niſi de meſſia rege intelligi: cui ceteri iudei cõ ſentiũt. Ex quo patet meſſiã uẽtuꝝ fuiſſe ieruſalẽ: tã q̃ inopẽ: & ſup aſinũ: regnũq; eius nõ fore terrenũ: et ſalutẽ ab eo animaꝝ poti⁹ q̃ corpoꝝ: & p ſolã ſãctita tẽ: imo & mortẽ: Adiũgit.n.zacharias. Tu aũt in ſã guine teſti tui miſiſti uictos tuos de lacu .i.antiquos ex limbo: talia ũo de ſolo ieſu leguntˀ: quẽ qdẽ hoiem fore ac deũ zacharias inuit. qñ dixit: eũ pauperẽ ſup aſinã ibellemq; fore nullis armis ſed ſola pacis doctri na uſurum: & tamen ſaluatorem regemq; appellat: ubiq; regnantem. Dei autem hoc officium eſt.
¶ Iacob in geneſi. Nõ auferetur ſceptrũ de iuda: nec dux de femore eius donec ueniat qui mittendus eſt et ipſe erit expectatio gentium: ubi hebraicus textus

habet dux: chaldeus habet ſcriba de filiis filiorum eius ubi hebraice dicitur qui chaldaice habetur meſſias: ubi dicit: & ipſe erit et cetera: hebraica ueritas hēt: ei gentes aggregabunt. Conſtat aūt iacob de meſſie ad uentu loq̄ ſic. n. caldeū declarat uolumen qd̄ ſeq̄ntes moyſes gerundeſis & chalchadias & chanihis iudei de meſſia illic uerba fieri confitentur. Ieſum uero fuiſ ſe meſſiā conſtat qa gentiles uocauit: ſaluauitq; ſicut iudeos: & ab illis magis eſt cultus: ac ēt qa circa illius tpa iudeorum ſceptrū eſt ablatū. Cumq; āní iā illinc uſ q; ad nos mille q̄dringenti ſeptuaginta q̄ttuor p̄te rierit: nondū poteſtas iudaica reſtituit. Neq; fingere licet aniculis iudeorum in babyllonia: uel ultra montes caſpios adhuc eis ſupeſſe regnū. Nam cōtra ois recla mat hiſtoria: qn ēt moyſes egiptius: ceteriq; doctores hebreorum affirmant: nunq̄ licuiſſe uel licere poſſe cuiq̄ iudeo extra promiſſionis terrā: qcquam in cauſis cri minalibus iudicare: q ergo iudeis extra iudeā exulāti bus regnum tribuit: manifeſte delirat: audiamus.

Oſee uaticinium. Dies multos ſedebunt filii iſrael ſine rege: & ſine p̄ncipe: & ſine ſacrificio: & ſine altari Talem eſſe preſentem iudeorum conditionē uidem? deq; iis temporibus prophetam fuiſſe locutū interp̄ tes p̄phetarum oēs tam iudei quā xp̄iani cōfirmāt. Ca rere iudeos hodie legitimo ſacrificio patet: qa lex eo rum ſola illa iudeorum ſacrificia probat que in regione p̄miſſionis efficiātur. Obiciunt iudei nonnulli ſcep trum de iuda centum ānis ante ieſum fuiſſe ablatum qn̄ ſcilicet in machabeos ſacerdotes p̄tās regum trāſlata eſt: qui non ex tribu iude: ſed leui erant: quod & io ſephus narrat: ieſus autem natus eſt herodis tēpore: qui machabeis dicit̄ ſucceſſiſſe. Ad hoc eſt reſpōſio tri

plex.

plex. Prima quidẽ: ꝙ cũ machabei ex tribu iude ſaltẽ ſecundũ maternam lineã fuerint: regnantibꝰ illis nõ fuit omnino ſublata iude poteſtas. Secunda: ꝙ propheta iacob non de tribu hac: uel illa: ſed de uniuerſo populo iudaico intellexit. Tertia: ꝙ quẽadmodũ oẽs iudeorum doctores conſentiũt: ſemper fuit apud illos conciliũ quoddã ſeptuaginta prudentũ: ad quorum iudiciũ reꝝ grauioꝝ ſnie pertinebãt. Conciliuꝫ hoc camedrim appellabant: eratqꝫ tanꝗ ſenatus: & adherens uiuenti pncipi: & defuncto pncipe pricipis uicem gerẽs: qđ quidẽ ab ipſo moyſe fuerat conſtitutum: & in babyllõica captiuitate aſſidebat iudeis ducibus iudeoꝝ in babyllonia: & poſt reditum aſſidebat ducibus illis in patria. Durauit autẽ concilii huius auctoritas uſqꝫ ad regem herodẽ: q ex patre idumeo & matre arabe: ut inqt ioſephus: natus erat: & regnum iudeorum a romanis accepit: ſub quo natus eſt ieſus. Herodes enim omnes illius collegii uiros interfecit: illudqꝫ conſiliũ ſubſtulit: quod & iudei confirmant in libro camedrim ieroſolimitano. & in libro abodazara. Tũc igiť ablatũ fuit nõ ſolũ ſceptrũ de iuda: ſed etiã ſcriba de filiis eius: quod chaldeus ẽdixerat textus. Quamobrem quãdo herodes: qui alienigena erat regnuꝫ aſſumpſit: et omnes inſuper quotcunqꝫ reperire potuit ex regia dauidis ſtirpe peremit tunc proprie iudeorum regnum funditus eſt ſublatum: denique quando concilium diſperdidit: tũc ſcriba de filiis iude ſublatus exiſtimatur Scribit euſebius ueſpeſianum: domitianumqꝫ imperatores iuſſiſſe omnes qui ex generẽ dauidis eſſent interfici: ut nullus iudeorum regni reliquiis foret. Nam & ipſi de aduentu chriſti formidabant: ſicut ab initio herodes:

Hec euſebius accepit ab egeſippo.

¶ Ageus. Hec dicit dominus exercituum: ad huc modicum unum: & ego mouebo celum: & terrã: mare: & aridam: & ueniet deſideratus cunctis gentibus. Magna erit gloria domus iſtius nouiſſime magis q̃ prime. Modicum unum: ſignificat nobis hodie iam pridem ueniſſe meſſiã: mouebo celũ ſcilicet per eclypſim paſſionis: ac etiã per ſtellã illam a magis uiſam: terrã ſcilicet per terremotum in paſſione. Et moyſes tyronenſis & hyoces: & dauid: chadiaſque: & abrahaʒ iudei ſic danielẽ expoſuerũt: ut anni quadrigẽti: ac nonagita fluerent a deſtructiõe primi templi ad templi ſecundi deſtructiõem: & circa huius tẽporis finem meſſias naſceretur. Nicolaus quoque lyrenſis epdomadas ita cõputat: ut in illis paſſus fuerit xp̃s: talem quoque probat fuiſſe danielis intentionẽ. Barachias iudeus in libro de ordine mundi exponit illud iſaie. Proxima eſt ſalus mea ad ueniẽdum: & iuſtitia mea ad reuelandũ ubi particulã illam: iuſtitia mea dicit ſignificare meſſiam illum: de quo daniel dixit: ut adducat̃ iuſtitia ſẽpiterna. Similiter moyſes gerundenſis uerba ſupiora danieli ab angelo dicta exponẽs ita dicit. Iuſtitia ſempiterna: & ſanctuarium ſanctuariorꝝ: uel ſanctus ſanctorũ nõ niſi ipſe meſſias eſt ſãctificat⁹ ex filiis dauid hec ille: & merito: cecinit enim dauid. Orieẗ in dieb⁹ eius iũſticia: & hieremias: hoc ẽ nomẽ quod uocabũt eum dominus iuſtus noſter. Nempe deleuit ieſus originalis preuaricatiõis perniciẽ: & gratiã: iuſtitiãq; tribuit euãgelicam. Sed ne liceat cuiq̃ figere danielis epdomadas: uel mẽſium: uel centenariorũ millenariorũ uel ſeculorũ ſeptenarios numeroſ eſſe meminiſſe oportet in libro quodam iudeorũ de ordine mundi apparere

rere omnes eorum ſcriptores in hoc conuenire: ut ille annorum ſolũ epdomade ſint. Idem teſtatur ſalomõ: & moyſes gerunbenſis in cõmentariis danielis confi- tentes ſacrificium iudaicũ in ultima illarꝫ epdomada rum in excidio ieruſalem a romanis fuiſſe ſublatum: atqꝫ ipſe ſalomon epdomadas danielis finiri aſſerit in templi ſecundi deſtructione. Predicit̃ certe a daniele uel in fine epdomadarũ illarum: uel ſaltẽ poſt ſexagi ta duas epdomadas illud fore. Sic eni a daniele p̃di- citur: & poſt epdomadas ſeptẽ: & ſexagita duas ite- ribit chriſtus: aliter chriſma: ideſt unctio ſacerdotum & iudiciũ nõ erit in eo. tẽplum: & ſanctariũ corrũpet populus duce ueniente: & finis huius uaſtitas. Certe ut teſtat̃ ioſephus poſt herodẽ ſacerdotes nequaquã ex ſucceſſione ſacerdotalis generis uel perpetuitate ui te ſecundum legem moyſi cõſtituebantur. Sed quili- bet etiã ignobiliſſimi ſingulis annis ſacerdotiũ a pri- cipe: uel romãis emebant. Quidam cũ ueras xp̃iano- rum rõnes hoc in loco aliter deuitare nõ poſſint: dãie lẽ hic erraſſe aiunt: cetera ubiqꝫ bene dixiſſe: ſed hmoĩ homunculi relinquẽdi ſunt: tãq̃ qui ſibi ipſi repugnẽt atqꝫ hic: & alibi ſemper errent. Sunt enim inter illos: q ieſu tpa cunctis notiſſima audeãt pmutar̃: quos ar guit ioſephus: ubi de ieſu tpibus ſcribit: & ubi ĩquit duodecimo tyberii ceſaris anno: pontiũ pilatũ iudee ꝓcurationem ſuſcepiſſe: ibiqꝫ decẽ annos contiuos p manſiſſe. Cornelius uero tacitus gẽtilis ait xp̃m occi ſum fuiſſe p pontiũ pilatum ꝓcuratorem iudee ĩperã te tyberio. Ceterum: ut eẽ omnẽ in ordinẽ redigamꝰ multe fuerũt ĩter talmuticos .i. cãonicos iudeorũ ĩter pretãtes de aduẽtu meſſie opiniões hyocis: q in libro cederlophã .i. de ordie mũdi terminũ .lxx. epdoma-

darū expoſuit: queadmodū ſupra diximus. Secūda habaqpe: q danielis ſecutus cōputationem in deſtru-ctiōe tēpli ſecundi uēturū meſſiam exiſtimabat: ideo q ſectatus eſt fatuū quendā: & bellicoſum hoiem no mine uento zaram tunc dicētem: ſe eſſe meſſiā: quem maxia iudeoꝝ turba poſt annos ab excidio ieruſalē: ut ipſi aiunt: octo: & quadragita ſecuta eſt. Igitur pe ne oēs congregati in oppido bitera romāis rebellaue runt: ut pote q ducis illius fortune: armiſq plurimuꝫ cōfidebant. Sed adriāus impator urbe obſeſſa uēto-zaram una cū omnibꝰ ſectatoribus iterfecit: hec oīa iudei in libro de may habēt. Tertiā iudei opionē ac-cipiūt a libro iudicū ordinariorum: qui nō pue apud illos auctoritatis eſt: ibi tractatur ſex annoruꝫ milia eſſe mundi etatē: duo quidē milia uarietati: uſ uacuo tantundem legi: tantundem meſſie attribui. Aiunt aūt hec dicta fuiſſe: a diſcipulo quodā helye filio ſar-recte: quem helyas ſuſcitauerat. At uero ſecundū he braicā cōputationē ab adā ad abrahā duo milia an-noꝝ fluxerūt q anni uanitatis fuerūt. Ab hoc ad ieſū nazarenū milia quoq duo: q fuerūt legis anni: anni igitur q ieſum ſequuntur: a meſſia icepiſſe iudaica cō putatione uidētur, preſertim: quia in eo libro aſſerit ab initio mundi ad meſſiam quatuor ānorū milia in tercedere. Secundū uero hebreoꝝ oium cōputationē hodie mūdꝰ agit ānoꝝ qnq milia: & ducētos ſup at q triginta quatuor: iā diu igit meſſias uenit. Quarta opinio fuit magni cuiuſdam uiri: quē rabi noiauerūt qui i libro chamedrim ait: oēs terminos de aduentu meſſie aſſignatos iam preteriiſſe r̄demptionēq in pēi tentia ſola conſiſtere. Hic q̄uis fortaſſe de chriſtiana potentia nō loqueretur: ueritatē tñ quodāmodo reti

cere nõ potuit. Eodẽ tempore qdam huius auctorita te fretus qa terminos oẽs preteriiſſe crederet exclama uit. Ve animabus meſſie terminos cõputantiũ. Quin ta fuit chahadie: q̃ in libro de credendis diligẽti dinu meratiõe cõcluſit quẽdam meſſie terminũ q ſupra tre centos quadraginta annos iam preteriit. Sexta moy ſi egyptii ſumme apud iudeos auctoritatis uiri: q q̃uis in deuteronomio meſſie tempora inquiri prohibe at: tamẽ in q̃dam ad africanos iudeos epiſtola ſcribit ſe ex certiſſima antiquorũ traditiõe habere meſſiam naſciturũ eſſe ãno a mundi exordio quater milleſimo & inſup quater centeſimo ſeptuageſimo quarto. hoc aũt tempus ex eoꝝ cõputatiõe ſeptingẽtis ſexaginta annis nos anteceſſit. Septima moyſi gerũdenſis: q in cõmentariis penta teuci meſſiam oriturũ affirmat an no a mũdi creatione quinqes milleſimo centeſimóq; & decimo octauo: cui cõſenſit leui benguerſun in cõ mẽtariis danie. ſed hic terminus pluribus q̃ centũ an nis nos preceſſit. Fruſtra igitur expectant ulterius iu dei meſſiã: immo & quicũq; poſt ieſum expectauerũt decepti ſunt. Nõ enim conſiderauerũt quod alibi di xit daniel. In diebus regũ iſtorum ſuſcitabit deus celi regnum: quod in eternum nõ corrũpetur: celeſte ſcili cet chriſti regnũ. Dicite queſo iudei: cur magi illi di uii meſſiã uiſuri: ſtati nato ieſu hieroſolimaꝫ profecti ſunt: & herodes ſiſcitatus a legis peritis meſſie tem pus: & pñaꝫ iſantes illos filiũq; ſuũ occidit: q̃d teſta tur macro: & phũs: & gentilis: niſi quia ſapientibus ad meſſiam pertinere loca illa: & tempora uideban tur: unde multi periti ieſũ uiuentem tanquã numẽ ue nerati ſunt. Nathanael & nicodemus: aliiq; quos io annes euangeliſta principes nominat: qui propter iu

deorum metum clam illum uenerabatur. Cur mul-
ti circa ieſu tempora meſſiam ſe eſſe iactabant: licet:
ut inquit gamaliel: tanq̄ falſi ſubito euanuerint. Io-
ſephus narrat ſub phelice procuratore iudee multos
extitiſſe: qui populum ſua perſuaſione deciperent in-
ter alios egyptium quendā pſeudo ꝓphetam: qui plu
rimis ſibi adiunctis in ipſo magnaꝝ rerum conatu ꝑ
exercitum phelicis oppreſſus fuerit. Hec actibus apo
ſtolorum conſentanea ſunt: in quibus paulo dicitur a
tribuno. Nō ne tu es egyptius: qui hos dies excitaſti:
& eduxiſti in deſertum quatuor milia uiroꝝ: tribun⁹
cum non cognoſceret paulum: ſuſpicabatur: ne forte
eſſet egyptius ille. Surrexit etiā: ut lucas euāgeliſta in
quit: ioſephuſq; cōfirmat: ſub cyrino ſyrie preſide iu-
das quidā galileus tempore cōſcriptionis cenſus: po-
pulūq; decepit: ſed ipſe paulopoſt & oēs: qui ſequebā
tur eū diſperſi ſunt. Talis etiā theodas fuit quidā: de
quo ſimilia omino ſcribūt lucas & ioſeph⁹: talis ſimō
magus: preterea barchoſibas: de quo moyſes egyp-
tius iudeoꝝ doctiſſimus in libro iudicum inqt. Achy
laylis pre ceteris iudeis ſapiens: oēſq; eius temporis le
giſperiti aſſerebāt barchoſibam ducem bellicoſiſſimū
eſſe meſſiam quouſq; ob eius ſcelera ab adriano eſt in
terfectus. Hec moyſes. De hoc etiā euſebius mentio-
nem facit ariſcopellei ſequens hiſtoriā dicentis ꝙ ex il
lo tempore omnis iudaica natio adriani decretis etiā
ab aſpectu iudee penit⁹ arcebatur: ꝙ ne ieroſolymoꝝ
regio: mutato nomine: helia ab helio adriano cogno
minata eſt. Legitur autem in talmut. i. peculiari iudeo
rum doctrina: libro chamedrin: ipſum barchoſibam
annos triginta: et dimidium regnauiſſe: ſolitumq; di
cere: ſe eſſe meſſiam: atq; ſapientem achylaylē barcho

ſibe conſeſiſſe. Hec ibi: neceſſe eſt autē barchoſibam
ieſu temporibuſq; proximum extitiſſe. Quid igitur
ulterius expectatis homines ꝑtinaciſſimi? cum olim
omnes ueſtri generis ſapientes ieſu ſeculū ad chriſtuꝫ
ſpectare cenſuerint. Cur paulo poſt ieſum a romanis
totiens miſeri rebellaſtis: niſi? qa tūc finem ꝓphetaꝝ
promiſſa iam habitura uobis omnibus uidebantur.
Teſtatur hoc ſuetonius gentilis. Percrebuerat iquit
oriente toto uetus et cōſtans opinio: eſſe in fatis: ut eo
tempore iudea profecti reꝝ ſūma potirentur: atq; ob
hoc iudeos rebellaſſe: & periiſſe ait: nempe tunc expe
ctabatis repente chriſtū quendā armatum ꝑpetuam
mundi monarchiam in iudea ſtabilituꝝ. Quanto ſa-
pientior uobis uirgilius: qui uaticinia ſibylle de mun
di rege temporibus ieſu cōgruere poſſe: & conſumari
exiſtimauit: ſed de hoc alias diſputauimus. Scribit io
ſephus ante obſidionem ieruſalem oraculū quoddaꝫ
in ſacris litteris repertum: ꝙ per idem tempus uiꝝ de
ſignaret ex eoꝝ regione proceſſurum: qui totius or-
bis potiretur imperio. Cuius oraculi preſagium qui-
dam ueſpaſianum declarare ſuſpicatur: ſed ueſpaſia-
nus non aliis quā illis ſolis gentibus: que romano im
perio uidebātur ſubdite: domiatus eſt. unde ad chri-
ſtum hec oracula referantur: ad quem dixerat. Pater
pete a me: & dabo tibi gentes hereditatem tuam: &
poſſeſſionē tuam terminos terre: & cuius per idem tē-
pus per apoſtolos ſuos in omnem terrā ſonus exierat.
¶ Iſaias. Dn̄s exercituū eſt: ipſum ſāctificate: ipſe eſt
pauor ur̄: ipſe eſt terror ur̄: & ipſe erit uobis in ſancti-
ficationē: & in lapidē offenſionis: et petrā ſcandali du
abus domibus iſrael: & in laqueū & ruinā hbitanti-
bus ieruſalē: & offendentur ex eis plurimi. Idē. Ponā

in ſyon lapidē offenſionis: & petram ſcādali: & oīs q̄ crediderit in eū: nō cōfundetur. Ex his patet: ꝙ chriſtus expectatus eſt deus: atque idem ſāctas efficit credentiū animas: & illius cauſa due domus iſrael cauſe erant: ſcilicet domus regia: & domus ſacerdotalis: & ꝙ non omnes: ſed plurimi pertinaces erant futuri: & qui credituri erant: cōfundi non poterant: neq; licet exponere: ut quidam peruertunt. Duas domus: ideſt duos reges. conſuetudo enim hebraicorum ſcriptorū eſt: totam ſeriem ſacerdotum domum unam ſacerdotalem cognominare: totam quoq; ſeriem regum domum unam regiam: id eſt dauidis domum.

¶ Ieremias. Cunq; multiplicati fuerint: & creuerit in terra: in diebus illis: ait dominus: non dicent ultra archam teſtamenti domini: neq; aſcendet ſup cor: neq; illius rector dabitur: neq; uiſitabitur: neq; fiet ultra ſcilicet: quia poſt meſſiam: quod & maumethes equum putat tam dignitates q̄ cerimonie teſtamenti ueteris ceſſauerunt: neque id quidem iniuria: imagines enim erant ille futurorum ſacramentoꝝ: preſente uero ſubſtantia: quid eſt opus imagine.

¶ Iſaias: Anteq̄ parturiret peperit: anteq̄ ueniret partus eius: peperit maſculū. Cōmentaria hebreorū antiquiſſima ſic exponunt: ideſt anteq̄ natus fuiſſet ille: qui iudeos in ſeruitutem ultimam redegit: ideſt titus iam natus redemptor eoꝝ fuerat: unde chaldeus textus habet. Adhuc nō erit ei ueniēs āguſtia: & adhuc non ueniet ei tremor cum doloribus propter partum reuelabitur meſſias: in hoc ipſo chaldeo textu hebreus ionathas inquit. Anteq̄ ueniret ei āguſtia: ſalua facta eſt: & anteq̄ uenirent ei dolores partus: meſſias reuelatus eſt. Similiter affirmat ibidem ſapiens ſamuel

Ex iis oĩbus apparet meſſiã ante deſtructionẽ ieruſalẽ ortũ fuiſſe. Cõcedũt aũt plurimi hebreoꝝ illũ eo die natũ: quo ciuitas diruebatur: deinde ad ineptias ſuo more refugiũt: dicẽtes illũ latere quouſqꝫ de⁹ pcipiat: ut ſe palã cũctis oñdat. Alii in monte ſynai cũ angelis eum collocant: alii ultra caſpios montes ſegregant alii mendicantem paſſim: & circumuagum agunt ſua inſania & diſcordia ſe inuicem confundentes.

¶ Iſaias. Dabit uobis deus ipſe ſignũ: ecce uirgo cõcipiet in utero: & pariet filiũ: & uocabitur nomen eius emanuel: in hebreo eſt hahalma: quod puellam abſcõditam: conſeruatãqꝫ ſignificat. Emanuel: uero ſignificat nobiſcum deus. ſ. quia ille qui naſciturus erat ex illa puella: futur⁹ erat erat ñ hõ tãtũ: ſed ẽt de⁹ ex puella inquã ſemp uirgine: premittitur enĩ partus huiuſmodi tanquã ſignũ quoddam prodigioſum: de quo dauid. Veritas de terra orta ẽ: & iſaias alibi ait. Exultent celi deſuper: & nubes induant iuſtitiam: aperiatũ terra: & pululet ſaluator: ego enĩ dñs deus creaui eũ. Videmus in humana ſpecie duo extrẽa ac media duo quiſqꝫ noſtrum ex uiro & muliere naſcitur: adã ex neutro: eua ex ſolo uiro diuina uirtute: ieſus ex muliere ſola diuino ſpiritu. Myſterium hoc etiam rex arabum maumethes in dialogo ſuo admiratur multum: & ueneratur: in alcorano quoqꝫ ueritate coactus ait: ieſus marie filius: deiqꝫ nuncius: ſuuſqꝫ ſpiritus: ac uerbum marie uirgini celitus miſſum fuit.

¶ Danie. Videbam in uiſu noctis: & ecce in nubibus celi: ut filius hominis ueniens: & uſque ad uetuſtum dierum peruenit: & qui aſſiſtebant obtulerunt eum: & datum eſt ei regnum: & honor: & imperium: & omnis populus: tribus: & ligue ſeruient ei: et poteſtas ei⁹

eterna: que nunq̃ tranſibit: & regnum eius: quod nõ corrumpetur. Omnes enim iudei interpretes hanc parabolam de rege meſſia exponunt: q̃uis hic de ultimo chriſti aduẽtu tractet: ut iis uerbis ſignificat daniel: deum uenturum ſub hominis habitu: chriſtiqꝫ regnũ non tpale: ſed eternũ: et ſpiritale futurꝫ: in quo & iſaias conuenit. Apud quem chriſto ita deus loquitur: dabo tibi theſauros abſconditos: & inuiſibiles

¶ Oſee. Vocabo non plebem meã: plebem meã: & nõ dilectam meã: dilectã meã: & non miſericordiam conſecutã: miſericordiã conſecutã: & erit in loco: ubi dictum eſt: non plebs mea uos: ibi uocabuntur filii dei uiui. In his predicitur conuerſio gẽtilium: ac pertinacia iudeorum: qualis fuit circa ieſum.

¶ Iſaias. Inuentus ſum non querentibus me palã: apparui iis: q me non interrogabãt. Tota aũt die expãdi manus meas ad populũ non credentẽ: ſed cõtradicentẽ mihi: in iis idẽ: qđ & paulo ſupius: ẽ uaticiniũ.

¶ Dauid. Lapis quẽ reprobauerũt edificantes: hic factus caput anguli: a dño factũ eſt iſtud: hoc eſt mirabile in oculis noſtris: hec eſt dies quã fecit dñs: exultemus: & letemur in ea. O dñe ſaluum me fac: o dñe bene ꝓſperare: benedictus qui uẽturus eſt in noie dñi ieſus tanquam inutilis reprobatus a prauis: factus eſt diuina uirtute caput anguli: cui duo ãnectũtur parietes: ideſt gentiles: & qui ex iudeis ſunt conuerſi.

¶ Malachias. Nõ eſt mihi uolũtas circa uos dicit dñs & ſacrificiũ acceptũ non habeo ex manibus ueſtris: quoniam a ſolis ortu uſqꝫ ad occaſum clarificabitur nomen meũ apud gẽtes: ex iis oſtenditur reprobatio infidelium iudeorũ: iudaicarumqꝫ cerimoniarum: & approbatio fideliũ gentilium aduenienie chriſto.

¶ Moyſes. Poſui te in lucem gentibus: ut ſis in ſalu-
tem uſq; ad extremum terre.
¶ Iſaias. Venio corrigere oẽs gentes: & linguas: et ue
nient: & uidebunt claritatẽ meã: & dimittã ſup eos
ſignum: & mittã ex iis conſeruatos in gẽtes: que lõge
ſunt: que non audierunt gloriã meam: & nũciabunt
claritatẽ meã in gentes: & aſſummã ex eis ſacerdotes
& leuitas dicit dñs: & alibi apud eundẽ deus meſſiã
ſic alloqtur. Parum eſt: ut ſit mihi ſeruus ad ſubſtinẽ
das tribus iacob: & feces iſrael conuertẽdas: dedi te ĩ
lucem gentiũ. Item: primus ad ſyon dicet ecce adſuʒ
& ieruſalẽ euangeliſtã dabo: uidi & non erat uir: nec
ex iſtis quiſq̃: ut iniret conſiliũ: & interrogãs uideret
uerbum. ecce omnes iniuſti: & uana opera eorum. Et
in ſeq̃nti capitulo ſubdit. Ecce ſeruus meus: ſuſcipiã
eum: electus meus: complacuit ſibi in illo anima mea
dedi ſpiritum meũ ſuper eum: & iudiciũ gentibus p-
feret: nõ clamabit: nec accipiet p ſonum: calamũ caſ-
ſatũ nõ ꝯteret: donec ponat in terra iudiciũ: & legeʒ
eius inſule ſpectabũt. Rurſ9 alibi. educã de iacob ſe
mẽ et ð iuda poſſidẽtẽ mõtes meos et hereditabũt eã
electi mei: & ſerui mei habitabũt ibi. Ecce ſui mei co
medent: & uos eſurietis: ſerui mei letabuntur: & uos
erubeſcetis: & dimitetis nomen ueſtrum in iuramẽtũ
electis meis: & interficiet te dñs: & ſeruos ſuos uoca-
bit nomine alio. Idem alibi deũ ſic loquẽtem facit: iſ
rael me non cognouit: & populus meus me non intel
lexit. Rurſus: auditu audietis: & non intelligetis: &
uidentes uidebitis: & non uidebitis: craſſatum eſt. n.
cor populi huius: et auribus grauit audierunt: et ocu
los ſuos clauſerunt: nequando oculis uideant: & au-
ribus audiant: & corde intelligant: & conuertantur:

& ſanem eos. Mittam ex iis conſeruatos ingentes.i.
diſcipulos meſſie: qui manus iudeorum euaſerint ad
gentes conuertendas: mittam & aſſumam ideſt ex nu
mero gentiliũ: qui conuertentur cõſtituam legitimoſ
ſacerdotes: ex quo patet: ꝙ etiam gentiles ad dignita
tem iſraeliticam aſſummi poterant: unde rauanais iu
deus in commentariis exodi ait. Tempore meſſie gen
tiles conuerſi ſacerdotes erunt: domino miniſtrantes.
parum eſt ut ſit: per hec patet: ꝙ meſſias ad ſalutẽ non
hebreorum ſolũ: ſed etiam gentilium mittendus erat
ſicut ieſus primus a ſyon dicet. Salomon iudeus inter
pres hunc locum exponens omnia hec ait de rege meſ
ſia atque ultima redemptione eſſe intelligenda: idem
aperit chaldea tranſlatio ionathe. In iis autem iſaie
uerbis apparet: ꝙ chriſtus primo: & proprie apud iu-
deos predicaturus erat: & ibi euangelia: & euangeli-
ſtas fũdaturus: ſed quia praui: & ꝑtinaces futuri erãt
adiungit. Non erat uir: atque ideo iudicium genti-
bus proferet ſcilicet apud gentiles per diſcipulos ſuos
doctrinam euangelicam diuulgabit: atque ut oſten-
derit: ꝙ iudicia euangelica in humilitate ſumma: nõ
magnificentia: in tumultu: ſonituq; tubarum: ſicuti
lex moyſi promulganda erant: adiunxit: non clama-
bit. In reliquis uerbis aperit iſaias: meſſiam ex iacob
deſcenſurum: ſectatoreſque ſuos: ut plurimum alieni
genas fore: qui electi apud deum futuri erant: nec iſra
elitici iſti quidem amplius: ſed alio nomie ſcilicet chri
ſtiani nominãdi. Aperit etiam iudeos meſſie aduerſa
turos: penaſque daturos ſicut olim ieſu tẽporibus oti
git. Pertinaciam etiam iudeorum ſempiternam: qua
lem hodie experimur.

¶ Hieremias. Cognouit tempus ſuum turtur: & hi-

fundo: & paſſeres cuſtodierunt tempora introitus ſui populus aũt meus non cognouit iudicium dñi Quo-modo dicitis ſapientes ſumus: & lex dñi nobiſcuʒ eſt incaſſum facta eſt metatura falſa: ſcribe cõfuſi ſũt: ſapientes trepidauerũt: & capti ſunt: quoniã uerbũ dñi reprobauerunt. Cur ꝓphete que futura ſunt: ſepe tãq̃ preterita narrant? qa in diuina mente: cui ſunt preſentia oia: illa tanq̃ preſentia uident: & poſtq̃ uiderũt tã quam preterita. i. manifeſta: & iam cõſumata loquũ-tur. Sed redeamus ad hieremiam: hic in uerbis ſuperioribus declarat: ſcribas non ꝑfecte cognituros tẽpus aduentus chriſti: tempuſq; metendi: neq; id quidẽ mirum. Difficillima enim eſt iniuſtis diuini ſenſus interpretatio: huic ↄgruit illud quod i deuteronomio legitur: ꝑcutiat te dominus amentia: & cecitate: ac ſtupore mentis: & palpes in meridie: ſicut palpare ſolet cecus: meridies eſt lux operꝫ xp̄i: in qua iudei plurimi caligati ſũt. Idem hieremias alibi. Dñe deus meus ad te gentes uenient ab extremis terre: ac dicent: q̃ faſa noſtra pentes idola poſſederunt: & non erat in ipſis utilitas: ſi faciet homo ſibi ipſi deos: nõ erũt iſti dii. In his predicitur caſura idola per meſſiam: quod factum eſt per ieſum: cui quadrat illud iſaie: ubi loquens de chriſto inqt. Docebit uos uias ſuas: & poſt multa. In die illa proiiciet homo idola argẽti ſui: & ſimulachra auri ſui: que fecerat ſibi: ne ea adoret. Idẽ ſignificat daniel quando loquens de chriſto inquit: quod lapis abſciſus ſine manibus conteret ſtatuam ex ferro textam auro: argentoque compoſitam. Lapis abſciſus eſt ieſus ui ſacerdotum afflictus hic: ſine manibus: id eſt ſine humana uiolentia contriuit ſtatuam: ideſt idolatriam: que ſtatuas colebat: ſtatuam inquam

quadripartitam: nam in quatuor precipua mundi re
gna ſparſa erat: ſcilicet chaldeoꝝ: medorum: grecoꝝ
& romanoruꝫ. Idem hieremias alibi: horribilis domi
nꝰ ſuper eos: et extermiabit omnes deos terre: et ado
rabit eum uir de loco ſuo: omnes inſule gentium.
¶ Iſaias. Quoniã miſcuit uobis dominus ſpũm ſopo
ris: & claudet oculos ueſtros: & principes ueſtros: qui
uident uiſiones operiet: et erit uobis uiſio oium ſicuti
uerba libri ſignati: quẽ cum dederint ſciẽti lr̃as dicẽt
lege iſtuꝫ: & r̃ndebit: ñ poſſum: ſignatus eſt. n. & da
bit liber neſciẽti lr̃aſ. dicẽtq; ei lege: & r̃ndebit neſcio
lr̃as. Et dixit dñs pro eo ꝙ appropinq̃t populus iſte
ore ſuo: & me glorificat labiis ſuis: cor aũt eius longe
eſt a me: & timuerunt me mandato hoium: & doctri
nis: ideo ecce addã: ut admirationẽ faciã populo huic
miraculo grandi: & ſtupendo. peribit. n. ſapiẽtia a ſa
pientibus: et intellectus prudentiũ eiuſ abſcondetur.
Rurſus alibi: dedit eis deus ſpũm cõpũctiõis oculos
ut non uideant: & aures: ut non audiant uſq; in hoꝝ
diernum diẽ. Hec oia predicunt iudeos q̃ plurimos tã
doctos q̃ indoctos propter eorũ ſcelera: & impietate
xp̃i expectati uaticinia: chriſtũ ue preſentẽ non cogni
turos: cuius erroris cauſa in miſeria ſunt hodie uſq;
ad ſeculi finem. quod: ut diximus: alias cecinit oſee.
Dies multos ſedebunt filii iſrael ſine rege: & ſine prin
cipe: & ſine ſacrificio: & ſine altari: & ſine ephod: &
ſine teraphim. Quoniam uero circa ſeculi finem credi
turi ſunt chriſto noſtro: ſubiungit: & poſt hec reuertẽ
tur filii iſrael: & querẽt dominum deum ſuum; & da
uidem regem ſuum. Tranſlatio chaldea continet: &
& obedient meſſie filio dauidis regi ſuo: & pauebunt
ad dominum. In hebreo habetur: & fluent ad domi
num: &

num: & ad bonũ eius in nouiſſimis diebus. Nemo in telligat hec de babyllonica captiuitate: in qua reges: duceſq; pro tpe honoratos habuerunt: qđ quidẽ q̃r tus regum liber nos docet: ubi traditur a rege babyl lonie: regem iude ioachim in ſede regia una cum aliis regibus collocatũ fuiſſe: ceteroſq; generis eius ſimili ter honoratos quibus honoribus hodie priuati ſunt carent etiam ſacrificio: & altari: cum careant tem plo moyſaica lege diſpoſito. Carent ephod. ideſt ſa cerdotia ueſte: & theraphin: quod eſt inſtrumentum quodam idolatrie ritu ad futura preſagienda cõſtru ctum: quibus uerbis ſignificatur iudeos: neq; deũ ue rum legitime: neque idola hodie colere: ĩ ceteris uero temporibus: uel deum rite coluer̃: uel idola. Poſt mul tos autem dies & in nouiſſimis diebus: ideſt poſt mul ta ſecula: qualia hec ſunt poſt ieſum: & circa mundi fi nem reuertentur: & querent deum ſuum. ſ. patrũ ſuo rum: & dauidem regem ſuũ: ideſt meſſiã dauidis ſtir pe natuʒ: quod chaldea tranſlatio docet. liberatio ue ro ex babyllone nõ fuit poſt multa ſecula: & in nouiſ ſimis temporibus nemo intelligat: ꝙ tunc primũ uen turus ſit meſſias: ad hunc enim errorem auferendum propheta non dixit. Veniet rex eorum: ſed reuerten tur: & querent illum quaſi iam pridem uenerit: ſed il li diſceſſerint: & neglexerint & tandem queſituri ſint illum: quod chaldea uerba declarant: cum dicũt obe dient meſſie: ut pote qui antea fuerãt pertinaces. De iis iſaias ait. Hec dicit dominus ad domum iacob nõ modo confundetur iacob: nec modo uultus eius eru beſcet: qa cum uiderit filios ſuos ſanctificantes nomẽ meum: & ſanctificabunt ſanctum iacob: & deum iſ rael predicabunt: & ſcient errantes ſpiritu: intellctu:

& muſitatores diſcent legem. In his tollitur ↄfuſio ia cob:qa ex eius ſtirpe: & quaſi filii fuerunt apoſtoli: q̃ ieſum exaltauerunt:quoꝝ doctria tandem iudei om nes credituri ſunt chriſto: quod paulus in epiſtola ad romanos acutiſſime probat. Quãobrẽ loquens iſaias de primo chriſti aduentu ait. In die illa erit germẽ do mini:in magnificentia:& erit:omnis:qui relictus fue rit in ſyon:& reſiduus in ieruſaleꝫ ſanctus uocabitur in die.i.in lucis tempore:germẽ dñi: ideſt chriſtus dei filius:in magnificẽtia.ſ.operum ac prodigiorum:om nis qui relictus ſignificat chriſti diſcipulos paucos pe ne ab omnibus deſtitutos: ſanctas chriſti reliquias: iſte reliquie in ſecundo chriſti aduentu cũ chriſto exal tabuntur. De iudeis autem interim quid eſt dicendũ: raro & pauci electi erunt:de his enim illud iſaie intelli gitur:& relinquentur in eos:ſicut racemus:et ſicut ex cuſſio oliue duarum aut trium oliuarum in ſummita te rami. Poſtq̃ enim propter illoꝝ pfidiam a naturali arbore:ut paulus apoſtolus inquit:excuſſi ſunt:et ab oliue radice ſeparati:adhuc nonnulli uel ibi relicti:ul' potius interdum denuo uidẽtur inſiti:qualis fuit eua riſcus hebreus uir illuſtris:qui ſeptimuſ a beato petro pontifex chriſtianoꝝ fuit:annos plures q̃ decem in ea dignitate digniſſime uixit: martyrq; obiit. Preterea gothorum tempore iulianus iude⁹ primum hiſpanie ſanctiſſime rexit epiſcopatum: petrus quoq; alfonſi⁹ eiuſdem generis dialogum conſcripſit contra perfidiã iudeorum. Alfonſius burgenſis ſũmus metaphyſicus in ſexageſimo etatis ſue anno fidẽ chriſti ſuſcepit:plu raq; aduerſus iudeos egregia ſcripſit. Quid dicam de nicolao lirenſi mari doctrine: magno: uiroq; ſanctiſ ſimo. Quid de hieronymo phyleo qui tempore pon tificis

tificis

tificis benedicti contra iudeos ſubtiliter diſputauit. Fuerunt & alii numero quidē multi:q̄uis egregii tam longo ſeculo pauci:de quibus illud ieremie dictum cē ſeo. Aſſumam uos unū de ciuitate: & duos de cognatione:aliter:congregatione: & adducam uos in ſyon ſcilicet celeſtem. De his diligenter paulus burgenſis epiſcopus theologus inſignis tractauit.

¶ Dauid. Deſcendet ſicut pluuia in uellus: ideſt multis ignotis: & addit:orietur in diebus eius iuſtitia:& abundantia pacis.

¶ Iſaias. Orietur i diebus eius iuſtitia: & multitudo pacis ieſus octauiano imperāte natus eſt:& aduerſus originalem iuſtitiam ade radice contractam euangelicam gratiam:& iuſtitiam introduxit: octauiāi quoque imperium iuſtiſſimum fuit. Tanta etiam pax eo tempore per uniuerſum orbem: ut nunq̄ uel amplior: uel diuturnior. Hic uergi. claudentur belli porte:perſeuerauit ea pax poſt ieſum annos ſeptem atq;.xxx.

¶ Iſaias. Fatigata eſt egyptus: & negociatio ethyopum & ſabba uiri alti: ad te tranſgredientur: & tui erunt ſerui:& poſt te ambulant uincti cōpedibus: & adorabunt:et te precabuntur:quoniam in te deus eſt & non eſt alius deus preter te. Nō enim deus es:& neſciebamus:deus iſrael ſaluator:confundentur & reuerebuntur omnes: qui aduerſantur tibi: & cadent in confuſionem. Hec monſtrāt quemadmodum gentilium imperia quandoq; futura erant chriſto ſubiecta. Item chriſtum eſſe deum ſaluatorem aliquod tempus incognitum:adoratum poſtea: atque eius aduerſarios:ideſt ieruſalem pertinacem: & idolatram eque cadere oportere:ſicuti contigit. Quod etiam chriſtus futurus ſit homo:ſic aperit iſaias

Mittet eis de⁹ hoiem: & ſaluabit eos iudicās ſanauit eos: merito meſſiā ſaluatorē noiat: & ſaluaturū: ieſus enim appellatus eſt ideſt ſaluator: oſtendit autē: ꝙ nō uiolētia: & armis corpora: ſed iudicio animos ſana- bit. Quod rurſus xp̄s ſit deus: dauid de deo loquenſ ſic aperit. Miſit uerbum ſuū: & eorum ꝓpterea abra- ham deū ſub forma hoīs agnouit: & ut regem oīum adorauit. Similiter ieſu ſucceſſori moyſi deus apparu it: iacob quoque ſimiliter.

¶ Hieremias. Hic deus noſter. & non reputabit̄ alius abſq; illo: q inuenit omnem uiā prudētie: & dedit eā iacob puero ſuo: & iſrael dilecto ſibi poſt hec in terris uiſus ē: & cū hoibus uerſatus ē. Per hec meſſias deus & homo monſtrat̄: idem alibi: & homo eſt: & quis co gnouit eū: quaſi dicat ꝓpter eius humilitatē: homi- numq; ſupbiam: multi eum ignorauerūt. Nihil mirū eſt iudeos multos parum pios profundū meſſie myſte rium: & ieſu diuinitatem non cognouiſſe. Multi ta- men iudei partim pii: parti etiā docti ab initio cogno uerunt: multa enim iudeorū milia ad legem ſuā chri- ſtus conuertit: multo plura diſcipuli. Eos autē iude- os: qui ieſu crediderunt etiā maumethes affirmat i al corano a deo ceteris iudeis longe p̄latos fuiſſe. Hi ſi- mul cum gentibus meſſiam: quod alibi hieremias ua ticinatus eſt: uocauerunt: domin⁹ iuſtus noſter: & ue re uocauerūt: non enī pmiſiſſet ſe falſo deum uocari.

¶ Moyſes in numeris. Orietur ſtella ex iacob: & ex- urget homo ex iſrael: per hec & ſupiora meſſias oſtē dit deus & homo: propterea ezechiel deum depingēſ collocat eum in hoīs habitu ſuper zaphireum thro- num: quia ſcilicet deus futur⁹ erat homo. Vnde rab bi ioanna in commentariis pſalterii dicit: ꝙ cum iu-

dei alias ab aliis ducibus ex captiuitate fuerint libera
ti: redemptio ultima a deo ſub propria perſona eſt ex
plenda: per hoc meſſiam deum eſſe concedit: ac de ip-
ſo exponit illud: benedictus: qui uenit in nomine do
mini: deus dominus illuxit nobis.
¶ Dauid loquens de chriſto: qui inter ceteros unctos
a deo: qui ob ipſam unctionem chriſti uocari poſſunt
excellẽtior ē dicit. Vnxit te deus de⁹ tu⁹ oleo letitie p̄
conſortibus tuis: ubi declarat eum hoiem: & paulo
ante monſtrauerat deū dicens. Sedes tua deus in ſecu
lum ſeculi. uirga directiōis uirga regni tui. Quod āt
de meſſia loquatur: declaratur ex eo: ꝙ ubi hebraice
dicīt: ſpecioſus forma pre filiis hoium: caldea tranſla
tio ionathe: que apud iudeos hebraico textui eſt au-
ctoritate equalis habet. Pulchritudo tua rex meſſia
maior: q̄ filiorū hois: merito tranſlationis huius au-
ctoritati oēs cedunt: ordiata enim fuit ab ionatha ui
ro magno ex cōſenſu & ore helia zar & ioſue uiroruꝫ
excellentiſſimorum longo tempoř ante templi deſtru
ctionem: & antiqui omnes talmutici hebrei affirmāt
illam ab ageo: zacharia: malachia prophetis deſcēdiſ
ſe. Ex ſuperioribus dauidis uerbis: atqꝫ ſimilibus ra-
bi alba commotus in cōmentariis geneſis interrogat
quid ſibi uelit daniel: quādo de deo dicit ipſe reuelat
ꝓfunda: & abſcondita: & nouit in tenebris cōſtituta
& lux cū eo eſt: ac reſpondet. Hec certe lux eſt lux re-
gis meſſie: de quo in pſalmo: in lumine tuo uidebi-
mus lumen: hec ille hic fatetur: diuinum illud lumen
quod ſemper cum deo eſt: & ipſe deus eſt: lucem eſſe
meſſie ipſumqꝫ meſſiam. Antiquus etiam ille: & illu
ſtris theologus rabi neuma in libro: qui lucidus iſcri
bitur: dictum illud ſalamonis exponēs in prouerbiis

Iuſtum eſt fundamentum ſempiternum: interrogat: quid hoc ſibi uelit: & reſpondet de meſſia in hūc modum: quendam iuſtum habet: ſeu habebit deus in ſeculo ſuo: qui eſt ſibi dilectus: quia ſubſtinet mundū uniuerſum: atq; illius eſt fundamētum. gubernat mūdum: atq; ut gubernetur ipſe efficit. ipſe eſt animarum omnium fundamētum: atq; hoc eſt: qđ dr̄: iuſt9 eſt fundamētum ſempiternū: hec ille. Ex quibus aperit meſſiam non ſolum hoiem eſſe: ſed etiā deum. Ipſe quoq; dauid alibi idem aperit. Mater ſyon dicet homo: & homo natus eſt in ea: & ipſe fundauit eam altiſſimus ideſt deus: qui fundauit ſyon ibidem tanq̄ homo natus eſt: & ſyon appellat matrem.

¶ Iſaias. Erit in die illa radix ieſſe: & qui exurget pricipari in gentes: in eum gentes ſperabunt: & erit reqes eorum in honore: & alibi. Exibit uirga de radice ieſſe: & flos de radice eius aſcendet: & requieſcet ſup eum ſpiritus dei: ſpiritus ſapientie: & intellectus: ſpiritus conſilii: & fortitudinis: ſpiritus pietatis: & implebit illū ſpiritus timoris dei: ieſſe pater fuit dauidis Per hec ergo predixit ꝓpheta meſſiā ex dauidis ſtirpe pululaturū: gentilibus magis q̄ iudeis ꝓfuturum: ſpiritalibus potius q̄ corporalibus armis dominaturum: qualis ieſus fuit. Idē iſaias alibi ex pſona chriſti ſic inqt. Spiritus dn̄i ſup me: pp quod unxit me euāgelizare pauperibus: miſit me p̄dicare captiuis remiſſionē: & cecis uiſum. Hic declaratur meſſiā ex ſancto ſpiritu naſciturū chriſtum ex diuīa ſolum unctiōe nominandū. Itē pauperibus: & cū pauperibus euāgeliū predicaturū: remiſſurū pc̄tā ignorantiā expulſurum.

¶ Dauid. Reges tharſis: & inſule munera offerent: reges arabum: & ſabba dona adducent.

¶ Iſaias

¶ Iſaias. Oēs de ſabba uenièt auꝝ: thus deferētes: &
laudem domīo annunciantes: hec ꝑtim ieſu ſtatim na
to facto fuerunt: partim poſt eius aſcenſionem: preſer
tim iperante cōſtantino ad huc uſqꝫ tempora: & alibi
Ex egypto uocaui filiū meū. Rurſus alibi Nazareus
uocabitur. Ieſus autem noſter ex egypto reuerſurus
nazaret habitauit: ac nazarenus fuit cognominatus

¶ Zacharias. Oſtēdit mihi dominus deus ieſum ſa
cerdotem magnum ſtantē ante faciem angeli domini
& diabolus ſtabat ad dexteram ipſius: ut aduerſaret
ei. & dixit dominus ad diabolum: iperet dominus in
te: q elegit ieruſalem: & ecce titio eiectus ab igne: &
ieſus erat indutus ueſtimentis ſordidis: & ſtabat an-
te faciem angeli: & reſpondit & dixit ad circunſtan-
tes ante faciem eius: ferte ueſtimenta ſordida ab eo et
induite eū tunica talari: & imponite cidarim mundā
ſuper caput ipſius: & cooperuerūt ueſtimento: ipoſue
runt cidarim mundam ſuper caput ipſius. āgelus dn̄i
ſtabat: & teſtificabatur ad eum dicens hec dicit domi
nus omnipotens. Si in uiis meis ambulaueris: & pre-
cepta mea ſuaueris: tu iudicabis domum meā: & da-
bo tibi: q conuertentur in medio hoꝝ circunſtantiū.
Audi itaqꝫ ieſu ſacerdos magne ꝓphete uerba: qa fu
turum portēdunt: & hominem deſignant titionis ex
tincti inſtar contēptum prio: ac ſordidū: deide ordia
tum a deo diuineqꝫ domꝰ iudicē deo ieſu naza. cōgru
unt. nō ieſu naue: uel ieſu ioſedec: q & añ zacha. fue-
rūt: & talia neqꝫ paſſi ſunt: neqꝫ fecerūt.

¶ Salomō in libro ſapie. Circūueīamꝰ iuſtū qm̄ iſua
uis ē nob̄: & exꝓbrat nobis ꝑtā legis: ꝓmittit ſe ſciaꝫ
dei hr̄e: & filiū dei ſe noiat: factus ē nobis in traditio
nē cogitationū noſtraꝝ: grauis ē nobis ēt ad uidēdū

qm̃ ſimilis ē aliis uita illius: et mutate ſũt uie illi⁹: tãq̃ nugaces exiſtiati ſum⁹ ab eo: & continet ſe a uiis nõ ſtris: et ab im̃ũdiciis: & p̃fert nouiſſima iuſtoꝝ: et glo riat̃ ſe habere patrẽ deũ. Videam⁹ ergo ſi ꝟmões illi⁹ ueri ſunt: & tẽtem⁹ q̃ uẽtura ſunt illi: ꝯtumeliis et tor mẽtis interrogemuſ eũ: ut ſciamus reuerentiã illius: et ꝓbem⁹ patiẽtiã illi⁹: morte turpiſſima ꝯdẽnemus eũ. Hec cogitauerunt: & errauerunt: excecauit enim illos ſtultitia ipſorũ nẽſcierũt ſacramenta dei. hec ſalo mon: quibus [illegible] clarius. Merito pmiſit deus illos q aduerſus ꝓph[illegible]as meſſie precones ceci: crudeleſq; fue rant: tales quoq; aduerſus meſſiam fore.

¶ Iſaías. Ecce ĩtelliget puer meus: exaltabit̃: et glĩfica bit̃: & ſublimis erit ualde: quẽadmoduꝫ ſup te ſtupe ſcẽt m̃lti: ita gl̃ia ꝑuabunt̃ ab hoĩb⁹: ſpẽs tua: & gl̃ia tua ab hoibus ita mirabũt̃: gentes multe ſup eum: & cõtinebũt reges os ſuum: quoniã qbus nõ eſt ãnuncia tum de illo: uidebunt: & q nõ audierunt: intelligent. Domine quis credidit auditui noſtro: & brachiũ do mini cui reuelatum eſt⁹ annunciauimus coram illo: ut infirmus: ut radix in terra ſitiẽti. Non eſt ſpẽs illi: ne q; gloria: & uidimus eũ: & non hẽbat ſpẽm: neq; de corẽ: ſed ſpẽs eius ſine honore: deficiens pre oĩbus hoĩ bus: homo in plaga poſitus & ſciens ferre ĩfirmitatẽ: quoniam auerſa eſt facies eius: inhonoratus eſt: ne q; magni eſtimatus eſt. Hic precepta noſtra portat: et pro nobis dolet: & nos exiſtimauimus illuꝫ eſſe quaſi leproſum: percuſſum a deo: & humiliatum: aliter in dolore: in plaga: & in afflictione: ipſe autem uulne ratus ē propter iniquitates noſtras: & infirmatus eſt ꝓpter peccata noſtra. Eruditio pacis noſtre ĩ eo liuore eius ſanati ſumus: oẽs ut oues errauim⁹: hõ a uia ſua

errauit:

errauit:& dominus tradidit illũ ꝑ peccatis noſtris:& ipſe ꝑpter q̄d afflictus eſt:non aperuit os : ut ouis ad immolandũ ductus eſt:& ut agnus ante eum : qui ſe tonderet ſine uoce:ſic non aperuit os ſuum. In humilitatem iudicium eius ſublatum eſt: generationẽ eius quis enarrabit ? quoniam tolletur de terra uita eius: Ab iniquitatibus populi mei ductus eſt ad mortẽ:& dabo malignos pro ſepultura eius:& diuites pro morte eius:quoniam iniquitatem non fecit:nec dolus inuentus eſt i ore eius:et dominus uult purgaꝛ eũ de plaga. Si dederitis pro peccato animam ueſtrã:uidebitis ſemẽ longeuũ:& dominus uult auferre a dolore animam eius:oſtendere illi lucem : & formare intellectũ: iuſtificare iuſtum bene pluribus ſeruientem:& eorum peccata ipſe portauit:propterea ipſe hereditabit plures:& fortium diuidet ſpolia.Propter quod tradita ẽ ad morteꝫ anima eius:et inter iniquos exiſtimatus eſt & ipſe multorum peccata portabit:& propter peccata eorum traditus eſt.

¶ Quod aũt iſaias in uerbis ſupioribus de redẽptione ultima:que per meſſiam accipienda erat:locutꝰ ſit patet per proemium quoddã ab eo iis uerbis ita propoſitum.Quam pulchri ſuper montes pedes annunciantis:& predicantis pacem:annunciantis bonũ predicantis ſalutem :dicentis: ſyon regnabit deus tuus. Et infra.Parauit dominus brachiũ ſanctum ſuum in oculis omniũ gentiũ:et uidebunt omnes fines terre ſalutare dei noſtri. Et infra:precedet enĩ uos dominus: congregabit uos deus iſrael. Hec & alia multa illic ſimilia ad meſſiam pertinere omnes tã iudei q̄ chriſtiãi cõſentiunt.Deinde ſubdit.ecce intelliget puer: aliter ſeruus meus.Quod iſte ſeruus ſit meſſias: declarat ẽt

chaldea tranſlatio hunc in modũ. Ecce intelliget ſer-
uus me⁹ meſſias. Rurſus ꝙ meſſias iſte ſit de⁹ iudei in
terpretes talmutici iſaiam hic exponẽtes ſic oñdunt.
Exaltabitur pluſq̃ abrahã: eleuabitur pluſq̃ moyſes:
ſublimis erit ualde pluſq̃ angeli. Quã uero ꝑcioſa ſit
redemptio huiuſmodi per meſſiam patet per illud iſa
ie. Iſrael ſaluatus eſt in domino ſalute eterna: nõ con
fundemini: & non erubeſcetis uſque in ſeculum ſecu-
li. Non igitur corporalis: uel temporalis futura erat ꝑ
meſſiam ſalus: qualis egyptiaca: & babylonica: & ſi-
miles: ſed ſpiritalis: et ſempiterna: q̃uis aũt prophetia
illa iſaie. Ecce intelliget: ad ieſum noſtrum manifeſte
pertineat: tantũ rabi ſalomõ ꝑuerſe uolũtatis homo
auſus eſt uerba illa peruertere extorquens ea ad iudai
cum populum in hodierna miſeria uiuentẽ. Cui qui-
dem contradicit tranſlatio chaldea: ſicut diximus: cõ
tradicunt etiam oẽs antiqui iudei interpretes prophe
tarum: qui ſeruũ illũ eſſe meſſiam uolunt: angelis ual
de ſublimiorẽ: que excellentia plebecule huic iudaice
uili: et uitioſe ɔuenire nõ poteſt. Vnde rabi moyſes ge
rundenſis: hoc ſalomone ɔtempto: ſecutus eſt priſcos
Itaq; in geneſis cõmentariis dicit: regẽ meſſiam cor ſu
um traditur̃ ad ſupplicandũ pro iſrael: ieiunia etiam
pro illis: & humillima queq; paſſurum: adducẽs illud
Iſaie. Ipſe aũt uulneratus eſt propter iniquitates no-
ſtras: attritus eſt ꝑpter ſcelera noſtra. Hec ille. Et q̃uis
iudaica lex hodie multũ afflicta ſit: & quaſi uulnera
ta & attrita eodẽ pene modo: quo iſaias dei ſeruũ de
pinigit afflictum: nullo tamen modo iſaie uerba huic
plebi congruere poſſunt: quod q̃dem ſex potiſſimum
ſigna nobis oſtendunt. Primum: & ſi populus hic gra
uiter oppreſſus: nõ tamen hoc propter gentiũ iniq̃ta-

tes:& ſcelera patitur:ita ut propter iudeorum paſſiones & meritas gentes:que illos affligunt: a deo ueniã: & ſalutẽ cõſequantur:imo iudei oẽs uindictã a deo ad-uerſus gentes expectant. Cũ ergo iſaias de ſeruo dei aſſerit:ꝙ liuore eius alii ſũt ſanati: & ꝙ deus in eo ini quitatem ceterorum omnium poſuit:certe non loquitur de populo iudeorum:ob cuius penas alii nõ ſeruant:ſed ut ipſi aſſerunt puniunt. Secundũ ſignũ: iſaias ait:ꝙ ſeruus ille dei iniquitatẽ nõ fecit:nec inuentus eſt do-lus in ore eius:iudei aũt auaritie:& fenori: mẽdacio: ſceleribuſq; mancipati ſunt. Ac ẽt ipſimet cõcedunt ꝓ pter ſcelera ſua in hac miſeria uiuere:& auctoritate d. utero.cõpulſi fatentur: ꝙ ſi depoſita prauitate cõuer terentur ad deũ:ſtati liberarentur. Vnde doctores eo rum cõfitentes ex pctis ſuis hanc miſeriã ꝓuenire inq runt:quenam ſint illa peccata. Rabi ſalomon cultũ ui-tuli in deſerto fabricati criminatur:quod crimẽ iam-diu deus puniuerat:et ignouerat ante ieſũ. Alii uaria ſingulorum delicta:alii occultũ uolũt eſſe peccatũ: cui⁹ culpa ſupplicia pendũt. Tertiũ ſignũ:iſaias in fine ca pituli dicit ꝙ ſeru⁹ ille dĩ pro trãgreſſoribus exorauit iudei cõtra ter ſaltẽ quolibet die ĩ execrabilib⁹ ſacris ſuis:romano iperio:eccleſie xpi cunctis gentibus pter q̃ iudeis: terribiliſſima iprecantur: atq; in talmuticis conſtitutionibus ſuis iubent:chriſtianos:utcunq; poſ ſint:uel ui:uel fraude:doloue ledere. Quartũ: quonã pacto eruditio: & diſciplina pacis: quã in ſeruo dei eſ ſe iſaias ait:in hac indocta: & peruerſa iudeorum ple becula ponenda eſt. Quintum:quonam pacto ſubli-mior eſt populus iſte q̃ angeli dei:qualem eſſe illum ſer uum dei oẽs antiqui iudei proculdubio cõſenſerunt. Sextũ:cũ dicat iſaias: iniquitatib⁹ populi mei duct⁹

eſt ad mortē:qs nō uideat aliū eſſe ſeruū dei illū: qui ad mortē ducit̃ aliū dei populū ob cuius iniqtates oc cidit̃:niſi forte quis uelit iſaiā ſcriptorē oium elegātiſ ſimū ſic abſurde locutū fuiſſe:ut intelligi uoluerit ab iniqtatibus populi mei ductus eſt popul⁹me⁹ad mor tem. Proinde ſi populus iudaicus peccatum non ha bet:falſo hic de populo iudaico loquitur iſaias ſi hēt falſo loquit̃ ſtatim:quando ſubdit:iniqtatem non fe cit:ſi modo tunc de populo loquit̃:ſeruus igit̃ ille dei nullo modo populus eſſe pōt Sed opepretium eſt uer ba ipſa iſaie in duodecim concluſiones rediger̃:quem admodū paulus burgenſis epiſcopus:theologus inſi gnis redegit. Prima:ſeru⁹ dei apud iſaiā deſcript⁹ cū ctis creaturis eſt excellentior:dicit enim:exaltabit̃:et eleuabit̃:et cetera. Secunda:ipſe ab initio fuit puul⁹ humileq̨ habuit ortū:dicit.n.aſcendit ſicut uirgul tū:& ſicut radix e terra ſitienti. Tertia:in ſuo ꝓgreſ ſu contemptus eſt:& pro nihilo habitus:ait.n.deſpe ctū:& nouiſſimum uiroꝝ uidimus:nec reputauimus eų. Quarta:uulneratus fuit ꝑpter iniqtates nr̃as.ſ. purgādas.unde illud:et liuore eius ſanati ſum⁹:& in fra:iuſtificabit ipſe iuſtos ſeruos meos multos:& ini quitates eoꝝ ipſe portabit. Quinta:oēs iuſti preter ip ſum ex cōmūi lege a uia ſalutis aberrauerūt:ipſe aūt omnium portauit iniquitatē ideſt pro oibus penas de dit:hinc illud:oēs nos quaſi oues errauimus:& deus poſuit in eum iniquitatem oium noſtrum. Sexta:hec ſupplicia:& poſt illa etiā mortē libenter ſubſtinuit de quo dicit:oblatus eſt:quia ipſe uoluit:& ſicut ouis ad occiſionem ducetur:et quaſi agnus coram tonden te:iudei autem non libenti:ſed inuito:& egro animo paſſiones ferunt. Septima:id contingit propter ſce
lus:&

lus:& iniquitates populi:erat autem ille inocens. De
hoc ait:propter ſcelus populi percuſſi eum:& de eodē
legit infra:qui peccatum non fecit:nec eſt iuentus do
lus in ore eius. Octaua: quia ſeruus ille dei parta ui-
ctoria: fortium ſpolia diuiſurus erat:eo ꝙ uitā ſuam
morti tradidiſſet:huc illud tēdit:ideo diſponā ei plu
rimos:& fortium diuidet ſpolia:quia morti tradidit
animā ſuam Nona:exiſtimādus erat iniquus:ob hoc
ait:& cū ſceleratis reputatus eſt. Decima: ſeruus hu-
iuſmodi licet ꝑ illa:que tollerauit ſufficienter peccata
omnium ſubſtiere: ac delere potuerit.nō tamē effectu
oīum mala diluit:ſed multoꝝ.quapꝑ adiunxit:& ip
ſe peccata multoꝝ tulit. Vndecima:tāta in eo fuit ca
ritas:ut etiā pro hoſtibus:homicidiſq; ſuis deum ora
uerit:ad hoc ſubdit pro trāſgreſſoribus orauit. Duo
decima:que in hac ꝓphetia tradunt naturalis īgenii
uires excedunt:quo circa exclamauit.qs credidit au-
ditui noſtro:hec omnia ſoli ieſu nazareno cōueniūt.
¶ Hieremias. Spiritus oris noſtri dn̄s xp̄us captus eſt
in peccatis noſtris:cui diximus : in umbra eius uiue-
mus i gentibus. Itē: in illo die nō ↄfunderis ex oibus
adiuentiōibus tuis:quas i pie egiſti in me:qa tunc au
ferā abſte prauitates iniurie tue :et iā n̄ adicies ut ma
gnificeris ſuper montē ſanctum meū: et ſubrelinquā
in te populū manſuetū & humilē:et uerebunt in noīe
domini:qui reliqui fuerint iſrael. Item:domine ſigni
fica mihi ut cognoſcā:tunc uidi meditationes eorum
ego ſicut agnus ſine macula perductus ſum ad uicti
mam in me: cogitauerunt cogitationes dicentes:ue-
nite mittamus lignum in panē eius:et eradamus e ter
ra uitam eius : & non erit mememoria eius amplius.
Itē:exterrita eſt que parit:& teduit animam:& ſubi

uit ſol ei: cũ adhuc medi⁹ dies eẽt; confuſa eſt & male dicta: reliquos eoꝝ in gladium dabo in conſpectu inimicoruꝫ eoꝝ. Item: dereliqui domũ meam. dimiſi hereditatem meã in manu inimicoꝝ eius: facta eſt mihi hereditas mea: ſicut leo in ſilua dedit ſup me uocẽ ſuã ideo odio habui eã. In iis docet hieremias ꝙ meſſias capiendus ob purgãda noſtra delicta erat: & affligendus: ꝙ uel relicturus erat populuꝫ illum chriſtianorũ primum humilem: perſecutionibuſqꝫ ſubiectũ Reliqas enim iſrahel apoſtolos: martyreſqꝫ eſſe uult: poſt hec etiam ligni crucis mentionẽ facit: et eclypſis in meridie: patiente chriſto. Martyria etiam chriſtianorum ſubiungit: uindictamqꝫ aduerſus pertinacem populum iudeorum: deniqꝫ addit: ꝙ populus dei tanq̃ leo ſurrexit in chriſtum tanq̃ agnum: atqꝫ ideo deus populum illum exterminabit.

¶ Salomon. Si auertimini ad me dicit dominus: & non cuſtodieritis ueritatẽ meam reiiciam iſrahel a terra: quã dedi illis: & domus hec erit deſerta: & omnis qui tranſibit ꝑ illã: admirabitur: & dicet ꝓpter quaꝫ rem fecit dominus terre huic: & domui huic hec mala? & dicet: quia reliquerunt dominum deum ſuum: & perſecuti ſunt regem ſuum dilectiſſimum deum: & cruciauerunt illum in humilitate magna: propter hoc importauit illis deus hec mala. Hec ille quis ergo negabit ieſum nazarenum fuiſſe meſſiam? hominem qꝫ fuiſſe pariter: atqꝫ deum?

¶ Eſdras. Hoc paſcha ſaluator noſter eſt: & refugiũ noſtrum cogitate: quoniam habemus humiliare eum in ligno: & poſt hec ſperabimus in eum: ne deſeratur hic locus in eternum tempus dicit dominus deus uirtutum. Si non credideritis in eum; neqꝫ audieritis an

nuntiationem eius: eritis deriſio in gentibus: hec ille: quibus nihil eſt clarius. Non minus ãt eius illud moyſi congruit. Ego ſum deus ad emulatiõem uos adducam mihi non gentem in gentem inſpicientem in iraʒ uos mittã: pre ceteris uerbis eſdre: maxime illa conſideranda ſunt: ꝙ ſaluatorẽ. i. ieſum: qui ſaluatorem ſignificat in ligno i paſche tẽpore iudei hũiliaturi erãt. Meminiſſe rurſus oportet: ꝙ quartadecima luna lex iudeis celebrare paſcha: & agnũ precipit imolare unde anatolius philoſophus alexandrinus ſubtiliter ꝓbat primo quidem rationibus. deinde lege: ac etiã auctoritate philonis: ioſephi: agatobuli: ariſtobuli: iudeoꝝ ritum celebrande paſche moſaycũ rectũ: et conſuetum eſſe menſe martio: poſtq̃ & ſol et luna equinoctium uernale trãſierit: ac luna ſoli oppoſita ſit. Hinc policrates apoſtolicorũ diſcipuloꝝ diſcipulus aſſerit apoſtolos etiã: eorumqʒ ſucceſſores ſolitos celebrare paſcha iuxta iudeorum conſuetudinẽ quartadecima luna: quãdo populus iudeoꝝ azima faciebat. Quorſum hec? ut conſumemus quod alias diximus: ſcilicet eclypſim ſolis: que chriſto patiente contigit: naturalem non fuiſſe. Quod autem contigerit: lucianus antiochenus ante tribunal iudicis ſui ſic teſtatus eſt: Requirite in annalibus ueſtris: inuenietis tẽporibus pilati: chriſto patiente: fugato ſole: ĩterruptum tenebris diem. Tertullianus quoqʒ clamauit ad iudices. Hunc mũdi caſum in ãnalibus ueſtris relatũ habetis

Iſaias. Ego dominus deus uocaui te ad iuſtitiam: & tenebo manum tuam: & confirmabo te: & dedi te in teſtamentum generis mei in lucem gentium aperire oculos cecorum: producere ex uinculis alligatos: & de domo carceris ſedentes in tenebris. Hec ille: i q

bus deus chriſtũ alloquit. Mittit eum ad teſtamentũ nouum introducendũ: gentiles cõuertendos non mi-
nus q̃ iudeos ad eos q in limbo alligati ſũt: ſoluẽdos: & purgãda peccata. Alibi apud iſaiã xp̃s ita loqtur. Non ſum contumax: neq; contradico: dorſũ meũ po
ſui ad flagella: & maxillas meas ad palmas: faciẽ aũt meã ñ auerti a feditate ſputorꝝ: Itẽ ĩ die illa erit radix ieſſe q̃ erit ĩ ſignũ pplorꝝ: ipm gẽtes dep̃cabunt & erit ſepulchꝝ eius glioſũ: hec oia ieſu nazareno ↄtigerũt.
¶ Amos. Et erit in die illo dicit dñs: occidet ſol meri
die: & tenebrabit dies lucis: et conuertã dies feſtos ue
ſtros in luctũ: & cantica ueſtra in lamentationẽ. In di
e ſcilicet: quo patiet meſſias: occidet ſol: eclypſim ſo
li in meridie: patiẽte ieſu: ſignificat: dies lucis. i. xp̃s: qui lux lucis eſt. Poſt hec in ppetuam uindictã ſtatu-
it deus: ut iudei quotidie uexentur: lamentationeſq; hieremie: & ſimiles querimonias repetant.
¶ Ezechiel. Exaltaui lignum humile.
¶ Iob. Quis det nobis de carnibus ei⁹: ut ſaturemur
¶ Zacharias. His plagatus ſum: itẽ alibi de deo ſal
uante ieruſalem ſic ait. Effundã ſuper domũ dauidis & ſuper habitatores ieruſalem ſpũm gratie: & pote-
ſtatis: & aſpicient in me: quem cõfixerunt: & plangẽt ſuper eum quaſi planctum unigẽiti: hec ille. Ipſe qui tanquã deus ſpiritum gratie: & poteſtatis infundit: tanq̃ homo configitur: atque idcirco: ut intelligere-
mus: chriſtum ex diuerſis naturis cõſtitutum: alia ra
tione mirabilia operari: & ratione alia terribilia pati Zacharias in prima perſona dixit. ſcilicet effundam in ſecunda ſuper eum: effundam: ſcilicet ego tan-
quam deus aſpicienda: quẽ confixerunt. ſ. tanquam hominem: et plangent ſuper eum ſcilicet hominẽ ame

deo aſſumptū. Nemini aūt licet fingere textū: qui di
cat: aſpiciēt in eū: ois enim biblia tā hebraica q̄ chal
dea dicit aſpicient in me plangent. i. penas dabunt in
hoc ſeculo: & futuro. At quo pacto ipſūm gratie in-
fundit: ſi plangunt ſup eum: certe ſpiritus ſancti gra
tiam: & priſcorum ueniā peccatorū. Liberauit enim
uolentes ab inferis: infudit etiam ſp̄im poteſtatis ad
incredulos puniendos: hi enim ſunt: qui p[illegible]unt.
¶ Abachuc. In medio duorum animalium cognoſce
ris: exiſti in ſalutem populi tui: ut ſaluos faceres chri
ſtos tuos: miſiſti in capita inimicorum mortem: duo-
rum animalium: ideſt duorum teſtamentorū: rurſus
duorum prophetarum in monte tabor moyſi et he-
lie. Iterum duorum latronum in cruce: forte etiā duo
rum brutorum: quando natus eſt in ſtabulis: in ſalu
tem populi tui: ut ſaluas ab inferis faceres credētium
animas. inimicos uocat pertinaces hebreos.
Dauid loquitur ſepe ſub nomine ſuo de meſſia quem
ſciebat e ſua ſtirpe pululaturum. ſic autem inquit: cō
gregata ſunt ſuper me flagella: & ignoraui. diſſoluti
ſunt: neq; compuncti ſunt: tentauerunt me: deriſe-
runt me deriſu: & ſtriderunt dentibus ſuis ſuper me.
Dederunt in eſcam meam fel: & in ſiti mea potaue-
rūt me aceto: circūdederunt me canes multi: conciliū
malignantium obſedit me. Effoderunt manus meas
& pedes meos: dinumerauerunt omnia oſſa mea. Ip-
ſi autem contemplati ſunt: & uiderunt me: diuiſerūt
ſibi ueſtimenta mea: & ſuper ueſtem meam miſerunt
ſortem. Captabunt animam iuſti: & ſanguinem in-
nocentem condemnabunt: & factus eſt mihi domi-
nus in refugium. Erues me de contradictionibus po
puli: conſtitues me in caput gentium: populus quē nō

cognoui ſeruiuit mihi: ī auditu auris obediuit mihi. Scribātur hec in generatiōe altera: & populus q̄ creabitur laudabit dominum. Notum fecit dominus ſalutare ſuum: ante conſpectum gentium reuelauit iuſtitiam ſuam. Dabo tibi gentes hereditatem tuam: aſtiterunt reges terre: & principes conuenerunt in unū aduerſus dominū: & aduerſus chriſtū eius. Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum: & in retributionem: & in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorum: ne uideant: & dorſum eoꝝ ſemper incurua. Effunde ſuper eos iram tuam: furor ire tue cōprehendat eōs. Fiat habitatio eorum deſerta: & in habitaculis eoꝝ non ſit: qui habitet: quoniam quē tu miſiſti perſecuti ſunt: & ſuper dolorem uulneꝝ eoꝝ addiderunt. Appone iniquitatem ſuper iniquitatē eoꝝ: & non intrent in iuſtitiā tuā. Deleantur de libro uiuentiū: & cū iuſtis non ſcribantur. Ego ſum pauper: & dolens: ſalus tua deus ſuſcepit me. Non erat pauper dauid rex: ſed meſſias ex eo pauper naſciturus. De iuda proditore ſic predixit dauid. Qui manducat mecum panem: leuabit cōtra me calcaneum ſuū. De iudeis iterū. Sic odio habuerunt me gratis: de quibus paulus apoſtolus ſic uaticinatus eſt. Implebunt peccata ſua ſemper: preuenit enim ira dei ſuper illos uſq; in finem. Sic ergo predixit ſempiternam iudeoꝝ: & pertiaciam: & miſicordiam. At cum pretermiſimus quod hieremias de chriſti uendtione a iuda facta: & precio: & agri emptione: quemadmodum in euangelio traditur: aperte predixit. Inquit enim. Et acceperunt triginta argēteos: preciū appreciati: quod appreciauerūt a filiis iſrael: & dederunt eos in agrum figuli: ſicut conſtituit mihi dominus. Adiungit matheus agrum illum chriſti p̄-

cio emptũ etiã temporibus ſuis ſãguinis agrũ cognominari. De reſurrectiõe chriſti dauid ſic inquit. Caro mea requieſcet in ſpe: quoniam non derelinques animam meã in inferno: nec dabis ſanctũ tuũ uidere corruptionem: quia ſcilicet chriſtus non putruit. Rurſus Domine eduxiſti ab inferno animam meã: ego dormiui: & ſoporatus ſum: & reſurrexi: qa dñs ſuſcepit me. Reſurrexi & adhuc tecum ſum. Dauid conſentit.
¶ Oſee. Sanabit nos poſt biduũ: die tertia reſurgemꝰ uel ſic: uenite reuertamur ad deũ: quia ipſe cepit: & ſaluabit nos percutiet & curabit nos. Viſitabit nos poſt duos dies: die tertia ſuſcitabit nos. & ueniemus in cõſpectu eius. Rurſus. Abſorpta eſt mors in uictoriam ubi eſt mors uictoria tua? ubi eſt mors ſtimulus tuus? ſcilicet quia per reſurrectionẽ chriſti deſignatur etiã noſtri corporis reſurrectio. Sicut enim in uno adã omnes deliquimꝰ: & mortui ſumus: ſic in uno chriſto omnes purgamur: atq; reſurgimus: ſed de hoc paulꝰ apoſtolus ſubtiliter atq; diuine.
¶ Ionas aũt propheta: cur exceptus eſt uaſti piſcis uẽtre: & die tertio redditus luci uiuens: niſi ut reſurrectionẽ chriſti ſignificaret? Geſta ſiqdem ueteris teſtamenti non minuſq̃ uerba figure ſunt noui. Nouũ quippe non aliter ueteris finis eſt q̃ adumbrationis cuiuſdam coloratio abſoluta: & perfecta pictura: ideoq; nouum teſtamentum multo preſtantius eſt q̃ uetus.
¶ Dauid aſcenſionem dñi ita cecinit. Aſcendet deꝰ in iubilatione: & dñs in uoce tube. Pſallite domino: qui aſcendit ſuper celum celi ad orientem. Aſcendiſti i altum: captiuã duxiſti captiuitatem: dediſti dona hominibus. Sancti quoq; ſpũs miſſionem ita canit. Emittes ſpiritũ tuũ: & creabũtur: et renouabis faciẽ terre.

¶ Ioel. Et erit poſt hec. Effundam de ſpũ meo ſuper omnem carnem: & ꝓphetabunt filii ueſtri: & filie ueſtre. Seniores ueſtri ſomniabunt ſomnia: iuuenes ueſtri uiſa uidebũt: & qdem in ſeruos meos: & ancillas meas: in diebus illis effundã de ſpũ meo. Poſt aſcenſionẽ chriſti nõ ſolum apoſtoli: ſed & alii q̃ plurimi tã femĩe q̃ mares: tã gentiles: q̃ iudei: docti idocti: ſenes: iuuenes: ſpũſſancti dõa: gratiãq; mirabilẽ acceperũt.

¶ Iſaias. In aliis linguis: & in aliis labiis loquar populo huic: ſed neq; ſic exaudiet me dicit domin⁹. At ꝙ ita q̃uis apoſtoli ante rudes: accepto ſpũſſancti munere: diuina myſteria ſubito uariis linguis effunderent: non tamen iudei omnes crediderunt.

¶ Ezechiel Spiritum meũ dabo in uiſceribus ueſtris. Et alibi de baptiſmo ſic. Effundã ſuper uos aquã mũdam: & mundabimini ab oibus inqnamentis ueſtris & ab uniuerſis idolis ueſtris mũdabo uos. Iudeorũ doctores ubi librũ eorum de iona interpretantur: & ubi exponunt talmut: nouas ſcilicet eoꝝ cõſtitutiões poſt ieſum factas: adducunt prophetiã hmõi: ut probent ꝙ tẽpore meſſie nõ modo iudei: ſed etiã gẽtes q̃libet aſpſione quadam aque ſordes diluẽt peccatoꝝ.

¶ Iſaias in cantico ſic. Haurietis aquam in gaudio de fontibus ſaluatoris: & dicetis in illa die: cõfitemini dño: et iuocate nomẽ eius ſaluatoris: ideſt ieſu meſſie: ieſus enim filius ſignificat ſaluatorem: cõfitemini domino: quia ſcilicet unius dei cultus adducitur per chriſtum ceſſantibus idolis. Subiũgit paulopoſt apoſtolorum predicationem apud gentes hoc pacto. Cãtate domio: quoniam magnifice fecit: annũciate hoc in uniuerſa terra Quoniã uero chriſtus naſcit̃ i iudea ſubiũxit. exulta: & lauda habitatio ſyon: quia ma-

gnus in medio tui ſanctus iſrael.

¶ Dauid ꝓpheta multa & manifeſta de chriſto trac
tat i pſalmo ſcđo:tertio:decioquinto:uigeſimo prio
multiſqꝫ aliis. Sed miſſio apoſtolorum in longiquas
nationes per illud oſtenditur: in omnem terram exi-
uit ſonus eorum: & in fines orbis terre uerba eoꝝ.

¶ Iſaias de meſſia: ac de miſſiōe apoſtolorū ſic. Quā
ſpecioſi pedes euāgelizantiū pacem: euangelizātium
bōa. Afflictiōes quoqꝫ apoſtolorū ita preſēſit: & pre
guſtauit. Propter te mortificamur tota die: exiſtima-
ti ſumus ſicut oues occiſionis Origenes in tertio com
mētariorū geneſis ſic inqt. Thomas ſicut nobis tra-
ditum eſt: ſortitus ē parthos: matheus ethiopiaꝫ: bar
tholomeus indiā citeriorem: andreas ſcithiam: ioan-
nes aſiam: petrus pontū: galatiā: bithiniam: capado
ciam: ceteraſqꝫ confines prouincias iudeis duntaxat
predicans circuiſſe deprenditur: & ad ultimum rome
cōmoratus eſt: ubi et crucifixus eſt deorſum capite de
merſo: qđ ipſe ita fieri precatus eſt: ne exequari do-
mino uideretur. De paulo autē quid dicam: qui ab ie
ruſalē uſqꝫ ad illiricū repleuit euāgeliū xp̄i: & ad ulti
timum ſub nerone martyrium duxit. Hec origenes.
Thadeus quoqꝫ unus ex. lxx. chriſti diſcipulis ultra
euphratem profectus: & in ediſſena urbe predicans
euangelium totum regnum regis abagari conuertit
ad chriſtum: ipſumqꝫ abagarum a morbo quodam
incurabili mirabiliter liberauit. Sic eniꝫ fore chriſtus
per epiſtolam abagaro ante promiſerat: cum ab ipſo
per epiſtolam rogatus fuiſſet: ut ad eum curandū pro
ficiſceret. Euſebius hec in publicis hiſtoriis ediſſene
ciuitatis: in qua regnauerat abagarus ſyriorum lin-
gua ſcripta legit: in greciam que traduxit.

Solutiões dubitationū circa ꝓphetias. Cap. xxviii.

Exponēda ſunt ad preſens quedam prophetarum uerba: que nō ſatis intellecta occaſionem pertinacibus: hebetibuſque iudeis prebent: ut ieſum fuiſſe meſſiam: ideſt chriſtum uerum nequaquam confiteantur.

¶ Iſaias. Erit in nouiſſimis diebus: ideſt ultimis prophetarum temporibus: & in fine regni: ſacerdotiiqꝫ iudaici: non enim in nouiſſimis diebus mundi: ut quidam ſomniāt chriſtum primo uult eſſe uenturū: alioquin ferme inutilis: uel ſalteꝫ ad breue utilis foret ei⁹ inſtructio: ſed in nouiſſimis diebus prophetarum: ſacerdotii: regniqꝫ iudaici. Tria hec ſub ieſu nazareno ceſſauerunt: & ſequitur: mons domus domini in uertice montium. Ob hoc qdam iudei delirāt dicentes: ꝙ in aduentu meſſie deus transferet montem tabor: montem ſynai: montem carmeli uſqꝫ ieruſalem. Ac ſuper horum uerticem montem ſyon imponet: hebetes homūculi incorporalis dei incorporalia opa ſemper ad corpora trahunt. At uero multo rectius iſaiaꝫ hic exponit rabbi ſalomon iudeus dicēs: monteꝫ ſyō nō altitudine loci: ſed miraculorum magnitudīe ceteros mōtes ſuperaturum. Ieſus autem noſter in eo monte illuminauit cecum natum: curauit paraliticum: multaqꝫ alia illic miracula fecit: deniqꝫ ibi ſpiritum ſanctum e celo diſcipulis ſuis infudit. Poſt hec ſequunt: & fluent ad eum omnes gētes: ideſt ex oībus gētibus multi: dicunt ſimiliter omne animal in noe arca fuiſſe ideſt ex omni aialium genere aliqua. Non leuabit gēſ contra gentē gladium: nec exercebuntur ultra ad prelium. Dictio hec ultra ſignificat nō ſempiternam mūdi pacem: ſed uniuerſalem: & diuturnam: fuit autem

tanta ieſu tempore pax quemadmodum alias dixi-
mus:ut maro tunc clauſas eſſe portas belli cecinerit:
habēt hebrei in q̄rto regū libro. Non uenerūt ultra la
trones ſyrie in terram iſrael:uerumtamē poſt illud tē
pus traditur ſyrios frequenter terram iſrael inuaſiſſe
Vltra ergo ſignificat uſq; ad certum tempus. Euſebi
us autem tradit poſt ieſum uſqȝ ad ſua: ideſt conſtan
tini tempora non contigiſſe tot regnorum euerſiones
cladeſq; populorum:quot ante contigerant. Item iſai
as idem alibi de tempore meſſie ait. Habitabit lupus
cum agno:& pardus cuȝ hedo accubabit. Quamuis
eleazarus pōtifex ariſtobuluſq; ante chriſtum:ac phi
lo poſt chriſtum iudeorum interpretum ſapientiſſimi
ſacras litteras propter myſticum ſenſum per allegoriā
exponendas eſſe cenſuerint:idq; etiam ipſi tentauerit
tamen puerilia multorum iudeorū ingenia talem oī-
no:regnante meſſia:auream etatem expectant qualē
poetarum uerba coloreſq; depingunt. Satis autem
uiuēte ieſu fulſit in animis hoīum nō ꝑtinaciū aurea
ueritas:tranquillitas mentis: & fructus eternus:atq;
poſt illum ob eius opera:& doctrinam : qui quicunq;
uult aurea etate potitur:eterna pax hominib⁹ cū deo
per ieſum conciliata eſt :quanq̄ etiā multos annos: lu
pus ideſt potentior princeps : uel populus agnum:
ideſt debiliorem principem : aut populum non deuo
rauit. Erant ante ieſum gētiles:et iudei in oībus oīno
inter ſe diſcordes:poſt illum multi ex iudeis plurimi
ex gentilibus ſub illius doctrina concordes moribus
opinionibuſque uiuebant : atqȝ uiuunt. Quotidie
multis in locis anīaliū uenenoſoꝝ morſus apoſtoloꝝ
miraculis inoxii reddebant̄:ſingula hec ad ſeculū au
reū ꝑtinere uidētur. Omnino aūt aureū ſeculū in ani

ni potius q̃ in corporis fructibus eſt ponendum: nu-
ge uero poetarum pueris relinquende: quod & rabbi
moyſes iudicauit: hic enim in libro de iudicibus ait.
Caue ne putes meſſie tempore mundi ordinem natu
raliumq; rerum progreſſionem aliter q̃ ſoleat ſe habe
re debere. Quod autem iſaias inquit. Habitabit lupꝰ
cum agno: & cetera: enigmaticum eſt: ſignificat enim
iſrael cum impiis ſeculi huius hominibus: qui figurā-
tur lupi atq; pardi ſecurum conuerſaturum. Hec ille.
¶ Moyſes in deuteronomio. Si ad cardines celi fue-
ris diſſipatus: inde retrahet te dominus deus tuus: &
aſſumet: atq; introducet te in terram: quam poſſede-
runt patres tui: iudei ob hoc expectantes chriſti auxi
lio congregari: cum propter ieſum diſperſi fuerint: fu
iſſe eum uerum chriſtum non confitentur: quibus re-
ſpondendum eſt oraculum hoc tunc impletum fuiſſe:
quādo ex babyllonica ſeruitute liberati fuerūt. Tūc
enim: ut teſtatur eſdras: cyrus rex non ſolum permiſit
iudeos omnes in patriam reuerti: uerū etiam munera
ꝓpoſuit reuertētibus. Quod ſiquis ad meſſiam huiuſ
modi cōgregationem pertinere conuicerit: dicam ſa-
tis per ieſum diſſipatas propter peccatum aīas: que
cūq; uoluerit in celeſtem patriam congregari uocatur
enim illa a dauide terra uiuentium. credo inquit ui-
dere bona domini in terra uiuentiū. Vnde rabbi moy
ſes egyptius in deuteronomio diuinum ipſum bonū:
quod itelligibile eſt: multis dicit nominibus in ſacris
litteris nuncupari: dicitur eni mons dei: & locus ſan-
ctus: eius locus ſanctuarii: uia ſācta: atria domini: tē
plum dn̄i: domus dn̄i: porta domini. Hec ille. Rabbi
quoq; ſalomō: & rabbi abba edificatiōem templi ab
ezechiele dſcriptam ad celeſtem pertinere hieruſalem
arbitrantur.

arbitrantur. Vani ſunt igitur: qui uiſibile templum a
meſſia conſtrui ſperant: uani rurſus qui populũ iſrael
ſecundũ locum ab eo congregatum iri expectant: ua
ni tertio: qui iudeos oẽs tempore meſſie ſaluos fieri ar
bitrantur. Audiamus hieremiã ita dicentem. Cõuer
timini filii reuertentes ait dñs: qa ego uir ueſter: & aſ
ſumam uos unum de ciuitate: & duos de cõgregatio
ne: & introducam uos in ſyon: & dabo uobis paſto-
res iuxta cor meum: & paſcent uos ſcientia: & doctri
na. hec ille. Que quidem uerba de ultima redemptio
ne: que per meſſiam erat explenda: intelligenda ſunt:
non aũt de redemptiõe a babyllonica ſeruitute: ſicut
aliqui opinantur. Nam in eodẽ contextu legitur. In
illo tempore uocabunt hieruſalem ſolium dñi: & con
gregabuntur ad eã omnes gentes in nomine domini.
Quo circa rabbi ſalomon in libro cãedẽ ſuperiora hie
remie uerba. ſ. aſſumam uos unũ de ciuitate: & duos
de congregatione: exponit de ultima illa: que ab eis
expectatur redemptione: ſic enim ibi ait. Eligam iu-
ſtos: & introducam eos in ſyon: ex quo patet in ulti-
ma per meſſiam redemptiõe non omnes iſraheliticos
ſaluari: ſed iuſtos. Hi autem pauciores admodũ ſunt
iniuſtis: qui non ſaluantur: ideo dixit propheta: unũ
de ciuitate: & duos de congregatione: aliter cogna-
tione: quaſi dicat: ualde pauci eligẽt ex multis. Hec
ille. Rurſus ibidem aliquis ex antiquis talmuticis in
quit. Sicut ex ſexcentis milibus hominũ: qui egypto
eggreſſi ſunt: ſoli duo. ſ. calech et ioſue terram promiſ
ſionis intraſſe traduntur: ita in meſſie tempore fore.
Sic enim apud oſee ſcriptum eſſe: & canet ibi iuxta di
es iuuentutis ſue: & iuxa dies aſcenſionis eius ex ter-
ra egypti. Hec ille.

¶ Zacharias loquens de chriſto inquit. Edificabit tē plum domino: expectant iudei chriſti uaſtiſſimam in terris ex lapidibus mortuis machinam conſtructurū. ieſus autem ſublime: & celeſte ex uiuentibus animo rum lapidibus templum diuina nimium arte conſtru xit. Sed iſti per ſuperiora etiam confutantur.

¶ Hieremias. In dieb⁹ eius. ſ. meſſie: ſaluabitur iuda & iſrael habitabit confidenter: dies illos: quos nomi nat ad chriſtū pertinere uolunt: cuius manibus in priſ cum illud: terrenūq; regnum reduci ſperant: terreniſq; opibus ad uotum ditari. Nos aūt dicimus per chriſti gratiam & doctrinam animas uolentiū tam reliquo rum q̄ iudeorum a priſtia illa culpa mundari: per quā mundationē habitare corpus cū hac fiducia poſſet: ut poſt corporis ſolutionem ad celeſtia reuolent. Iuda. i. genus hominū: quod inde. i. ab iudea totū originem habet: ſaluabitur ſcilicet ſi uolet: ſed ex quo nam ſal uabitur? ſcilicet ex culpa per adam concepta: & habi tabit celū. Meminiſſe debemus iſrael in ſacris litteris interdum ſignificare homines cuiuſcunq; generis: mo do uerum cultum dei iſrael ſequantur: etiā ſi ab iſra el: ſeu iacob ſecundū ſanguinē non deſcenderint: qua propter iſavas: ubi agit de propagatione populi iſrael per uocationem gentium ſub doctrina meſſie inquit. Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuū: et cetera: & germinabunt iter herbas quaſi ſalices iuxta fluen tes aquas. Et in eodem cōtextu declarat hanc ꝓpaga tionem ſeminis iſrael: ſeu iacob non eſſe ſolum ſecūdū progeniem corporalem intelligendā. Idcirco ſubdit. Iſte dicit: domini ego ſum: & ille uocabitur in noīe ia cob: & huic ſcribet in manu ſua domino & in nomīe iſrael aſſimilabiť: hec ille. Qui dicit: domini ego ſum

iſrael:

iſrael:ita eſt ſecundũꝫ carnem :de quo ẽt illud addit:
& ille uocabitur in nõie iacob. Quod preter hec i tex
tu ſeqtur ad eos pertinet:qui opinione:moribuſq; ſũt
ſimiles iſrael:unde rabbi ſalomon ubi interpretaẗ uer
ba huiuſmodi:& in nomine iſrael aſſimilabitur:ſic di
cit. Iſti ſunt : qui ex cultu gentilium ad uerum dei cul
tum conuertuntur:digni enim ſunt : qui iſraelis nõie
nuncupentur:hec ſalomon. Quando igitur prophete
aiunt iſrael ſub meſſia ſaluũꝫ fore: non genus hoĩum
hoc:aut illud itelligũt:ſed omes q cultu:& uita iſrael
& iacob ſe ſimiles reddunt: quod ſi uelis hoc nomine
iuda:& iſrael:in textu illo ieremie peculiarem dumta
xat dei populum ſignificari:eſto. At illi qui dei filium
negauerunt:degenerati ſunt: & a romanis puniti ſũt
qui uero illum ex iudeis ſectati fuerunt : & multi qdẽ
& magni uiri:uere erant iſraelis nomine nuncupandi
atq; precipui inter illos ſigno quodã a deo dato ante
hieroſolime urbis obſidionem in regnum agrippe re-
gis:qui romanis amicus erat: aufugerũt ſeruatiq; ſũt
Conſideratione dignũ eſt illud non parua:quod uere
paulus apoſtolus uaticinatus eſt:iudeos uidelicet ali-
quos pertinaces fore : donec gentiles omnes omnino
undiq; conuertantur ad chriſtum:poſtremo etiam il-
los in ſeculorum fine penitus cõuertendos . Adduxit
quoq; ꝓpheticum illud:ueniet ex ſyon:qui eripiat:&
auertat captiuitatem ab iacob:et hoc illis a me teſta
mentum:cum peccata eoꝝ abſtulero : ſic dñum ſtatu
tis temporibus iuda ſaluabitur:eritqꝫ tunc: quod di
uinitus predictum fuit:paſtor unus : & unum ouile:
tunc implebitur illud zacharie. In die illa erit domi-
nus unus:& nomen eius unum : illud quoqꝫ ſopho-
nie. Tunc reddam populis labiũ electũ : ut uocẽt om

nes in nomie dñi:& ſeruiant humero uno. Adde rur
ſus illud ezechielis. Tunc cōuertã captiuitatẽ iacob
& miſerebor domui iſrael. Cui illud eſt ſimile. Redu
cam captiuitatẽ ueſtram de cunctis locis. Sed quan⸗
do hec erunt? quotidie ex captiuitate tum peccati: tũ
hoium liberant̃ p meſſiã iudei: quicunqꝫ uolunt: ap
parebit aũt hoc precipue: quãdo maxime uolẽt: hoc
eſt in ſecundo chriſti aduentu prope mundani curſus
finem. Tunc meſſias armis quibuſdã aduerſus impi
os prelia illa mouebit: que zacharias in bello hieroſo
lymitano futuro predicit: & poſt ſubiũgit. In die illa
erit dñs unus: tunc meſſias potenter effundet irã ſup
gentes: et regna: quẽadmodũ ſophõias ꝓpheta mina
tur: in qbus ſubiũgit illud. Tunc reddã populis: tũc
preliũ illud gog & magog implebit̃ ab ezechiele deſ
criptũ: quo finito redemptionẽ iſrael fore ꝑdicit eze⸗
chiel: tũc conuertã captiuitatẽ. Chriſtus ergo in pmo
aduentu doctrina: exemplo: & opere: ſuauiter uolen
tiũ peccata remiſit: i ſecũdo rẽ fortius aggredit̃ purga
bit acrius: & ptinaces cũ duce eoꝝ antichriſto uiolen
tia expurgabit. ſic.n. dei natur̃ diſciplie ordo reqrit
¶ Daniel. Aſpiciebã in uiſu noctis: & ecce in nubibꝰ
celi quaſi filius hois ueniebat. Propter hec: & ſimilia
expectant iudei chriſtum nõ humilem habitu: & for
tuna: ſicuti ieſum accepimus: ſed magnificum: & po⸗
tentem: neſcientes duplicem eius aduentũ eſſe. Venit
humilis olim iudicãdus: ueniet poſtremo magnificus
iudicaturus. Quod aũt de ultio mundi iudicio ibi lo
quatur daniel: apparet: cum ſubiungit. Throni po⸗
ſiti ſunt: & libri aperti ſunt. Aduentum uero primuꝫ
eſſe humilem multis prophetarum oraculis: in ſupe⸗
rioribus demoſtrauimus: de quo illud dauidis. Ego

autem ſum uermis: & non homo: obprobriũ hoium: & abiectio plebis: omnes uidẽtes me deriſerũt me: lo cuti ſunt labiis: & mouerunt caput. Sperauit in dño eripiat eũ ſaluum faciat eũ: quoniã uult eum: quoniã tu es: qui extraxiſti me de uentre. Spes mea ab uberi bus matris mee: in te ꝓiectus ſum ex utero: de uẽtre matris mee deus meꝰ es tu: ne diſceſſeris a me: ſubdit multa ibidẽ ad idem maniſeſtiſſime ptinentia. Non nulli iudeoꝝ cum diuerſa de diuerſo aduentu oracu la legerent: duos meſſias introduxerunt. alteꝝ filiuꝫ ioſeph. i. ex ioſeph patre effraim longo ordine deſcen dentem paſſioni: cediqꝫ ſubiectũ. Alteꝝ deſcenden tem ex dauide: quẽ dauidis filiũ appellare conſueue rũt: q meſſiam alteꝝ occiſum ſuſcitet: regnũqꝫ iſrael potenter iſtauret. Sed hi mani feſte delirant: ſacre. n. littere ab uno: & per unũ: et ad unũ pendere uolũt ge neris humani ſalutẽ: & quando de meſſia loquunꝰ ſe re ſemp dauidis: uel inde prolẽ uocãt: ioſeph uero pa tris effraim nunq̃. Hinc rabbi moyſes libro iudicũ ad ducens precipuas oẽs de meſſia ſententias concludit: meſſiã ex dauidis generꝰ fore: nullamqꝫ alterius meſſie mentionẽ facit: inſaniunt igitur: qui fruſtra geminos introducũt: cũ ſufficiat unus. Quãto rectius nos per unũ ieſuꝫ ſufficiẽter ĩplemus uaticinia oia: q̃uis diuer ſa: & ſufficiẽter implemus. Ille ſiquidem ioſeph cuius dam quaſi adoptiõe: ſiue fama: & cuſtodia filius: fili us quoqꝫ dauidis regis ex matre: que deſcẽdit ex da uide iudicatus eſt a mũdanis ſemel hũilis: ſemel quo qꝫ mundum potentiſſime iudicabit.
¶ Iſaias. Erit lux lune ſicuti lux ſolis: nón de tempore primi aduentus hic loquitur: in quo non erat conſue tus ordo. mundi mutandus: ut alias diximus: ſed de

ſeculo poſt aduentū chriſti ſecundū. Non enim ceſſa-
bunt poſt ultimū iudiciū celeſtia corpora: uel elemēta
ſed motus: qui grã quietis eſt iſtitutus: atq3 erit. Deī
de exuberante lumine pulchrius uniuerſum: adiūgit.
Tunc ſanabitur uulnus populi et pſſura plage ei⁹: qa
deſtruetur mortalitas ꝓpter peccatū prioꝝ parentum
nobis inducta. Omnes enim hoies ad immortalē ui-
tam reſurgent: quod ꝓphete plures apte prenunciāt
Rationes autem reſurrectionis in theologia illa nr̃a:
quam in agro regmano apud achatem noſtrum ioan
nem chaualcantem compoſuimus: adduximus: ubi
etiam adiunximus zoroaſtrem: & mercuriū: & plato
nem reſurrectioēm corpoꝝ predixiſſe: hebreoꝝ uero
ꝓphetas plures hanc prenunciaſſe nemini dubiū eſt.
¶ Iſaias. Videbit ſemen longeuum.
¶ Dauid. Ponam in ſeculum ſeculi ſemē eius. In duo
bus his uaticiniis chriſtus promittit ſpiritale ſemen:
non corporale: ſimiliter ſacerdotium: & regnum ſpi-
ritale: quando dicitur apud dauidem ⁒ Tu es ſacer-
dos in eternum ſecundum ordinem melchiſedech: &
pōam thronum eius ſicut dies celi. Rurſus: ſedes tua
deus in ſeculum ſeculi: uirga directionis: uirga regni
tui. Et paulopoſt ſubiungit: etiam quod pertinet ad
meſſie nomen dicens. Vnxit te deus deus tuus oleo le
titie pre conſortibus tuis: ipſe enim excellētius omni
bus regibus unctus: ſacratuſq3 eſt: ſcilicet quia a deo:
& in eternum. Merito autem ſupra dixerat: eum eſſe
ſacerdotem ſecundum ordinē melchiſedech: hic enim
melchiſedech ī ſacris uoluminibus ſacerdos fuiſſe dei
ſummi refertur: ſed qui non oleo communi perūctus
ſit: neq3 qui ex ſucceſſione generis ſuſceperit ſacerdo
tium: ſicuti apud hebreos fieri mos erat: & deo ſecun

dum

dum ordinem illius chriſtus ſacerdos futurus predi-
citur: qui non olei liquore: ſed uirtute celeſtis ſpiritus
cõſecretur.
Nathã quoq; iuſſus eſt a deo p̃dicere dauidi regi de ip
ſo meſſia ex eius ſtirpe naſcituro talia quidem uerba
cum impleti fuerit dies tui: dormies cum patribus tu
is: & ſuſcitabo ſemen tuum poſt te: quod erit de uen
tre tuo: hic ergo: qui poſt dauidis mortem naſcitur:
ſalomon eſſe non poteſt: imo eſt meſſias rex eternus:
non temporalis: ut ſalomõ: & qui non tẽporale ſicut
ſalamon: ſed eternum deo templum edificat. Sequit̃
enim ſic deus ad nathan. Et reparabo regnũ eius hic
edificabit mihi domũ nomini meo: & dirigã thronũ
eius uſq; in eternum: ego ero illi in patrem: & ipſe erit
mihi in filium ſcilicet quia meſſias dei filius magis eſt
q̃ dauidis: & paulo poſt addit. Et regnũ eius erit uſq;
in eternũ corã me: ſcilicet quia i ſpiritalibus bonis nõ
corporalibus: ideo ſubiungit. Et thronus eiꝰ erit ere
ctus uſq; in eternum. Hoc regnum maumethes intel
ligens melius: quã pertinaces iudei inquit in alcorão
Verbum dei ieſus chriſtus marie filius a creatore mũ
di miſſus eſt: ut eſſet gentium omniũ facies in hoc ſe-
culo: atq; futuro. Tale fuit ieſu nazareni regnũ. qua
le a prophetis chriſto ꝓmittitur: ideo ipſe ait: regnũ
meũ non eſt huius mundi. Pontificibusq; eius ſuc-
ceſſoribus in ſpiritalibus rebus proprie reliquit im-
perium: nec uſq; ad mundi finem ſubſtantialis: &
precipua pontificum inquantum pontifices ſunt: &
chriſti uicarii iuriſdictio ulterius ſe extendit. Rerum
uero terrenarum dominatio & adminiſtratio ponti-
ficibus acceſſoria eſt: tanquam accidens: nõ in quã
tum uicarii dei: ſed inquantum conſtantini ceſaris

ſunt heredes? Hec autem dicta ſunt non ut aucto-
ritatem rerum temporalium pontifici adimamus: ha
bet enim re uera: quamuis tanq̄ accidens quoddam:
ſine quo trecentos annos olim pontifex uerus fuit: at
q; eſſe poteſt: ſed ut tella iudeoru; hac ueritate facili
us deuitemus. Nam ubi daniel ſub quattuor beſtia-
rum figuris quattuor regna ſignificat: per quartā be
ſtiam iudei omnes imperium romanū intelligi uolūt:
quoniam uero daniel ait: quare tam beſtiam deſtruē
dam fore per regnum a deo celi ſuſcitandū exponunt
iudei romanū imperium in aduentu meſſie deſtrui de
bere. Addunt regnū eccleſie idem oīno eſſe: atq; ro-
manum: illud antiquū; licet anguſtius. unde conclu
dunt impiū regnū eſſe poſtq̄ per meſſiā ab eis expecta
tum eſt diſſoluendum. Quod quidē inde confirmāt:
quia daniel ait: ex quarta beſtia cornu paruulū pulu
lare: quod ſermones contra excelſū loquantur qualē
uolunt fuiſſe ieſum: eiuſq; uicariū. Huiuſmodi uero
machinatio falſa eſt: tum q̄a regni romani ratio in re
bus corporalibus conſiſtit. chriſtiani regni ratio in re
bus omnino incorporalibus. Diuerſa igit̄ regna ſūt:
unde etiā hodie imperatorem noſtrum a pontifice di
uerſum eſſe uidemus: tum q̄a daniel dicit: ꝙ illud cor
nu faciebat bellum contra ſanctos: & preualebat eis:
quod de ieſu: eiuſq; uicario ei ſimili dici nullo modo
poteſt. Adde quod ibidem daniel predicit quartā be
ſtiam perituram: quando ueniet ille quaſi filius hoīs
in nubibus celi. Totum hoc in ſecundo chriſti aduen
tu eſt implendum: quando cum maieſtate: & potētia
ſumma accedet ad iudicandum. Nullo autem modo
in aduentu primo: in quo non potens: magnificuſq;
ſed tanq̄ lapis abſciſſus et abiectus uēturus a daniele
prenunciatur

prenunciatur Cornu uero illud antichriſtus erit:par
uum ſcilicet: quia ex uiliori iudeorum fece antichriſtus
trahet originem. Annectitur quarte beſtie.i.tyranni
ce poteſtati:beſtia enim hec tyrannidē uniuerſam mū
di ſignificat ab initio rome uſqꝫ ad mundi finē: que
caſura eſt una cum ſūmo tyranno antichriſto in ſecun
do chriſti aduentu ad iudiciū circa finem mūdi: dicit
eni daniel:iudiciū ſedit:dicit rurſus:ſtatim finis. Sūt
qui uelint cornu illo non modo antichriſtū:uerum ēt
tyrannicam hereſim:hereticamqꝫ tyrannidem mau-
methis regis arabum ſignificari:eſſe.n.imaginē anti
chriſti:quemadmodū ioānes baptiſta fuit imago xp̄i
Quod aūt quarta beſtia tyrannidē uniuerſaꝫ in qua
libet mundi parte a romanis primis exortam uſqꝫ ad
antichriſtū:& mundi finem ſignificet:ex eo patet: ꝙ
omnes etiam iudei conſentiunt per beſtiam primā ſi-
gnificari uniuerſā mūdi tyrānidē ab initio mūdi uſqꝫ
ad nabuchodonoſarem. Exitus enim rerum exordiis ꝓ
portione quadam congruere debent.

¶ Cōtra iudeos:ꝙ mi'hi ſūt i xp̄i uīdictā. C.xxviii.

Si quis hebreorum hiſtorias conſideret: repe
riet eos nūq̄ graui calamitate oppreſſos fuiſ
ſe:niſi quotiens ſcelus aliquod turpiſſimuꝫ
patrauerunt. Ante babyllonicam ſeruitutē
in idolatriam inciderunt:uiaſqꝫ hieroſolime urbis ꝓ
phetarum ſanguine repleuere: quemadmodum in re
gum libro legitur:ceteraqꝫ ſimilia facinora commiſe
runt:propterea paſſi fuerunt ſeruitutem ānorum ſep
tuaginta in babyllonica regiōe. Deinde uſqꝫ ad tem
pora ieſu chriſti noſtri ſatis iuſte uixere:quem non ali
ter tractauerunt q̄ prophetas ante illum eius gratia
miſſos. Cum uero poſtq̄ ieſum interfecerunt: diutius

acerbiuſq; q̄ unquam antea puniantur: neceſſarium eſt tūc illos ſcelus idolatria: & prophetarꝝ cede imanius patrauiſſe. Vnde hieremias: non audierunt me: nec inclinauerunt aurē ſuam: ſed indurauerunt ceruicem: ac peiuſ egerunt q̄ patres eorꝝ: quod quidem oſtēdit ieſum uerū meſſiam: & pluſq̄ prophetam: & pluſq̄ diuinum hominem: imo deum re uera fuiſſe. Dicite queſo iudei: cur i ueſtro illo legum nouarum uolumine talmut: quod fere quadringentis poſt ieſum annis compoſuiſtis: crudeliores aduerſum chriſtianos leges q̄ nero & domitianus excogitare potuerūt: ſtatuiſtis? cum tamen non a chriſtianis: ſed a romanis idolatris diſperſi fueritis. Cur tam uenenoſis execrationibus nobis precipue ter ſaltem quolibet die in ſacris ueſtris mala grauiſſima imprecamini: cum nos pro uobiſ oremus deum: & mitiores etiam q̄ maumethenſes erga uos ſimus. Non putatis chriſtianā legem maumethē ſi ignobiliorem eſſe: imo preſtantiorem. Verum inſtigat animos ueſtros clam: ut arbitror: ipſa natura ad odium chriſtianorum: q̄a uidelicet propter ieſū chriſtum diuia uos iuſtitia diſſipauit. Videre licet quo pacto chriſtiane uindicte q̄uis inſcii aditū pateſeciſtis: ꝑfecto: quia inter uos multi propter impiam negligentiam: & ignorantiam ſcripturarꝝ inermē ieſum fuiſſe uerū meſſiā nō crediderūt. Idcirco mox ul' expectātes ut ſuetonius inquit: uel rā ut multi inter uos opiabāt habentes aliū: qui armis potens eſſet a romanis audacter rebellauiſtis: ob quā rebellionē funditus euerſa urbs: hoīes occiſi: diſperſiq; ſunt. Hec habemus a ſuetonio. Perditi ergo eſtis: q̄a ieſu chriſto nō credidiſtis: quod quidē ioſephi ueſtri uerbis poſſumus cōfirmare qui multa diuine in iudeos indignationis adducit ſigna:

gna:

gna: & miracula euidentiſſima: & horrēda: atq; affir
mat in ſūma celebritate uſam urbē ieroſolimā: i quā
tunc azimo℞ gratia tota ferme iudea cōfluxerat: ob
ſeſſam a romanis fuiſſe. Certū eſt aūt iiſdē dieb⁹ uos
ieſum ſupioribus annis interfeciſſe. Addit titū: q ob
ſederat urbē ſolitū dicere: ꝑpter multa portenta deū
ita eſſe iudeis iratū: ut timeret: ne ei quoq; iraſceret:
ſi iudeis ignoſceret. Itaq; licet titus nō eſſet: ſimiliter
q̄ ueſpaſianus: tñ ipellēte deo crudelius: imo iuſtius
actū eſt: quā romani unquā alias cōſueuerint. Si qdē
in ea urbe perierunt fame: ferroq; ſupra undecies cēte
na iudeo℞ milia: uenūdata uero ſūt plura q̄ nonagin
ta milia captiuo℞: hec ioſephus: q & īterfuit: atq; eu
ſe. Addit ioſephus hec: cū titus circumiēs ꝓuidiſſet re
pletos mortuo℞ cadaueribus uallos: & hūani corpis
tabo patriā terrā rigari: cū igenti gemitu eleuatis ad
celū manibus deū iuocat teſtē: hoc ſuū opus non eſſe.
deīde ita ſubiūgit. Arbitror eqdē: q̄ ēt ſi aduerſū im
pios romanorum pauliſper arma ceſſarent: aut hia
tu terre: aut aque diluuiis: aut ſodomitanis ignib⁹:
& fulminibus celitus miſſis mortis ſupplicium ciui
tas pependiſſet: que mľto infauſtiorem illis: qui talia
perpeſſi fuerant: & nequiorem uirorum preſentē hāc
protuliſſet deitatem: pro quibus et omnis gens pari
ter mereretur extingui. Idem cōfirmat philoſtrat⁹ in
uita apollōii teanei his uerbis. Tit⁹ captis hieroſolis
oīa circū loca cadaueribus cōpleuerat: finitime aūt gē
tes ob uictoriā coronare eum uoluerant: ille uero tali
honoř idignū ſe eſſe reſpōdit. Nō. n. ſe fuiſſe taliū ope
rum auctorem: ſed deorum iracundiam contra iude
os demonſtranti ſuas manus prebuiſſe: hec philoſtra
tus. Adſuit in ea obſidione ueſpaſianus: qui cum ur

be deleta: de iudeis triumphauiſſet: queadmodū ſueto. narrat: ſtatim corā populo duo fecit miracula. Nā cecum & claudū tactu ſolo curauit: is tamen neq; antea unq̄: neq; poſtea tale aliquid feciſſe narratur: quaſi diuino auxilio miracula illa fecerit: ſtatim cū diuino impulſu chriſtianū ſanguinez uendicaſſet. Quamuis enim ſatis iuſtus eſſet: nō tamē ea uel ſanctimōia: uel doctria: & arte: ut miracula poſſe facere uideret. Clemens & egeſippus apoſtolorū diſcipuli ſcribūt: iacobum fratrem domini uſq; adeo iuſtitia preſtantē opione oium extitiſſe: ut & iudeoruz prudentiſſimi quiq; crederēt: hanc cām fuiſſe oppugnatiōis hieroſolymorum: ſub ueſpaſiano ſtatim poſt necē iacobi conſecute: ꝙ in illū ſceleratas māus iniecīſſēt: & ioſephus ita ſibi uideri per hec euidēter iudicat. Que oīa iquit acciderūt iudeis ꝓuīdicta iacobi iuſti: q erat frater ieſu qui dicitur chriſtus. quē iuſtiſſimū: & piiſſimū oīum confeſſiōe uirū iudei īterfecerūt. hec ille. Quod autē chriſtiani ſanguis iudicādi cauſa deus eos ꝑdiderit: ex eo patet: ꝙ nullū aliud illis tꝑibus facinus patrauerūt: cuius cā deus illis tā acriter uideret indignari debere: īdignatus tamen erat oīo: ꝙ ioſephus ille: q aderat in ſeptimo belli iudaici libro ſic aperit. Infelici inqt plebi deterrimi quidā homines: & deceptores falſa uaticiantes ſuadebāt: ut euidētibus ſignis: & īdiciis iracūdie: & īdignatiōis dīne non crederēt: qbus aperte futuꝝ: & urbis: & gētis portēdebatur excidiū: ſed uelut amētes: q neq; oculos: neq; aīam hn̄t: ſpnebāt oīa: q̄ celitus nūciabanī. Eteni ſtella ꝑfulgēs gladio ꝑ oīa ſiīis iminere deſup ciuitati: & cōetes ꝑterea exitiabiliꝰ flāmis ardere ꝑ totū uiſus ē annū. Sed & āte excidii tēpus: ac belli: cū populi ad diē feſtū azimorū con

ueniret: octaua die mẽſis xandicis: qui eſt aprilis: no
ctis tempore: hora nona: tãtus luminis fulgor circa a
rã tẽplumq; factum: & pmanſit ſpatio hore dimidie:
quod circũdedit: ut putarent oẽs diẽ clariſſimũ: iperi
tis quidẽ: & ignaris proſpeꝝ uidebatur. Sed legiſpe
ritos: & doctos: & pbos quoſq; doctores nõ latuit
exitiale portentũ. In eadem quoq; feſtiuitate uitula
ſacrificiis admota: & aris aſſiſtẽs inter ipſas miſtroꝝ
man⁊ enixa ẽ agnã. Sed et ianua iterioris cedis: q̃ reſ
piciebat ad orientẽ: cũ eſſet ere ſolido iduta: ac pind⁹
imenſi põderis: cũ uiginti uiris ſũmo conatu impellẽ
tibus clauderet: ferreis quoq; uectibus: & ſeris mu
nita: ac peſſulis in altum demiſſis teneretur obſtricta
repente hora noctis ſexta apparuit ſponte patefacta
Sed & tranſacto die feſto: poſt aliquot dies: prima:
& uigeſima die menſis artemeſi: ideſt maii prodigio
ſus apparuit uiſus: & fidem pene excedens: quod cer
te falſum putaretur: niſi oculorũ fidem confirmaſſet
malorũ cõſecuta pernicies: & enim ppe ſolis occaſum
uiſi ſicut currus: & quadrige in oẽm regionem p aera
fieri: & armatorũ cohortes miſceri nubibus: & urbeſ
circundare agmibus improuiſis. In alio autem die fe
ſto: qui pentecoſtẽ appellatur: noctu ſacerdotes igreſ
ſi templum ad myſteria ex more complẽda: primo q
dem motus quoſdam: ſtrepituſq; ſenſerunt: cum dein
de uoces ſubitas audiunt: dñtes: migremus hic. Ad
ditur iis aliud terribilius: eteni quidã ananie filius io
annes nomie: uir plebeius: et ruſticus ante quartũ bel
li annũ: cũ ciuitas ĩ pace: & abundãtia pduraret: ĩ die
feſto tabernaculoꝝ repẽte clamare cepit: ueh ab oriẽ
te: ueh ab occidẽte: ueh a quatuor uẽtis: ueh ſup hie
roſolymã: & ſup tẽplũ: ueh ſup ſpõſos: et ſpõſas: ueh

ſuper populũ: & indeſinenter die noctuqȝ per oẽs pla
teas circumiens hoc clamabat: uſqȝquo quidam pri
mores ex populo uiri: uelut ĩfauſti preſagii idignatio
ne cõmoti: correptum hominẽ uerberibus multis af
ficiũt. At ille nequaquam pro ſe aliquid loquens: ſed
ne eos qdẽ: qui circunſteterãt: deprecans: eaſdem uo
ces pari obſtinatione: & clamore repetebat. Tum pri
cipes intelligẽtes: ut referat numis eſſe mot? in uirũ:
pducũt eum ad iudicem ro. apud quẽ flagris ad oſſa
uſqȝ laniatus: neqȝ pces lachrimis fudit: ſed eãdẽ uo
cẽ miſerabiliter: & cũ quodam ululatu emittẽs p ſin
gula pene uerbera proferebat: addens etiam hoc ueh
ueh hieroſolymis: hucuſqȝ ioſephus. Sed ãte illum ie
ſus mala hec ita predixerat. ueh pregnãtibus: & nu
trientibus in illis diebus. Orate autẽ: ut nõ fiat fuga
ueſtra hyeme: neqȝ ſabbato: erit enim tunc tribulatio
magna: qualis neqȝ fuit ab initio ſeculi hucuſqȝ: neqȝ
erit. Videns igiẽ ieſus ciuitatẽ fleuit ſuper eã dicens: ſi
agnouiſſes & tu in hac die: que ad pace tibi ſunt: nũc
autẽ abſcoditum eſt ab oculis tuis: quia uenient dies
ſup te: & circũdabunt te inimici tui uallo: & circun
dabunt te: & purgebũt te undiqȝ: & ad ſolũ deducẽt
& filios tuos: in te erit neceſſitas magna ſuper terram
erit populo huic: & cadent in ore gladii: et captiui du
cenẽ in oẽs gẽtes: & hieruſalẽ erit cõculcata a gẽtibus
quouſqȝ cõpleanẽ tẽpora gentiũ. Cũ aũt uideritis cir
cũdari ab exercitu ieruſalẽ tũc ſcitote qa appropinqbit
deſolatio eius. Predixit et his alia ſimilia: q̃ ſiqs cum
ioſephi hiſtoria cõferat de xpi diuinitate dubitare non
poterit. Quid pterea dicetis ad hec o miſi: qꝛ non ſe
mel tantum afflicti eſtis: aut breue tempus: quemad
modum ſolent: qui pro delictis humanis penas dãt

ſed

ſed tanq̄ ſempiterno deo penas pro leſe maieſtatis cri
mine dantes: & ubiq;: & ſemper miſerabiles oberra-
tis. Nec; id quidem iniuria: ſemper enim peccatis: tū
quia ꝑtinaces eſtis: tū quia myſterio chriſti d'trahitis
Quāuis autē multe nationes chriſtiane his obſliterit
rigidius tamen uos q̄ alii iure ꝑſiti eſtis: & puniemini
quia olim ſup ceteros honorati a deo: nimiū ingrati
fuiſtis: ꝓphetas occidiſtis: chriſtū primi oīum chriſtia
nis: tum in iudea rapinis: & nece: tum ubiq; gentium
inſidiis aduerſati eſtis. Excitabatis ubiq; contra eos
gentium uires: unde & exēplo: & inſtigatiōe multoꝝ
iudeorum chriſtiani paſſim lacerabantur. Verum ce-
leſtis dux exercitum ſuum undiq; obtruncatis miris
modis inſtaurabat: & mirifice augebat. fuiſſe au-
tem uos in chriſti uindictam diſſipatos. Maumethes
etiam confitetur: qui ait in alcorano: deum eripuiſſe
ieſu animam ex manibus iudeorum: reduxiſſe ad ſe
atq; exaltauiſſe: ſectatoreſq; chriſti pſecutoribus pre
poſuiſſe etiam uſq; ad mundi iudicium atq; finem de
creuiſſe inſuper incredulos iudeos omni uindice: tu
toreq; priuatos in hac uita: & altera cruciatibus ſū
mis affligere. Sed audite moyſen ueſtrū egyptium in
libro iudicum ordinariorum ita dicentem. Ieſus na-
zarenus uiſus eſt eſſe meſſias: ac ſententia iudicum
interfectus: cauſa fuit: ut deſtrueretur iſrael gladio:
hec ille. Verum diuina iuſtitia q̄uis ſtatim poſt ieſum
ferme ſingulis annis uſq; ad titū diuerſis: & grauib⁹
calamitatib⁹: cedibuſq; noſ oppreſſerit: ꝙ florus ioſe
phus: philo: euſe. oſtēdunt: tamē ſūmum illud ūre ur
bis excidium anno poſt ieſū quadrageſimo ideo diſtu
lit: ut & uos penitentie tempus haberetis: & chriſtiāe
legis exordiū ex tāta urbe ueſtra: & ſemota reꝝ: tēpo

rumq; ↄfuſiōe cūctis ſeculis clarius inoteſceret. Factū eſt ēt ut ſtante urbe uiolētius a uobis torq̄ri xp̄iani po tuerit: exactiuſq; ꝓbari. Puniuit āt uos xp̄s idolatra rū māibus: nō xp̄ianoꝝ: ut oñderet xp̄ianos ſuos abſ q; ulla uiolētia: & uiuere debere: & poſſe regnare: atq; tā miraculoſe pūiuit: ut nihil miſerabilius uel unq̄ fuiſ ſe: uel fore tā xp̄s p̄dixerit: q̄ ioſephus cōfimauerit. Le gite q̄ntū de his rebus ioſephi librū: uidebitis ēt ma tres fame filios deuoraſſe. Sed ut breuibus oia cōpre hēdā: nulla excogitari pōt tragedia luctuoſior: atq; hanc q̄dem miſeram i chriſti uindictā fore plebs olim ueſtra predixit. Nam cū pylatus ait: innocens ego ſū a ſanguine iuſti huius: uos uideritis: illi reſpōderēt: ſā guis eius ſuper nos: & ſuper filios noſtros. (c. xxix.

Reſumptio ꝓbationis q̄ xp̄iana uidicta i tria capita.

QVoniā uero uarias quotidie huius ueſtre ca lamitatis cauſas diligenter excogitatis: quo cedis chriſtiane culpam ſubterfugiatis: rem omnē ab initio repetentes in tria capita colli gamus. Tria potiſſimum in eo ſcelere: cuius culpa diſ perſi eſtis: concurrere oportere neceſſariū arbitramur. Primum quidem illud: quod ab initio tetigimus: q̄d uidelicet multo grauius ſit: q̄ ea culpa: ob quā olim in babylloniam diſperſi fuiſtis: & tanto ſaltem grauius quanto cōditio ueſtra poſt ieſum deterior eſt q̄ i ea diſ perſione. Calamitas hec a cede ueſtrorū inenarrabili: & uiliſſima uenditione traditur incepiſſe ſepe quidē alias: & grauiter ante titum: et poſt ieſum maxime ue ro ieruſalem ſub tito & in meſopotāmia ſub traiano: & biter ſub adriano: paſſimq; ſub gallo: quod quidē in ea: que ante chriſtum fuit non contigit. Addite q̄d ſub claudio ultra ceteras calamitates etiam fame ex

trema:

rema: ut inquit lucas: uos deus oppreſſit: quã quidẽ
laudii tempore magnam fuiſſe in iudea etiã ioſephus
aſſerit. Rurſus in aliis diſperſionibus duces ueſtri ge
neris honoratos paſſim habebatis: legitimũq; ſacro
rum ueſtrorum cultum integrum ſeruabatis: in hac ue-
ro nequaquam. Preterea uos deus tunc prophetarũ
miſſione cõſolabitur: qui uel citam liberationem pol
licebantur: qualis hieremias: atq; ezechiel: uel iã in-
ſtantem monſtrabant: qualis daniel: eſdras: ageus: &
zacharias. Ex quo apparet: deum uos tunc tanq̃ fili-
os habuiſſe: non ut hodie tanq̃ hoſtes. Nullum enim
poſt ieſum prophetam habetis: quod uobis minatus
eſt pſalmus: iam non eſt propheta: & uos non cogno-
ſcet amplius. Cur de⁹ uos uita: maxima ex parte: atq;
ſacerdotio: regno: prophetis iã diu omnino priuauit?
ut oſtenderet uos omnis diuine ſpei: hereditatiſq; ex
pertes: tanq̃ rebelles iam pridem reprobauiſſe. Quo-
modo ergo meſſiam ab eo expectarẽ poteſtis? quo meſ
ſie precones: & ſimilitudines minime impetratis. Po-
ſtremo alias ad breue quoddam tempus; & ad regio
nes quaſdam poſt ieſum ad longiſſimum: imo ad uni
uerſum: perq; omnem orbẽ eſtis exterminati: utpote
qui in deũ ipſum: qui ſemper: & ubiq; eſt: cum pere-
miſtis ieſum: proprie dliquiſtis: cum occidiſtis prophe
tas: in dei nuncios peccauiſtis: cum coluiſtis idola: re-
gnum deo: quantum in uobis fuit: abſtuliſtis: quid re
liqui uobis ſuperat: niſi ut in perſonam dei propriam
ſeuiretis? Si igitur occidentes ieſum ſcelus cõmiſiſtis
prophetarum cede: & idolatria: maius tunc certe ſeui
ſtis in deum: atq; econuerſo: ſi quando manus in deũ
impias inieciſtis: tũc ſolum id fieri potuit: cũ inieciſtis
in ieſum: qui ſolus in orbe terrarum ſolis uirtutibus: p-

digiiſq; eſſe ſe uerum ſummi dei filium: deū q; mōſtra uit. De primo hactenus dictum ſit. Secundo uero lo co ad culpā hanc ueſtrā: ob quam miſeri exultatis per tinet: ut uobis oībus: ubiq;: & ſemp cōmunis ſit: ſin guli enim cōtinue ubiq; gētiū miſeram uitam ducitis Nullum uero aliud ſcelus excogitari poteſt: quo ſin guli: aſſidueq; infecti ſitis: niſi q uitā ieſu: ſuorumq; diſcipulo℞ iprobatis: cedem uero probatis: quam ob cauſam chriſtiane cedis participes eſtis: quod qdē ita tetigit hieremiaſ. Quid uultis mecū iudicio contende re? omnes enim uos deliquiſtis in me. Cū uero uitulū in oreb fabricatū: uel prophetarum cedes: uł alia que uis maiorum ueſtrorum imania ſcelera uituperetis? ca reatiſq; omni inclinatione: ſeu ad prophetas occiden dos: ſeu ad idola fabricanda: ſequitur ut nullo modo ſcelerum illorum proprie participes ſitis. Delirant igi tur qui uos propter idola culta: uel prophetas occiſos hac calamitate preſſos exiſtimant. Tertium uero: qđ ad culpā tante miſerie cauſam attinet: eſſe uidetur: ut occulta ſit: uobiſq; ignota: ſiquidem in libro illo tal mutico: qui iſcribitur magni laquer iter: cur in babyl lonia peregrinantibus afflictionis terminus predict⁹ fuit: quod ita hieremias teſtificatur. Poſtq̄ cōpleti fue rint in babyllone ſeptuaginta anni: uiſitabo uos: pe regrinantibus aūt poſt titum: nullus unquā miſeria℞ predictus eſt finis. Ad hoc ibi ſic breuiter reſpondet: tunc illis finis malorum oſtenſus eſt: queadmodū & culpa: ob quā mala patiebantur aperta: his aūt qui bus ignota culpa eſt: ignotus & finis: hec ibi. Nullum uero aliud cōmune ſcelus ueſtrum omnino eſt omni bus uobis ignotum: preter id: quod in ieſum ueſtri cō miſerunt: ac uos approbatis. Non ſolum enim maluz

id eſſe

d eſſe neſcitis: ſed cũ peſſimũ ſit: optimũ eſſe putatis.

Confirmatio rerum noſtrarum ex iudaicis contra iu-deos de ſacris libris. Cap. xxx.

Ircũfertis iudei paſſim: ac ſemper: deo uolente: hebraicos prophetarꝝ libros: ex quib⁹ intelligere licet cuiqꝫ chriſtianos prophetarũ uaticinia non finxiſſe: quod tetigit dauid. Deus meus demonſtrauit mihi ꝺ inimicis meis: ne occideris eos: ne quando obliuiſcantur legem tuã: diſpge eos in uirtute tua: ſic igitur inuiti teſtes eſtis noſtre ueritatis ubiqꝫ. Habemus & nos ſacras prophetarũ litterras a pluribus poſt chriſtum tranſlatas in grecũ eloquium: & latinuꝫ. Habemus inſuper tranſlationẽ illam apud ptolomeum regem factã annis pluribus ꝙ trecentis ante chriſtum a duobus & ſeptuaginta iudeis ex omni populo ab eleazaro põtifice electis: tãquã omnium preſtantiſſimis: quod grecus ariſteus regis illius familiaris: qui & interfuit: ac ioſephus ſcribit. Addunt regem tranſlationis huius gratia: centum milia iudeorum: qui in egypto ſeruiebant: a ſeruitute ſuis pecuniis redemiſſe: munera incredibilia templo: pontificiqꝫ donaſſe: traductores mirum in modum honoraiuſſe: qua ego tranſlatiõe libentius utor ut perfidam hanc plebeculam iudaicam cum egregiis illuſtrium iudeorum illorum armis conuincam: neqꝫ putandum eſt: uolumina illa a chriſtianis: que iam pridem per orbem ſparſa erãt: uiciata fuiſſe: a primis preſertim: qui ea tanꝙ rem celitus miſſam uenerãtes eorum miſteria ſanguine ꝺfendebãt.

De miraculis.

Enio ad miracula: ꝙ nõ negatis qdẽ: imo in pluribus hiſtoriis ueſtris tã apoſtolos ꝙ ieſũ

feciſſe miracula cõfirmatis. Sed quidã inter uos aiũt: ieſum medicum apud egyptios in pueritia paucis an nis ad ſummum magiam didiciſſe: rem ſupra modũ arduam: quam tot: tantiq; philoſophi illuc undiq; confluentes: in etate etiã perfecta: multis ãnis: uel mi nima ex parte diſcere non potuerũt. Quis nam mag? alias cũ publice ſũma cũ ignominia cõprehenſus occi ſuſq; fuerit: aſſeq ſtatim potuit ut ſũmus deus paſſim haberetur: qui nã magia uſi ſũt: rudes piſcatores illi ieſu mortuo: quos miracula feciſſe neceſſariũ eſt: alio qn ieſus interemptus auctoritatẽ breui oẽm penitus amiſiſſet. Si magi erãt: cur nõ ut ſolent ambitioſi ho mines ſe ipſos potiuſq̃ ieſũ ꝑdicabant: mẽdicũ: publi ce infami morte ꝑemptũ: q̃ uero arte: aut ruſtici piſca tores illi paulũ: & apollo iudeos hoĩum oĩum doctiſ ſimos: multoſq; alios: ualde eruditos & claros ad ſuſ ſtinendã mortẽ irretiuerunt? aut paulus hierotheũ: & dionyſiũ areopagitã phõs platonicorũ oĩum excel lentiſſimos: ceteroſq; ſimiles ſimiliter illaqauit? q̃ io cũditas: que utilitas illis magie ꝓpoſita erat quoti die nõ ſui: ſed xp̃i amore periclitãtibus? Vnde iuſtinus phũs excellẽs in libro: quẽ ad antoniũ imperatorẽ ꝓ noſtra religione ſcripſit inqt. Ego ipſe lectis platoni cis inſtitutus audiens uitupari xp̃ianos: ac uidẽs eos impauidos ad ſuſcipiendã mortẽ: atq; oẽ ſupplicium tollerandũ: conſiderabã ꝙ impoſſibile eſſet eos in ma litia: & in libidine conuerſari: hec ille: Sed audire li bet tertullianum tẽporibus iuſtini ꝓpinquũ ad roma nos iudices ita clamantẽ. Omne malũ: aut timor aut pudore natura perfuderit: deniq; malefici geſtiũt la tere: deuitant apparere trepidant deprehenſi: negant accuſati: nec hoſti quidem facile: aut ſemper cõfitent

Certe dãnati merent dinumerant in ſemetip ſos men
tis male impetus: uel fato: uel aſtris imputant. Nolũt
eniꝫ ſuũ eſſe: qa malũ agnoſcũt: xp̄ianis uero qd ſimi
le neminē pudet: neminē penitet: niſi plane retro non
fuiſſe. Si denotat̃: gloriat̃: ſi accuſat̃. nõ defendit. in
terrogatus: uel ultro confitet̃: dãnatus gratias agit.
Quid hoc mali eſt ꝙ naturalit̃ mali non hn̄t timorē
pudorem: tergiuerſationē: penitentiã: deplorationē.
Quod hoc malum ē: cuius reus gaudet. cuius accuſa
tio uotum eſt: & pena felicitas. Redarguit preterea
gentilium iudicum temeritates: ꝙ chriſtianos nullo
unq̄ crimine comperto: ob ſolum ſecte nomen crude-
liter condemnarent. Quod autem huiuſmodi ſecta
ſentiret: neqꝫ ipſi inquirerent: neqꝫ uellent a chriſtia
nis audire. Deniqꝫ: ut alias dixi: finis huius diſcipli-
ne ſanctiſſimus manifeſte declarat: non magiam: ſed
diuinitate chriſtum: eiuſqꝫ diſcipulos miracula effe-
ciſſe. Extat apud uos liber de ieſu nazarẽi uita: i quo
legitur ieſum inter alia miracula: que illic multa nar
rantur: ēt mortuum ſuſcitaſſe: quia uidelicet ſolus re
cte ꝑnunciare ſciebat nomen illud dei proprium: qđ
eſt apud uos pre ceteris uenerandũ: & quia quatuor
ſolum litteris cõſtat: & illis quidē uocalibus difficilli
me oium pronũciatur ſonat aũt ferme in hunc modũ
Hiehouahi: ideſt fuit: eſt: erit: atqꝫ hec maior hebre
orum pars opiatur. Si ita eſt: cum nihil apud uos hoc
nomine ſanctius habeatur: ideoqꝫ nequeat propha
num aliquid confirmare: abſqꝫ dubio diuina eſt chri
ſti noſtri doctrina: que ſicuti uos dicitis: diuiniſſimi
illius nominis uirtute ſicuti autem nos aſſerimus: dei
uirtute coaluit.

¶ Teſtimoniũ ioannis baptiſte & ioſephi.

DEſinite iam delirare iudei tã inſani: q̃ mihi:
creditis ne diuio illo uiro: quẽ totus ſine cõ
trouerſia mũdus honorat: ioanni baptiſte:
q: ut ait ioſephus: erat re uera: atq; publice
habebat̃: oium exẽplar uirtutũ. Ad quẽ tanq̃ ad ora
culũ plurima iudeoꝝ: ceterorũq; turba undiq; cõflue
bat: hec ioſephus ueſter. Ioãnes ãt iſte ieſũ nazarenũ
eſſe meſſiã palã ꝓcul dubio affirmauit: iuſſitq; oẽs eũ
ſequi alioqn oẽs: q tunc de ieſu locuti ſunt: exordiũ a
ioannis teſtimonio: & confirmatione feciſſent: eumq;
miris laudibus celebraſſent. Patet aũt cuiq; uitã ieſu
ſimul: atq; ioannis ab euangeliſtis narrari: hoꝝ ami
citiã cum etiã maumethes non ignoraret: utriuſq;. ſ.
ioãnis baptiſte: ac ieſu ortũ: uitã: laudes i eodẽ alco-
rani capitulo decãtauit. Appellauit ieſum ſpũm: uer
bumq; dei: ioannẽ ibidem ait: magnũ eſſe prophetã:
diuini uerbi confirmatorẽ: & certe ita cõfirmauit: ut
primos diſcipulos ſuos a ioanne ieſus habuerit? De-
niq; audite qd ioſephus ueſter in libris de antiquita-
te iudaica: quos grece ſcripſit de xp̃o loquat̃ Sicut ẽt
ante conſtantinũ in antiquis tã grecis exẽplaribus: q̃
latinis legebat̃: & legit̃: qđ hieronymus: euſebiuſq;
teſtantur: neq; uitari tantũ poterant libri: q tam late
ſparſi erant: & in ſumma auctoritate ab oibus habe
bantur: eo preſertim tempore. quo chriſtiani calũnia
toribus ubiq; maxie oium ſubiciebantur: neq; tamẽ
a quoquam inimicoꝝ notatos illos reperio: quod uel
ioſephi: uel prophetaꝝ libros corruperint. Sed uenia
mus ad ioſephum. Fuit inquit hiſdem tẽporibus ie-
ſus ſapiens uir: ſi tamẽ uirum eum noiare fas eſt: erat
enim mirabilium operum effector: & doctor hominũ
coꝝ: qui libenter: que uera ſunt audiũt: & multoſq

dem

dem iudeorum: multos etiam ex gentibus ſibi ad/
iunxit. Chriſtus hic erat: aliter credebatur hunc accu
ſatione primorum noſtre gentis uirorũ: cũ pilatus in
crucē agendum eſſe decreuiſſet: nō deſeruerũt: ut qui
ab initio eum dilexerũt. Apparuit enim eis die tertio
iterum uiuus quēadmodũ diuinitus iſpirati prophe
te: uel hec: uel alia de eo īnumera miracula futura eſſe
predixerant. Sed in hodiernũ diem chriſtianorũ qui
ab ipſo nũcupati ſunt: & nomē perſeuerat: & genus:
alibi quoqꝫ ſic ait. Ananias iunior proteruus: & in/
ſolens moribus fratrem ieſu: qui dicitur chriſtus: no/
mine iacobum: & alios q̃ plurimos quaſi contra legē
agentes accuſans tradidit lapidādos. Qui autem ui/
debātur eſſe moderatiſſimi ciuitatis: & circa legis in
tegritatem habere ſollicitudinem: grauiter hoc tule/
re: miſeruntqꝫ latēter ad regem rogantes eum: ut ſcri
beret ananie: ne talia ꝑpetraret: cum neqꝫ prius recte
feciſſet. Hec ioſephus in uigeſimo antiquitatũ libro.

¶ De reſurrectione chriſti.

C Etera quidem miracula ieſu: quia ſepe: &
multa: & corā populo facta ſunt: & decan/
tātur a multis: negare non audetis. Reſur/
rectionem autẽ: quis multi de illa ſcripſerit
tamen quia non omnibus nota fuit: omnino nega/
tis: hanc tamen a ioſepho negatam uidetis. An neſci
tis corpus illud ieſu: qđ poſt rſurrectionē imortale di
uinũqꝫ oino fuerat effectũ: non decuiſſe quorũlibet
mortaliũ oculis: ſed ab illis duntaxat uideri: qui ſta
tuti teſtes aliis a deo fuiſſent. Viderunt autem ieſum
ex mortuis ſuſcitatũ .xl. diebus ſepe & pluries: neqꝫ
ſolum apoſtoli: uel diſcipuli uerum etiam plures q̃ qn
genti fratres ſimul congregati: quod teſtatur paulus

apoſtolus dicens: multos illorum adhuc: cum illa ſcri
beret: uiuere. Reſurrexiſſe uero ieſum non illi ſolũ te
ſtantur: uerũ etiã mille hominũ milia tam iudeorũ ꝗ
gentilium: qui ſicuti: & illi pro ſola ieſu publice: igno
minioſeq; interfecti gloria certam acerbiſſimãq; mor
tem libentiſſime ſubierint. Deridenda eſt igit̃ ficta il
la a uobis hiſtoria: diſcipulos corpus eius ſepulchro
ſurreptũ in hortis inter herbas occultauiſſe: ſed pau
lo poſt ab exploratoribus ad hoc ipſũ a pontifice miſ
ſis fuiſſe repertũ. O imprudentes nimium: & inepti:
cur cadauer illud in foro non ſuſpendiſtis? ſi delere ie
ſu gloriam penitus ſtudebatis: ſic enim omnes ſubito
nazarenam ſectam deſeruiſſent.

Confirmatio trinitatis dei: et diuinitatis chriſti ex iudaicis. Caput. xxxi.

Quid diuinã trinitatẽ uituperatis: ueſtrorum
myſterioꝝ prorſus ignari? legite ueſtrorũ in
terpretũ cõmentaria ſuper pſalmũ: deus de⁹
dominus locutus eſt: & uocauit terram. In
illis. n. q̃rit̃: quã ob cauſã pſalmus ter uocat deũ: atq;
reſpondet̃: ut uidelicet oſtẽderet: deũ tribus his noi-
bus ſeculũ creauiſſe: ſecundũ tres proprietates: qbus
creatus eſt mũdus: he uero ſũt ſapiẽtia: ſciẽtia: & pru
dentia: ſicut legit̃ in ꝓuerbiis ſalomõis. Domius i ſa
pientia fundauit terrã: ordinauit celos i prudẽtia: &
in ſcientia ſua abyſſi erumpũt. Ter quoq; nominat̃
deus i exodo. Ego ſum dñs deus tuus: deus zelator
ecce tria diuina nomia ſecundũ tres dei proprietates:
quibus conſtituta ſunt omnia Legitur ſimiliter in li-
bro ioſue. Deus deus dominus ipſe ſcit: hec ibi. Simi
lem expoſitionẽ in cõmẽtariis ueſtris i geneſim repie-
tis: in ea pte p̃cipue. In p̃ncipio creauit de⁹ celũ et ter
ram: ubi

ram:ubi rabbi eliazar inqt. Non eſt creatus mũdus: niſi per uerbũ:uel cũ uerbo dei:ſicut hẽtur in pſalmo uerbo domini celi firmati ſunt. Et ſequit̃ ibidẽ rabbi ſimeon inqt:inſpirauit:uel inſufflauit deus ſpũm ſanctum:& creatus eſt mũdus:ſicut in pſalmo legit̃. Spiritu oris eius oĩs uirtus:aliter exercitus eorũ:hec ibi. Negatis deum filiũ naturalem.i. eiuſdem nature habere:deus tamẽ in pſalmis ait. Filius meus es tu:ego hodie genui te. Neque hoc de angelis:animiſqꝫ dici poteſt; qui non geniti:ſed creati ſũt. Non enim de ſubſtantia dei:ſed de nihilo proceſſerunt: ideo & ſi quãdoqꝫ dicunt̃ in ſacris litteris filii dei:nunq̃ tamẽ a deo dicunt̃ geniti. Dixit autem hodie:ideſt in eterno:hodie:ſcilicet in preſenti illo eternitatis ſtatu: qui neqꝫ principium habet:neqꝫ finem:quicquid enim ex ſubſtãtia dei eſt:& intra deum:eternum eſt. Ideo in pſalmo:deus iudicium tuum regi da:ubi manifeſte de filio dei tractatur:de ipſo filio dicitur:erit nomen eius in ſecula:& ante ſolem permanet nomen eius. Quod autem de filio dei eterno ſit ſermo: illud declarat: qꝫ ubi tranſlatio noſtra dicit:permanet:hebraicus textus habet ynnon:que quidem dictio a nyn deriuatur nyn filius eſt. ynnon ergo quid aliud ſignificat q̃ filiũ progenitum natum:atqꝫ abſolutum: quod deus filium habeat: ſalomon in prouerbiis teſtimonio eſt. Quis aſcendit in celum:atqꝫ deſcendit? quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? quis colligauit aquas quaſi in ueſtimento? quis ſuſcitauit omnes terminos terre? quod nomen eſt eius? & nomen filii eius? ſi noſti:audite inſuper iſaiam ad deũ ita clamantem. Sanctus:ſanctus:ſanctus dominus deus ſabaoth:ter ſanctus trinitatem diuinarum ſignificat perſonarum.

Dominus in ſingulari unicam d'i ſubſtantiam. Plena eſt ois terra gloria eius: hoc adſumptioné hois a uerbo dei factam ſignificat: nã ibidem iſaias deũ in throno ſub figura hominis collocat. Vt aũt oſtẽderet uos myſteria huiuſmodi nõ ſatis itellecturos: adiungit de cecitate: ſurditate: pertinacia ueſtra multa: que narrauimus alias. Inducit et alibi deum ita loquentem. Accedite ad me: audite hec a principio: non in abſcondito locutus ſum: ex tempore quo facta ſunt: ibi eram: & nũc dñs deus miſit me: & ſpiritus eius. Ille ergo: q a principio ſcilicet legis: non eſt locutus in abſcõdito ſcilicet quia palam in monte ſinay: omnibus audientibus: qui & illo tempore ibi erant: uidelicet ipſe de⁹ legis auctor nunc a deo mittitur: ideſt filius deus genitus a patre deo naturã aſſumit humanam. Spirit⁹ etiam dei hunc mittit: quoniam per ſpiritum ſanctuꝫ facta eſt dei: hominiſqꝫ coniunctio. Quilibet iſtorum qui mittunt: neceſſario deus eſt: quando qui mittitur eſt deus: & quãuis deus unus ſit: aliqua tamẽ licet incogitabilis diſtinctio eſt inter eos: qui mittunt: atqꝫ illũ: qui mittitur. Quod aũt qui hic inducitur: tanq̃ loquens ſit ipſe deus: patet per antecedentia: dicit eniꝫ: ego primus: & ego nouiſſimus: manus mea fundauit terram. Patet etiã per ſequentia: nam poſt omnia que adduximuſ: ſubditur. Hec dicit dominus redemptor tuus: ſanctus iſrael. Sed audire licet dauidẽ ita clamãtem. Quo ibo a ſpiritu tuo: & a facie tua quo fugiã? ſi adſcẽdero in celũ ibi es: in qbus uerb̃ ſpũm dei ubiqꝫ uult eſſe: iudei autẽ & chriſtiani ſolum deũ ubiqꝫ eſſe uolunt. Conſtat igitur ſpiritũ illum non ſpirationem quandam extra deũ: ſed ſpiritũ ſãctuꝫ: deumqꝫ exiſtere: de quo inquit iob. Spiritus dei fecit me: & ſpiraculum

lum oipotentis uiuificauit me: facere aũt hominem.ſ. animũ: atq; uiuificare: ſolius d̃i officiũ eſt. Preterea in ueſtris illis ſuper geneſim cõmentariis queritur: quid ſit ſpiritus ille dei: qui ferebatur ſuper aquas: ac reſpõdetur ibidem: meſſie hic ſpiritus eſt: de quo apud iſaiam legitur: & requieſcet ſuper eũ ſpiritus domini: ſpiritus ſapientie & intellectus: hec ibi. Ex quo patet: et ſpiritũ illũ deũ eſſe: & meſſiam eſſe deũ. Item in eiſdez cõmẽtariis rabbi ſimeõ dicit. Quid eſt illud d: quod in pſalmo legitur: ſpiritu oris eius oĩs uirtus eoꝶ: & reſpondetur: hoc eſt inſpirauit deus ſpiritum oris ſui: & creatus eſt mundus. Accedit ad hec: ꝙ rabbi moyſes gerundenſis exponens. In principio creauit deus celũ & terram: iquit in principio: ideſt in ſapientia: que eſt principiũ principioꝶ. Atq; ideo in trãſlatione ieroſolimitana loco eius quod eſt in ꝑncipio habetur in ſapiã Quod autez in deo ſit ſapientia quedam a deo concepta ab euo tanq̃ proles ſalomon propheta ſic aperit: ſapientiam inducens ita loquentem. Audite quia de rebus magnis locutura ſuz. Deus poſſedit me ĩ initio uiarum ſuarum antequam quicquam faceret a principio: ab eterno ordinata ſum: & ex antiquis antequam terra fieret. Non dum erant abyſſi: & ego iam concepta eram: nec dum fontes aquarum eruperant: nec dum montes graui mole conſtiterant: ante omnes colles ego parturiebar. Adhuc terram nõ fecerat: & flumina: & cardines orbis terre. Quando preparabat celos aderam: quãdo certa lege & gyro uallabat abyſſos: uſq; ad eam partem: cum illo eram cuncta cõponens: letabar autem coram ipſo in omni tempore. In iis patet: quod ſapientia huiuſmodi ab euo nõ modo cõcepta erat: ſed & parturiebat: imo tãq̃ abſoluta

iam aderat: et letabatur: & tāquam ſuo quodā pacto a generāte diſtincta: cum illo erat: & cūcta componēs tanq̄ ipſa ſit deus. Que quidem licet a patre gignatur ſemper tamen cum patre ſimul extitit: que enim ſinē motu fiunt: momento efficiuntur: talia uero dum fiūt iam ſunt: quemadmodum aer dum illuminatur iam illuminatus eſt: & ueritas: ratioq̧ rerū dum intelligitur: iam eſt intellecta. Verbū ergo ratioq̧ ipſa dei q̄a & ſine motu & itelligibili modo gignitur: dum cō cipitur iam parit̄: dū paritur ſimul adeſt: ſimulq̧ cuncta cōponit. Antiquiſſima apud patres uños hec ſnia fuit: ſi quidē moyſes ait. In principio creauit heloym: & cetera: heloym plurale eſt: ſingulare eni eius eſt helueloreauit ſingulare. Nempe quia in una et ſimplici dei eſſentia eſt quidā numerus perſonarū: ideo moyſes: & alii multi hebreorum in ſolo deo hoc modo loquēdi uſi ſunt noie quidē plurali: & ſingulari uerbo: atq̧ econuerſo utentes. Significatur ſimilis in deo numerus etiam ultimo ioſue libro. Non poteris ſeruire domīo: quia deus ſanctus ipſe: hebraica ueritas hēt: quia heloym ſancti ipſe. Rurſus hieremias. Peruertiſtis uerba dei uiuētis domini: exercituū dei noſtri: hebraica ueritas habet: heloym haym: ideſt deorum uiuentium. Quod aūt ſequitur habet ſingulare: ſicut nos habemus: iungitur nomen dei plurale uerbo plurali in regum libro ſecundo. Que eſt gens: ut populus iſrael? propter quam iuit deus: ut redimeret ſibi in populum. Veritas hebraica dicit: iuerunt heloym: ideſt dii. Itē in eccleſiaſte legitur. Quis eſt homo: ut poſſit ſeq r̄gem factorem ſuum: hebraicus teſtus dicit: quis eſt homo: ut intret poſt regem: qui iam fecerunt eum. Dauid cum deo ipſi dicit: unxit te deus deus tuus

oleo

•leo letitie: nonne differentiã quandam ponit in deo
inter eum qui ungitur: & eũ qui ungit: imo eos: qui
ungunt. Tetigit enim filium: qui ungitur: & patrem
ac ſpiritum: quãdo de ungentibus dixit: deus deus.
Quod aũt deo ipſi loquatur: patet ex precedẽtibus: p̃
dixit enim: ſedes tua deus. Sed & quãdo dic t de do
mino deo ſuo: dixt dominus domio meo ſede a dex⸗
tris meis: non ne inter eũ: qui ſedet ad dexterã: & eu;
prope quẽ ſedet differentiam ſignificat perſonalem?
Quod autem duo iſti in natura conueniant: tranſla⸗
tio chaldea demõſtrat: dicit enim: dixit dominus uet
bo ſuo. Apparet etiam per illa: que in eodẽ pſalmo ſe
quuntur. Ex utero ante luciferꝫ genui te: ideſt ante cre
aturas ex itima mea ſubſtãtia: & intrinſecus: quod ſo
li deo dei filio conuenit: due tamen pſone monſtrant
etiam cum dicitur: genui te: genitor nanq; : & genit⁊
perſona differunt. Quid ultra uagamur? moyſes rem
ipſam dclarat: inqt enim. Dixit deus: faciamus homi
nẽ ad imaginem: & ſimilitudinem noſtrã: & ſubdit fe
cit deus hoiem in hac oratiõe bis deo ſingularem p⸗
prietatẽ attribuit: bis quoq; pluralẽ: ut efficatius de⸗
claret in unitate eſſẽtie eſſe numerũ pſonarũ. Hinc de
us loquens ad moyſem ait: ego ſum deus patrum tu
oruꝫ: deus abraham: deus iſaach: deus iacob. Primo
unam dei ſubſtantiã eſſe deſignat: deide trina repeti
tione ternarum perſonarũ numerꝫ manifeſtat. Me⸗
miniſſe uero oportet: q₉ quamuis in humano artifice
potentia: ſapientia: uoluntas: ſiue bonitas quodãmo
do differant: nemo tamen ob huiuſmodi differentiã
dicit: artifex ille fecerunt: uel artifices illi fecit: qa tria
illa perſonas nõ ↄſtituunt differentes. In ſolo aũt deo
& quaſi ſemp ſacre litteree cũ ſingulari plurale cõiun⸗

gunt. qa uidelicet in illo ſolo unica natura eſt: ac tres pſone: atq; in eo ñ modo ſunt tres uires: queadmodū in artifice ſed tres etiam perſone mirabili quodā pacto diſtincte inuicē & unite.

¶ Cōfirmatio paſſiōis meſſie cōtra iudeos ex iudaicis. Cap. xxxii.

VEridetis nos ridiculi: ꝙ meſſiā ob originalē culpam fuiſſe paſſurum exiſtimemus: ꝙ āt paſſurus fuerit multa & grauia: primo quidem rationibus: deinde ex mente tam prophetarum quam interpretum ueſtrorum in ſuperioribus ſepe monſtrauimus. Sed ſcio quid uolebatis deum uidelicet ſua quadam liberalitate: uel clementia abſq; paſſione meſſie delicta hominibus condonare An obliti eſtis antique illius ſententie: que apud doctores ueſtros ſemper quāplurimū ualuit: quod omnia deus precipue humana duplici mēſura gubernat miſericodia ſcilicet: & iuſtitia. Vniuerſe uie domini inquit dauid: miſicordia: & ueritas: ideſt iuſtitia. Rurſum: ſanctum: & terribile nomen eius. Menſuram quidem miſericordie in ſacris litteris ſignificari ueſtri interpretes uolunt: ubi dicitur: adonai dominus menſuram uero iuſtitie: ubi elloim: ideſt deus. Rabbi ergo ioſue conſiderans nominis utriuſq; ſimul iūcti uirtutem apud moyſem dicentem: emiſit adā dominus deus de horto uoluptatis ad excolēdam terrā inquit: cum menſura quadam iuſtitie: atq; miſericordie creauit deus adam: cum eadem dedit ei preceptū cum eadem eiecit eum: hec ioſue: quia uidelicet nō in expulſione ſolum: uerum etiā in creatione: & precepto moyſis ſimiliter germinat dominus deus. Vſus eſt autē deus in creando adā iuſtitia: quia non aliter formauit eū. quā cōgrueret tā eius idee: que ſemper i deo

eſt:per quã format:quam diuine bonitati : cuius gra tia format. Vſus eſt rurſus miſericordia : quia nullis adc meritis precedentibus ei largitus eſt uitam : & re liqua bona. Miſericors in precipiendo fuit : qui fru/ ctuum pene innumerabilium uſum abunde conceſſit iuſtus inſuper:qui minis quibuſdam eſum ligni ſcien tie boni:maliq; prohibuit. Par enim erat ut homo le ge aliqua eſſe ſe deo ſubiectum agnoſceret:atq; decla raret. Deniq; iuſtus fuit:quando poſt preuaricationẽ expulſione puniuit:ſed etiam ualde miſericors :quan do quidem finita quadam pena euz affecit:qui de lin quens in deum infinitum:quodãmodo infinite pec/ cauerat. Nunqud ergo ſub meſſia adam genuſq; hu/ manum eius prolem creatori deo abſq; illo miſericor die:iuſtitieqz uinculo:ſola uidelicet miſericordia uul tis conciliari?abſit. Mementote eius:quod in deute/ ro. quotidie replicatis. Dei pfecta ſunt opera:& om/ nes uie eius iudicia:deus fidelis abſqz ulla iniquita/ te:rectus & iuſtus eſt. Congruũ igitur dei miſericor/ die fuit:ut quandoqz ſibi genus humanum concilia ret:congruum eius iuſtitie:ut ſatiſfactio aliqua inter cederet:ac ſaltem meſſias pro ceteris ſatiſfaceret : de quo iſaias. Oẽs nos ſicut oues errauimus:& hõ a uia ſua errauit.i. oẽs hoẽs errauerũt:qa pater oĩum adaz a uia ſua errauit:ſubiũgit de meſſia:& deus poſuit in eo iniqtatẽ oĩum noſtrꝝ. Scio ãt uos obiicere hic ita ſo lere. Abſurdũ ẽ ſcelere ſũmo:ꝙ i occidẽdo a multis cõ mittĩ dilui ſcelera hoĩum arbitrari:neqz unius paſſio pctis oĩum ſatiſfacit:neq; iuſtũ eſſe meſſiã innocentẽ ñ aliis nocentibus ſatiſfacere. nos uero in hunc modũ breuiter reſpõdemus. Nõ homicidarꝝ ſcelere : ſed meſ ſie uirtute in malis pferẽdis deleta ſũt mala:pinde in

chriſto patiente maior charitas: uirtuſq́ʒ fuit q̃ odiũ uitiũq́ʒ in oibus delinq̃ntibus: digniorq́ʒ xp̄i unius uita: q̃ uita cũctorum. Quando ergo uitã ſuã pro oĩbus tradidit: longe plus q̃ ſatis fuerat ſatiſfecit: ſatiſfacere aũt alter pro altero põt: quod fieri quotidie in rebus ciuilibus cernimus: in actibus. n. exterioribus ſatiſfactio cõſiſtit: ad hos aũt: & inſtrumẽta amici accipi poſſunt. Quoniã uero penitẽtia in actu mẽtis: uoluntatiſq́ʒ interiore uerſat̃: ad ipſummet penitentiã pertinet: qui peccauit: penitentia ergo delictoꝝ affiGciãtur oportet qlibet peccatores ita deũ meſſiam pro quolibet ſatiſfeciſſe uidet̃. Tũc iſaie illud implet̃. Vere lãgores noſtros ipſe tulit: et dolores noſtros ip̃e portauit attritus eſt ꝑpter ſcelera noſtra: liuore eius ſanati ſumus. Neq́ʒ tamen impunes hinc abimus: qui ab initio mũdi ad finem ob peccatũ illud originale: incõmoda multa ſubimus in chriſto ãt breuis paſſio fuit uirtus & pfectio mira felicitas ſempiterna. Statuerat deus ab eterno meſſiã fore humani generis redẽptorẽ dico quia mortui ſer̃ culpe ꝑuitute redimeret: de quo iſaias: ueniet de ſyon redẽptor. Atq́ʒ hec in meſſia excellens dignitas eſt: qua quidem caruiſſet: niſi proprie carnis ſacrificio maculas populi deleuiſſet. Comperꝰtum habemus in ſacris hiſtoriis ſanctos uiros ſemper oblatione ſacrificioꝝ. preſertim ſanguinis aſperſione deum placare: impetrare ab eo dona: ab iminentibus periculis populum liberare: leges diuinas ſancire: ſemel quot annis peccata populi purgare conſueuiſſe: quod q̃uis non legitime: tamen gentiles etiam ſunt imitati ſed ad hebreos in preſentia ueniamus. Primũ illlud in geneſi legimus: ubi noe poſt illud commune diluuium: edificauit altare domino: in quo holocauſta obtulit

ſta obtulit

ſta obtulit: quam ob cauſaꝫ placatus deus ſtatuit: ne ulterius diluuium huiuſmodi mũdo contingeret. Sequitur. n. ibidem: odoratus eſt dominus odorem ſuũ ſuauitatis: & ait dominus ade: nequaq̃ ultra maledicam terre propter hominem. Secundum etiam in geneſi: ubi abraham primum precepto dei ad ſacrificandum filium ſuum promptius: deinde a deo per angelum ꝓhibitus: arietẽ deniqꝫ obtulit: deoqꝫ mactauit. Cuius uoluntatis: & uictime cauſa: iureiurãdo interpoſito: ꝓmiſit abrahe deus ſingulare donũ: ideſt oẽs gentes in ſuo ſemine quecunqꝫ uoluerint: ſaluas fore. Tertiũ in exodo reperitur ibi enim aſpſione ſãguinis paſchalis agni per poſtes: liminaqꝫ domoꝝ dei populus a calamitate egyptia liberatᷓ. Videbo inqt ſanguinem: & tranſibo: nec erit in uobis plaga diſperdens. Quartum quoqꝫ in exodo illis moyſes acceptã a deo legẽ ſancire uolens ſuper populũ ſpgit ſanguinẽ uictimarum: ut fedus hac ratione inter deũ & hoies confirmetur. Sic. n. ibi legitur: moyſes ſumptũ ſanguinẽ reſperſit in populũ: atqꝫ ait. Hic eſt ſanguis federis: quod pepigit domius uobiſcum ſup omnibus his ſermonibus. Quintũ in leuitico expiatiõis die tractatᷓ. de quo ibi ſic legitᷓ: in hac die expiatio erit: atqꝫ mundatio ab oibus peccatis ueſtris coram dño mũdabimini. Sũmus quippe ſacerdos intrans ſãcta ſanctoꝝ ſemel quot annis coram propiciatorio: & ſuper propiciatorium ſacrificiorum ſanguinem diffundebat. Atqꝫ hoc ſanguine ex iſtitutione diuina populi ſordes abſtergebantur. Ratio conſtitutionis huius illic huiuſmodi aſſignatur: quia anima carnis in ſanguine eſt: & ego ſanguinem illum dedi uobis: ut ſuper altari meo expietis pro animabus ueſtris: quia ſanguis

pro anime piaculo ſit. Quinq; hec a nobis narrata: ac etiam iis maiora complecti debuit purgatio liberatio que populi ſub meſſia. Merito igit obtulit ſe pro om nibus deo proprii ſanguinis ſacrificium: cuius quidē ſanguinis aſperſio: tanquam perfectiſſimum ſacrifi cium in omnibus ſuperioribus ſacrificiis quaſi ſignis portendebatur: preſertim in oblatione iſaac a patre facta: & in paſcha. Adde: & in puerorum omniū cir cunſione. nol uit autem diuina miſericordia: ut om nes homines pro peccatis ſuis uitam cū ſanguine fun derent: ſed ut ꝑ cunctis unus ſanguinē ſpargeret quē ob hoc pre ceteris exaltauit: que quidem aſperſio: q̄ uis ratione homicidarum impia cedes fuerit: ratione tamen prompte uoluntatis chriſti ſe ipſum libentiſſi me offerentis: diuinum ſacrificium fuiſſe cenſetur: qđ quidem quottannis imolatione paſchalis agni in ſi gnum ueſtre expiationis: ſalutiſq; ſignificabatis: ac denique in paſchalis agni imolatione: ſcilicet manſue ti ieſu ſaluatoris noſtri eſt impletum quod etiam quo tidie in euchariſtia quodammodo repetitur. Sic chri ſtus ieſus eſt ſacerdos in eternū: ſemel ſeipſum deo pa tri ſacrificans: qui ſolus mundare alios pfecte potuit quum neq; imundus fuerit: neq; ſui ipſius mūdandi gratia holocauſtis indiguerit: queadmodū ceteri an te illū ſacerdotes: q nō beſtiaꝝ ſanguie: nō ipuro non alieno: ſed humano puro proprio humanas ſordes: familiamque ſuam perfecte purgauit: de iis diuine pa ulus apoſtolus in epiſtola ad hebreos. Quamobrem ſolutio peccatorum decentior fuit paſſione chriſti q̄ ſi deus abſoluta potentia ignouiſſet: preter enim id: ꝙ ita fieri ad dei iuſtitiam: & miſericordiam: rurſus ad oſtendendam excellentiſſimam chriſti uirtutem perti nebat.

nebat. Ad humanam quoqꝫ doctrinam myſterium huiuſmodi pre ceteris ſummopere contulit: exemplo uidelicet obedientie: māſuetudinis: caritatis: magnanimitatis: fortitudinis: mortalium contemptus: deſiderii eternorum. Sic iſaie illud impletur: diſciplia pacis noſtre ſuper eum ille ſiquidem fecit: ut pacem cum deo: atque docuit: ut inuicē haberemus. Liuore eius ſanati ſumus: non ſolum uidelicet quia pro nobis ſatiſfecit: ſed etiam quia doctrina nos: & exemplis inſtruxit.

¶ Confirmatio peccati originalis: & ob hoc paſſionis meſſie ex iudaicis contra iudeos. Cap. xxxiii.

Culpatis ſepe noſtram illam originalem culpam: ut pote qui prophetas ueſtros interpetrari neſcitis ab illis enim nos hec didicimus Iſaias ad populum ita clamat: pater tuꝰ primus peccauit: & interpretes tui preuaricati ſunt i me & contaminaui: aliter prophanaui principes ſanctos & dedi ad interitum iacob: & iſrael in blaſphemiam Pater primus ſcilicet adam peccauit: quando preceptum diuinum neglexit: quapropter principes ſancti ideſt patriarche: ceteriqꝫ iuſti ab eo deſcendentes: cōtaminati: ideſt tanq̄ prophani a diuina uiſione ſeparati ſunt: quemadmodum contaminati a templo ſeparabantur. Tranſiuit autem primi illius peccati pena in oēs deſcendentes ab adam: ſiquidē poſt delicta ſic ade cōminatus eſt deus. Maledicta terra in opere tuo: in labore comedes: ita etiā mulieri: in dolore paries filios. Cum igiť in omnes pena illa tranſierit: in omnes quoque culpa tranſiuit. Non enim ueriſimile eſt in cunctis hominibus tam diuturnam penam eſſe procul a culpa. Audite rurſus quid apud iſaiam

populo deus dicat. Seruire me feciſti in peccatis tuis: quia dñs deus pro ſceleribus ſerui populi expiãdis ſer ui formã accepit: non poterat ſeruire deus inquantũ deus: inſeruiuit igitur iquãtum homo: fuit ergo meſ ſias deus & homo: quod patet etiam per ſequentia. Prebuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis: idẽſt pe nas propter iniquitatem tuam. Noli timere ſerue mi iacob: ego ſum: qui d'lebo peccata tua: idẽſt quamuis delictum tuum uſq; adeo graue ſit: ut ab humana ſpe cie ſola expiari neq̃at: ego tamẽ deus & hõ penitus ex piabo. De baptiſmo quoq; & ſpiritu ſãcto ita ſubdit. Effundã aquã ſuper ſitientem: effundam ſpiritũ meũ ſuper ſemẽ tuum: & benedictionem meã ſuper ſtirpeʒ tuam: forte etiam in iis ſignificatur aqua: quam per‑ cuſſum chriſti latus effudit: & uite ſpiritus: quem in cruce pro nobis emiſit. Legite antiquorum ueſtroruʒ in geneſi commentaria in ea parte preſertim: ubi dicit moyſes. He ſunt generationes celi & terre: cum crearẽ tur: reperietis ibi res omnes ab initio perfectas omni‑ no a deo creatas fuiſſe ſed poſt parentis primi peccatũ ſtatim omnes humanas preſertim a ſua perfectione dẽ generaſſe: neq; prius ad ſtatum priſtinum reuerſuras: q̃ filius phares uenerit: idẽſt meſſias: qui a phares de‑ ſcendit. Ex quibus conicere poteſtis uitia primorum in poſteros fuiſſe tranſlata: ac per meſſiam curanda: ſed aliter in primo aduentu curauit: curabit aliter in ſecundo. Multi quoq; ex doctoribus ueſtris prophe‑ tas: ſanctoſq; ueteris teſtamenti patres ante meſſie ad uentum ad inferos deſcendere arbitrantur: quod qui dem ex hoc probant: ꝙ abrahe a deo in geneſi dicit tu ibis ad patres tuos: ex quo rabbi rhamon argumẽ tatur: quia patres abrahe idola coluerunt: ut apud

ioſuem

ioſuem legitur: abraham quando iuit ad illos ad in
feros deſcendiſſe. Idem de iſaac in geneſi traditur: de
functus eſt iſaac: & mortuus: & additus eſt ad popu
los ſuos. Idem ibidem de iacob: idem de dauide in li
bro regum tertio. Dormiuit dauid cum patribus ſu-
is: de iis omnnibus rabbi rhamon ſimiliter argumen
tatur: cum ad eorum loca mittantur: qui fuerunt in-
iuſti: & idola coluerunt: ſed chriſtus morte ſua ſactos
patres liberauit a morte: ſcilicet a tenebris animorum
quod ita tetigit zacharias. Tu autem in ſanguine te
ſtamenti tui emiſiſti uinctos tuos de lacu: in quo non
eſt aqua: ideſt ſanctos ex limbo loco arido: ſcilicet lu-
minis: & gaudii uacuo. Non igitur chriſtianorum in-
uentum hoc eſt: ꝙ magnus meſſias laborib⁹ ſuis: paſ
ſionibuſq; animas patrum: & ſuccedentium ab infe-
ris fuerit redempturus. Sed multi quoq; ex antiquis
iudeis id cenſuerunt precipue rhamon: quem dixi:
ac preterea oſuas hanna: habba iuda: qui in talmuti
cis diſputationibus poſt multa ad id pertinentia etiã
ad hoc propoſitũ oſee illud adducunt: de manu mor
tis liberabo eos: de morte reducam eos: Item illud iſa
ie. Redempti a domino conuertentur: ac uenient in
ſyon cum laude: & letitia ſempiterna ſuper capita eo
rum. Syon exponunt patriam celeſtem: & merito: nõ
eſt enim in terris laus: & letitia ſempiterna. Cum his
conuenit rabbi moyſes gerundenſis: immo uero om
nes iudei confitentur: ꝙ patriarche: et ſancti ante meſ
ſie aduentum in paradiſum non intrant: ſed in eius
ſuburbiis manent: donec ueniat filius phares: ideſt
chriſtus dauidis filius: & hoc quidem propter pecca-
tum ade. Et cum hec ita ſint: nonnulli tamen inter
uos non ſatis docti originalem culpam negant in ſuc

cedentes fuiſſe tranſlatam: atq; expiandam fuiſſe per
chriſtum quaſi eſſe deceat tam diuturnam penam in
omnibus ſine culpa. Proinde cur moyſes in geneſi ſcri
bit poſt tranſgreſſionem ade: deū collocaſſe cherubin
atq; gladiū flameū: & uerſatilem ad uiam ligni uite ī
tercludendam? niſi ut ſignificet propter ſimilitudinē
quandam: & culpam a parentibus primis contractā
cunctis paradiſi aditū intercludi. Meminiſſe debem⁹
ingreſſum celeſtis regni tam arduum eſſe: tam precio-
ſum: ut nō ſolū propriis: quotidianiſq; ſinguloꝝ pec
catis: ſed etiā cōmuni totius nature humane uitio ab
origine primorum naſcendo contracto poſſit: ac debe
at impediri. Et quāuis ſancti ante chriſtū uirtutis hu
mane uiribus ſeipſos a propriis peccatis liberarent: at
q; mundarent: unde cruciari apud inferos non debe-
bant: nullius tamen uirtus uſque adeo ſufficiens erat
ut obſtaculum illud: quod in cōmuni culpa totius hu
ne nature conſiſtebat: auferre ualeret: ac paradiſi adi-
tum patefacere: ſed culpa obligatioq; huiuſmodi paſ
ſione chriſti communiter diſſoluta eſt. Deus enim: ut
iſaias inquit: in eo poſuit peccatum omnium noſtrū:
per illum igitur celeſtis patrie portas aperuit. Hoc my
ſterium hieremias ita ſignificauit. Tibi peccauim⁹ ex
pectatio iſrael: ſaluator in tempore tribulatiōis. Qua
re futurus es ſicut colonus in terra: & quaſi uiator de
clinans ad manendum: quare futurus es quaſi uir ua
gus: & quaſi qui non poſſit ſaluare. Tu autem in no
bis es domine: & nomen ſanctum tuum inuocatum
eſt ſuper nos: ne derelinquas nos domine deus noſter.
Non nulli inter uos interrogant: cur chriſtus delendo
culpam nō deleuit penam illam: in ſudore uultus tui
& in dolore paries filios: & ſimilia: ut uidelicet his ſti

mulis quottidie agnoſcamus quam peſſimum fuit:atque eſt dei mandata contemnere:atque exercitatione moralium uirtutum ad beatitudinem conſequendaꝫ magis proficiamus. Accedit quod redemptio: uictoria: libertas:affluentia:pax:que promiſſa fuerunt nobis meſſie tempore forte ad ſpiritalia pertinebāt: que ad beatitudinem conferunt non ad corporalia: que uel non conferunt:uel impediunt. Sic paſſione uera que christi fide originale illud peccatum ablatum fuit:quantum uidelicet ad culpam ſpectat: que beatitudinem ultimam impedit:laborioſa uero illa relicta ſunt:que non modo non impediunt: ſed conducunt. Sed obiicitis ezechielis illud: filius non portabit patris iniquitatem:nos autem ſic expoſuimus:filium uidelicet propter peccatum patris non puniri:ſi penitus culpe expers fuerit: omnes autem prime illius culpe participes naſcebantur. Sicut enim quotidiana uitia a patre in filium imitatione :ſic primum tranſit origine: neque mirandum eſt:ꝙ primi parentis uitiū in poſteros tranſiuerit. Quotidie namqꝫ in pueris tam auorum q̄ genitorum geſtus:affectus:mores agnoſcimus ſic natura comparatum eſt: ut corpus & anima proportiōe quadam harmonica congruant: atqꝫ in uno eſſe conueniant:motuſque corporis in animam quodammodo anime in corpus facile: & uehementiſſime penetrent. Non educitur anima filii uel a corpore patris:uel anima:ſed corpus tale: & cū tali quadā ꝓcliuitate a tali quodā corpe genitoꝝ. Sic uuas acerbas comederunt patres: ac dentes filiorum obſtupuerūt: ꝓcliuitatis illius anima ob cognationē quandā affectumqꝫ erga corpus ꝓprium particeps quodāmodo redditur:preſertim ſecundum uim eius inferiorē:que

corpori ꝓpinquat: multumq́ꝫ cõſentit. Deinde uis ſu
perior anime naturali quodam amore iſeriori ſepe ob
ſequitur ferme: ſicut illa corpori obſequitur: in quaꝫ
quaſi ſimiliter: ſed non eque. Motus autẽ. qui in ani
ma actio eſt: fit in corpore paſſio: qui in corpe paſſio:
fit in animo ſenſus: atq́ꝫ compaſſio: affectioq́ꝫ in cor⸗
pore pena culpe eſt: in anima culpa. Obiicitis preterea
hunc: immo dicitur macula per originem a genitore
contracta: cum in prole non ſit uoluntaria: nõ eſt pec
catum: immo peccatum eſt: quum ſit obliquitas que
dam a recto declinans: & ad finem conſequendũ ine
pta: quemadmodum defectus in claudo. Peccatum
eſt inquã non tam proprie nature: q̃ communis: uolũ
tarium autem quodammodo fit in prole: inquantuꝫ
libenter procliuitatem huiuſmodi ſequitur: uolun⸗
tarium eſt inſuper non tam uoluntate prolis propria:
q̃ uoluntate ipſius ade: qui generationis motiõe om⸗
nes: qui ex eius ſtirpe pullulant: quodammodo mo⸗
uet: non aliter q̃ anime unius uoluntas membra cor⸗
poris ad actum plurima moueat. Iccirco quemadmo
dum pedis motus non uoluntate pedis propria: ſed
communi anime: uoluntateque primo membra mo⸗
uet: dicitur uoluntarius: ſimiliterq́ꝫ capitis: manuſq́ꝫ
motus: & reliquorum: ſic obliquitas illa hominũ na
turalis propter uoluntatem ade quodammodo om⸗
nes mouentis potius: q̃ propter propriam uoluntaria
iudicatur. Sunt inter uos: qui contra nos hac ratio⸗
ne argumententur. Si peccatum a primis parentibus
ideo in nos tranſfuſum eſt: quoniam in eis fuimus:
ab eiſq́ꝫ naturam humanam accepimus: eodem pac
to ſingula peccata ſingulorum progenitorũ ab initio
mũdi uſq́ꝫ ad noſ neceſſario naſcẽtibꝰ nobis iſererẽt
Reſpondent

Reſpondent ad hec noſtri theologi:nullū uitium uel parentis primi:uel ceterorꝝ in naſcentes neceſſario traduci:preter primum. Homo nanqꝫ idem ſecum non numero indiuiduoque: ſed ſpecie generat. Atqꝫ iccirco que ad propriā cuiuſqꝫ perſonā proprie pertinent filiis ab origine non tradunt̄:ſed que ad ſpeciē atinēt Non.n.muſicus:philoſophuſqꝫ muſicū generat: uel philoſophū:homo tamen uidēs:audiens:bipes : niſi quid impediuerit:hoīem bipedē generat uidendi:audiendiqꝫ compotē uitiū uero primū ſpeciei hūane naturalis captus euaſit:cetera aduenticia ſunt :fiuntqꝫ propria ſingulorꝝ. Scio uos hic obicere ſolere ade peccatū:quia ex actu proprio liberi arbitrii proceſſerit: ad perſonā propriā potius quā ad ſpeciē pertinuiſſe. Ad hoc ex theologorꝝ noſtrorꝝ mente ita reſpondeo: ad perſonā cuiuſqꝫ duobus modis aliquid pertinet:uel ſecundū ipſam:uel quodā gratie munere. Similiter ad naturā dupliciter poteſt aliquid attinere: uel ſecundū ipſam:uidelicet:quod ex nature principiis:elementiſque profluit:uel ſuper naturalis gratie dono. Originalē iuſtitiā humana natura non ex interioribus principiis eius habuit ab ītio:ſed gratie diuine dono:quod ab origine toti nature hūane ī prio parente traditur fuiſſe collatuꝫ donū huiuſmodi:ille ob primi delicti culpā amiſit. itaqꝫ ſicut originalis illa iuſtitia: niſi ille deliquiſſet:una cum propagatione nature fuiſſet in poſteris conſeruata ita oppoſita quedam peruerſitas:& obliquitas in ſucceſſione cum natura traducitur. Iccirco uitium huiuſmodi nature potius euaſit q̄ perſone:cetera uia: uel ade:uel aliorum naturam quidem:non quantum ad id quod nature eſt:ſed quantum ad id qđ eſt perſone deprauāt :ideo

in filios: & nepotes non neceſſario diffunduntur. Quid ergo nobis chriſti paſſio contulit? obſtaculum culpe originalis auferendo paradiſi aditum patefecit: quẽ ante illum ingredi homines ſancti nõ poterant. Nunquid ſi adam non deliquiſſet: tam ipſe quam ceteri iuſti beati fuiſſent? paradiſum profecto poſſediſſet: ſed terrenum. Celeſtis autem paradiſi aduentus dei ſub chriſti perſona nos compotes reddidit: unde plus lucri in uirtute chriſti fuit: q̃ in ade uitio damni. Vitiuȝ ade ſecundum ſe cruciatum nobis quidem non attulit inferorum: ſed abſtulit paradiſum duntaxat terrenum: chriſti uirtus ab inferis tuetur: paradiſum celeſtem largitur: hinc paulus apoſtolus: ubi abundauit peccatum: ſuperabundauit et gratia. Obmitto minora illa: ꝙ per chriſtum diabolus princeps olim mundi huius: ideſt hominum mundanorum eiectus eſt foras: non ulterius per idolatriam nos deludit: non tot gentium tam acriter: ut ſolebat: animos & corpora uexat: niſi iterdum certi finis gratia pmitattur a deo per fidem meſſie: qui iam uenit diabolo reſiſtimus: p fidem meſſie uenturi ſancti ante chriſtũ diabolo reſtiterunt. Nullus tamen tũc illius manus ſic euadere poterat: ut cuiuſdã inferni. i. lymbi deuitaret ingreſſum quod ita cecinit dauid. Quis eſt homo qui uiuet: & non uidebit mortem: & liberabit animam ſuam de manu inferni. Contra id uenenum: atq; ſimilia: uirtꝰ paſſio: myſteria: doctrina: exemplar: fides chriſti abũde nobis remedia prebẽt. Pre ceteris baptiſmus in uirtute ſpiritus ſancti: fideiq; chriſti culpam illam: obligationẽq; in animo eius: qui baptiſmo lauatur: diſſoluit procliuitatem uero nature corporis inſitam nõ extirpat. Spiritus enim: & ſpiritale myſterium non cor

pus:ſed ſpiritum:uoluntatemq; proprie reſpicit:hinc fit:ut qui ex baptizati corpore generantur:quia naſcuntur immundi:baptiſmo ipſi quoq; egentes cogantur: ſinguli quotidie a chriſti myſterio donum purificationis agnoſcer̃:perinde ac tritici granum: quod & ſi arte mundatum eſt:grana tamen immunda generat:ita ut arte rurſus indigeant. Ars enim indiuidui proprietatem potius q̃ ſpeciei naturam: uimq; generãdi mundauerat.

Probatio:ꝙ teſtamenti ueteris cerimonie merito conſumpte:conſumateq; ſunt:adueniente nouo ex iudaicis contra iudeos. Caput.xxxiiii.

SI ueteris teſtamenti regnũ: ꝓphetia: ſacerdotiũ:ſacrificiũ tpe meſſie regis ſacerdotiſq; eterni:finiſq; prophetaꝶ:nouo quodã teſtamẽto introducto:auferri ex iſtitutiõe diuina:ſicut alias oſtendimus: debuerunt multo magis mĩute ille cerimonie:in q̄bus paꝶ momenti erat: iure euanuerunt:quod ex nõnullis ꝓphetaꝶ uaticiniis alias declaraui. Ille ſiq̄dẽ nõ aliter res chriſtianas:cerimoniaſq;:q̃ ꝓphetie prenunciabant:cõſumptis tandẽ oraculis prophetaꝶ:merito cõſumpte ſunt cerimonie. Vos tamen adhuc ea mordicus tenetis iudei pre ceteris ꝑtinaces illud moyſi in deuteronomio contra nos adducentes.Et nũc iſrael audi precepta: & iudicia : que doceo te:ut faciens ea uiuas : & ingrediens poſſideas terram:quã dominus deus patrum noſtroꝶ daturus eſt nobis:non addetis ad uerbũ:quod uobis loquor: neq; auferetis ex eo. Conſideranda hec uerba ſunt diligenter:moyſes ad ſubiectum ſibi gregem loquitur: dicit enim : iſrael audi:non dixit: non addatur: uel minuatur ab ullo:ſed nõ addetis uos: neq; auferę

tis. Abſtulit igitur ſubiecto gregi mutādi poteſtatē: deo uero q ſupra moyſem eſt: uel egregio nuncio: qui a deo mutandi habuerit poteſtatem: nō abſtulit. Aduerſum pertinaciā ueſtram hieremias ita ↄ̄clamat. Ecce dies uenient dicit dominus: & feriam: aliter conſumabo domui iſrael: & domui iuda fedus: aliter teſtamentum nouum: non ſecundum teſtamentum: aliter pactum: quod diſpoſui: aliter pepigi patribus eorum in die: qua apprehēdi manum eorum: ut educerē eos de terra egypti: pactum quod irritum fecerunt aliter quoniam ipſi non permanſerunt in teſtamento meo et ego neglexi eos: aliter abominatus ſum dicit dominus. Sed hoc erit teſtamentum: aliter pactum: quod conſtituam cum domo iſrael: poſt dies illos dicit dn̄s dabo legem meam in mentem: aliter in uiſceribus eorū: & in corde eorū ſcribam eam: & uidebo eos: et ero eis in deum: & ipſi erunt mihi in plebem. Et non docebit unus quiſq; proximum ſuum: & unuſquiſque fratrem ſuum dicens: cognoſce dominum: quoniam omnes ſcient me. ſcilicet unicum eſſe deum. Et ſequitur a maiore uſque ad minorem: quia propitius ero iniquitatibus eorum: & peccatorum illorum iā non recordabor. In iis promittit deus aliquando: ſe nouum pactū teſtamentūq; diſpoſiturū: nouā traditurū legem differentem ab illa: quā dederat moyſi poſtquā iudeos ab egiptiis liberauerat: inſcripturū eam non tabulis amplius: ſed mentibus hominum: quaſi prima illa deleri potuerit: non ſecunda. Ac cerimonie ueteres: nouo teſtamento introducto: ſecundum ſpiritalem intelligentiam ſeruari debuerint. Certe ut paulus apoſtolus ait: quando propheta dicit: pactū teſtamentumq; nouum: ſignificat alterū cōſceneſcere: atq;

deficere

deficere poſſe. Sed quando hec fuerunt? quando im
pletum eſt illud: uidebo eos: & ero illis in deum. Vi-
det ſemper deus homines intellectu: ſed oculis inſup
uidit: cum aſſumpſit hominē: hominē inquã: qui ho-
minibus re uera deus habitus eſt. De quo dauid: ui-
debitur deus deorũ in ſyon: & zacharias: tu es deus:
& in te eſt deus: nec eſt abſq; te deus. Ex quibus oſten
ditur meſſie noui teſtamenti: pactiq; conditoris diui-
nitas: ſignificatur etiam diuinarũ diſtinctio perſona
rũ. Sed ne quis turbetur: quod in uariis trãſlationi-
bus uaria uocabula ſint: alibi pactũ: alibi teſtamen-
tum: ſciendũ eſt uocabulũ hoc ab hieremia introduci
ſcilicet berith: quod legē: pactũ: fedus: teſtamētumq;
ſignificat: nouã legē meſſie legē intelligi ueſtri iterpre
tres confitentur: unde doctores talmutici legē meſſie
aiunt excellentiorem fore moſaica. Legite horũ cõ-
mentariola in ſalomonis eccleſiaſtē. hec ibi reperietis
omnis lex preſentis ſeculi uanitas quedã eſt ad futuri
legē: ideſt ad legē meſſie. Nã in ſequentibus ſic res de
claratur: omnis lex: quã quis in hoc ſeculo diſcit. ua
nũ quiddã eſt. ſi ad meſſie legē conferatur. hec ibi. Vi
detis ergo legem meſſie eſſe a lege moyſi differentem
cerionaſq; moſaicas in meſſie conſpectu penitus eua-
neſcere. Vna uero moyſis lex appellatur: nõ abſolute
ſed ad chriſti legē: ceteris eni preſtãtior eſt. Sed cur ua
na? qa per ciuiles uirtutes tantũ hũanũ genus nõ ad
celeſtis beatitudĩs finē: ſed uiã dũtaxat dirigere põt
Xpiana p purgatorias purgatiq; aĩmi uirtutes ad exē
plares uirtutes: celeſtēq; felicitatē pfecte perducit: nõ
enĩ datur pfecta felicitas: niſi aĩmis perfecte purgatis
hoc nõ moſaica: ſed chriſtiana lex efficit. Preparatio
igitur quedã eſt moſaica lex ad chriſti legē: quaſi for

mam:habitūꝗ perfectū:cum uero quis poſſidet ha‐bituꝫ:preparatione nō indiget. Quod autē ſub moy‐ſi lege ſancti paradiſum nō ingrediātur : ſed meſſie le‐gē:gratiamq; expectēt:uos ut inſuperioribus dixim⁊ confiteini ob hoc:ut arbitror. Moyſes legē ſuā ſeruā‐tibus premia ſolum tēporalia pollicetur : non enī pōt ea doctrina ad maius aliquid aſpirare. Moyſes in de‐uteronomio rē oēꝫ ſic aperit Prophetā ſuſcitabo eis d̄ medio fratrū ſuorum ſimilē tui:& ponā uerba mea ī ore eius:loquenturꝗ ad eos oīa:que precepero illi. Si quis autē uerba eius: que loquetur in nomie meo au‐dire noluerit:ego ultor exiſtā. Non ne uidetis deū ꝓ‐phetā quendā preter moyſem in populo ueſtro creatu rum fuiſſe : daturū ei condendarū ab initio legum au‐ctoritatē. Hinc mutare omnia pro arbitrio licet:mu‐tare inquam imaginem in ſubſtātiam:ut imperfecta perficiat. Vos ei credere oia non minus q̄ moyſi diuio iuſſu debetis:& quia neq̄ oēs: neq; oia credidiſtis:ut minatus eſt deus: exterminati eſtis. Non fingant ara‐bes maumethem regem:immo tyrannum fuiſſe ta‐lem : cuius lex non coartauit moſaicam ex ſe ualde liberam:ſed nimium relaxauit:cui neque tempus : ne‐q̄ locus :neq; ulla prophetarum dicta cōueniūt. Sed quonam pacto potuit maumethes eſſe ꝓpheta ille ſu‐premus ex iudeorum populo ſuſcitādus :cum ipſe in alcorano confiteatur ieſum nazarenū ultimum he‐breorum:ſummumque fuiſſe prophetam . Iudei quō‐dam preſertim africani his moyſi uerbis admoniti meſſiam expectabant nouarum legum conditorem Sed rabbi moyſes ſcripſit ad illos : nō promitti a deo prophetam legum conditorem : ſed ſolum preſagum futurorum. Volebat inquit deus a iudeis auguria:q

bus

bus utebantur cananei: ſugare: hinc eis dicebat. Gentes iſte; quarum poſſidebis terram: augures & diuinos audiunt. tu autem a domino deo tuo aliter inſtitutus es ſcilicet: ut nõ per auguria: ſed per prophetas a deo miſſos futura prenoſcas: ideo ſubdit prophetã de gente tua: & de fratribus tuis: ſicut me ſuſcitabit tibi dominus deus tuus: ipſum audies. Hinc rabbi moyſes ad africanos: nos etiam affirmamus hec moyſi uerba non aliter exponenda eſſe: quã africanis rabbi moyſes expoſuerit. Sed cõſideramus magnũ moyſem in eodem deuteronomii capitulo in ſequentibus ita loquentẽ. Vt petiſti a domio deo tuo in oreb: quãdo concio congregata eſt: atq; dixiſti: ultra non audiam uocem domini dei mei: & ignem hunc maximum amplius non uidebo: ne moriar. Et ait dominus: mihi bene omnia ſunt locuti: prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui: & ponam uerba mea in ore eius: loqueturque ad eos omnia: que precepero illi. ſiquis autem uerba: que loquetur: audire noluerit: ego ultor exiſtam. Videtis ne populum quando in monte oreb tradita lex fuit: igni: ceteriſque horribilibus ſignis fuiſſe perterritum: rogatum deinde deum: ne ulterius eo pacto ad populum loqueretur. Vnde promiſit d̃us alias ſe abſq; ullo tẽore per prophetam quendã: qui uerus homo foret: qualis moyſes legem populo traditurũ: in ſuperioribus ergo capituli uerbis moyſes de propheta ſurorũ precone: quales multi fuerunt in ſequentibus autem de propheta legum conditore: qualem ieſum nazarenũ fuiſſe uolum? loquit̃. Sed turbat uos ni miũ ſcio ꝙ iuſſit moyſes ſẽper eius mãdata ſuaui: memẽtote a gramaticis ũris tractari: dictiões ad ſẽpit'nũ ꝑtinẽtes

duplices eſſe: alias ad ſempiternũ abſolute: alias ad ſempiternũ cũ quadã cõditione referri: in prio genere eſt cela: & ubi apud nos pſalmus dicit in ſecula ſeculorũ laudabũt te: apud hebreos eſt: cela: eſt ét in eo genere necali; atq; ubi pſalmus grece & latine dicit: uiuet in eternũ: hebraice ſonat: necali in ſecundo genere hebraice ẽ halã: latie ſeculũ. Hoc pacto in deuteronomio de ſeruo emptitio dicit erit tibi ſeruus holam. i. in ſeculũ in ſeculũ inquã uite tue: uel ſerui non ultra: unde ſeculũ ibi nõ totam reꝝ: ſed huius: uel illius hoĩs durationem ſignificet. Moyſes aũt ubi cerimonias ſeruari uidet circa ſabbatũ: paſcha: pentecoſtem: feſtũq; tabernaculoꝝ: expiatiõis diem: atq; ſimilia: nunq̃ illis dictionibus: que abſolutã eternitatem ſignificant: utitur. Sed holã dũtaxat: quod certũ ſignificat ſeculũ. i. totum ſeculũ ueteris teſtamẽti: donec teſtamentũ nouũ per meſſiã cõſtituat̃: & cerimõie ueteres dũ uidebunt̃ areſcere: reuireſcant: & in nouis cõſument̃ potius q̃ cõſumantur. Sic ieſus noſter ipleuit legẽ: qñ que fuerãt ĩpfecta pfecit: atq; hec ipſa legis chriſtiane perfectio declarat ipſam i moſaicaꝝ ↄſtitutionũ finẽ terminũq; durationis extremũ exiſtere: qđ per hieremiã predixerat: ut diximus: deus legẽ nouam ꝑmittens a moſaica differentẽ. Siquis aũt qua in re perfectior noua ſit quã uetus inquirat: conſideret quinq; precipuas: q̃tũ ad ꝓpoſitum ſpectat: noue. i. chriſtiane legis excellentias eſſe. Prima eſt: lex moſaica ĩ tabulis lapideis: corruptibilibuſq; tradita fuit: lex noua erat: ut hieremias ait: cordibus: & mẽtibus iurenda. Quod quidẽ ſignificat: nouã hanc diſciplnã magis ſpirtalẽ eſſe: adde & eternã: quoniã naturalis legis inſtar eternis mẽtibus ĩprimitur i eternũ: uetus aũt tẽporalis ſubiectio

data

data fuit ad tẽpus. Secũda: uetus illa cõſtitutio preter illa: que ad legẽ ꝑtinent naturalẽ: ſolũ gentẽ iſraeliticam: cui data eſt: obligauit: hinc pſalmus de deo dicit. Annuncians uerbũ ſuũ iacob: iuſtitia & iudicia ſua iſrael: non fecit taliter omni nationi: & iudicia ſua nõ mãifeſtauit eis: lex aũt noua nõ aliter q̃ naturalis omnes aſtringit: quapropter iſaias de meſſia: eiuſq; doctrina ſic inquit: donec ponã in terra iudiciũ: & legẽ eius inſule ſpectabũt. Tertia: priſca decreta: his exceptis: que ad naturale ius ꝑtinẽt: etiam ſubiectũ populum: nõ ubiq;: ſed in ſola promiſſiõis regiõe alligaſſe dicũtur: quod ita deuteronomii uerba declarãt. Scitis: ꝙ docuerim uos precepta: atq; iuſtitias: ſicut mãdauit mihi dominus deus meus: ut faciatis ea in terra: quam poſſeſſuri eſtis. Rurſus: mihiq; mãdauit eodem tempore: ut docerem uos cerimõias: & iudicia: que facere deberetis in terra: quã poſſeſſuri eſtis. Itez tu uero hic ſta mecũ: & loquar tibi oia mãdata: & cerimonias: atq; iudicia: q̃ docebit eos: ut faciãt ea in terra: quã dabo eis in poſſeſſionẽ: meſſie ãt iura nõ minꝰ q̃ naturalia ubiq; ſunt obſeruãda igiť apud malachiã deus quandoq; uetera reprobat ſacrificia. Nõ eſt mihi uoluntas in uobis: dicit dñs exercituũ: & munus nõ ſuſcipiã de manu ueſtra. Deinde ſubdit. Ab ortu enĩ ſolis uſq; ad occaſum magnũ eſt nomen meũ in gentibus: & in oĩ loco ſacrificatur: & offertur nomini meo oblatio mũda. Sacra igitur: que in ueteri lege in ſolis terre promiſſionis templis: & tabernaculis celebrari licebat: quandoq; ſcilicet ſub meſſia ubiq; deo grata futura erant. Quarta: lex uetus ſola corꝑalia: tẽporalia q; bona pollicetur: & mala minatur: ut in leuitico: & alibi ſepe patet; noua ſpiritalia & eterna. Quinta: ue

tus ciuiles uirtutes:cōmuneſq; duntaxat inducit:qui
bus pturbationes amputat:noua purgatorias animi
q; purgati:quibus affectus extirpat: & obliuioni tāq̄
igni tradit fomites uitioꝝ. Sed cur iſtud ? quia deus
rudem adhuc populū: ſicuti par erat:leuioribus diſci
plinis erudiret: manifeſtioribuſq; tam bonis q̄ malis
mouere ſtatuerat:quod etiā rabbi moyſeſ egyptius in
cōmentariis libri canedrim confitetur: at uero tēpo-
re chriſti populi iam eruditiores euaſerant. Tunc: ut
iſaias inqt:repleta eſt terra ſciētia domini: ſicut aqua
maris cooperientis. Tunc igitur deus uerioribus pre
miis: exactioribuſq; inſtitutis genus humanū prouo
cauit:atq; formauit:merito igitur accedente lege no-
ua tanq̄ forma: uetus ueluti pparatio uel abit: uel trā
ſit in nouā:impleturq; in noua: quod quidem omni-
no tacere non potuit rabbi moyſes in deuteronomio
ubi mundi etatem in ſecula duo diſtribuit:ſeculū ui-
delicet preſens:ſeculū ue meſſie: Ac talmutici interpre
tes:ſicut alias diximus:ſeculum preſens:& futurū le-
gis:& meſſie ſecula eſſe uolunt: uanamq; ſeculi huius
legem:ad meſſie legem eſſe fatentur: quaſi in ſeculo le
gem chriſti: ſeculū:lexq; uetus finiatur: atq; expleat̃.

Diſtinctio preceptorum moyſi

Moyſi precepta pcipua illa ſunt: q̄ in decalo-
go cōtinent̃:data eni a d̄o ſunt abſq; medio
in tabulis lapideis populo uniuerſo:deinde
tanq̄ ppetua in arca teſtamēti in ſancto ſan
ctoꝝ incluſa. Cetera uero minutiora ſunt: ac data p
moyſem:& ab eo chartis inſcripta: atq; extra ſancto
rum ſanctum poſita. Inter hec autem alia ſimpliciter
moralia ſunt:& quia nature legem imittantur:ſempi
terna ſunt ferme:ſicut precipua:alia ad iudicia ptinēt

que neq̃ in equitatis arbitrio poſita: prout rerũ uſus exigit: uariantur. Alia rurſus ad cerimonias: que qui dem parui momenti ſunt nam tanq̃ figure quedam pythagoricorũ ſimbolorum inſtar ad aliud portendẽ dum: ſignificandumq; referuntur. Qui enim a por co abſtinere iubetur: porci uitam uitare iubet: & qui ſiſtere corpus in ſabbato: ſiſtere mentem in cõtemplã do. Hec & ſimilia ad ſignificatum: effectuq; que ſuũ p chriſtum redacta fuerunt. Sacrificare igitur deo: & q̃ fuit ablatum reſtituat: & ſimilia ad ius naturale p tinent: atq; morale: ideo ſemper ſeruãda mandant. Sacrificare a ſit hoc pacto: & die hoc aut illo: talia: ſi ue talia: ruri⁹ rſtituere q̃druplũ: aut duplũ: & ſimilia uel cerimõialia uel iudicialia ſũt: mutariq; potuerũt ac debuerũt: put locis: tpibus: pſoniſq; cõgruit. In rebus huiuſmodi nõ ſolũ ſub chriſto mutatio cõtigit & iure otigit: uerũ etiã apud priſcos. In prima eni eta te ex inſtitutione diuina nõ licuit hominibus ueſci: ni ſi plãtis: ſicuti nos geneſis docet. In ſcd'a tñ etate poſt illã mundi illuuionẽ: cõcedente deo: ueſci aialibus li cuit: quod etiã in geneſi declaratur: unde apud uos in libro uereſith rabba: uidelicet in cõmentariis in gene ſim: dum exponit illud pſalmi: dominus ſoluit cõpe ditos: ita dicit. Oĩs beſtia: que in hoc ſeculo: uidelicet ſeculo legis habetur imunda: a deo i futuro ſeculo. ſ. meſſie fiet munda: quemadmodũ munde fuerũt filiis noe beſtie: que prioribus munde non fuerant. Et ſi cut deus conceſſit antiquioribus ſolũmodo plantas tanquã mũdas: & filiis noe: deinde omne animal tãq̃ mundum: ſic in ſeculo futuro deus concedet quic quid ante prohibuit: hec ibi. Ex iis patet in meſſie ſe culo minutiora illa ſeculi ueteris inſtituta tanquam

inania iam: & ſuperua euaſoluēda fuiſſe. Nunqd ad hoc o iudei plures adhuc teſtes exigitis: quamuis nō neceſſarii ſint: quoſdam tñ multis: q ſupſunt adducā
¶ Malachias. Teſtamentum mem erit cum eo uite: & pacis: & dedi ei: ut timore me timeret: & a facie nominis mei reuereretur: lex ueritatis erit in ore eius. In pace dirigens ambulabit mecum: & multos ab iniquitate conuertet: quoniam labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam: & legem inquirent de ore eius: quoniam angelus domini omnipotētis eſt. In iis de⁹ meſſie promittit denuo teſtamentum ſuum: teſtamētum inq̄ pacis inter deum: homineſq; conciliande: ex quo uita hominum prouenit: uitam rurſus illi promitit mitem: & quaſi timidam. Sacerdotium quoq;: & ꝙ non ui: & armis: ſed pace: & ſcientia conuertet homines: nō omnes: ſed multos. Iterum ꝙ legem ab eo homines nouam accipient: cui autem hec omnia: niſi ieſu nazareno conueniunt?
¶ Naū. Exterminabo ſculptilia: & conflatilia: ponā ſepulturam tuam: quia ecce ueloces ſuper montes pedes euangelizantis: & annuntiantis pacem. Celebra iuda dies tuos feſtos: redde uota tua quia iam nō addiicient ultra: ut tranſeant in uetuſtatem conſumatū eſt: conſumptū eſt: ablatū eſt. Aſcendit: qui iſuflat in faciem tuam eripiens te ex tribulatione Hic aperte in aduentu meſſie portendit idolorum caſum: conſumationem prophetiarum: ac ueteris teſtamenti: conſumptionem priſcarum cerimoniarum: ablatiōem regni iudaici: predicationem euangelice pacis: aſcenſionē chriſti: ſpiritus ſancti afflationem: liberationem deniq; a tribulatione: ſcilicet inferorum.
¶ Micheas. Exibit lex de ſyon: & ſermo dñi de hieruſalem:

ſalē: & iudicabit inter populos plurimos: & reuincet & diriget ualidas nationes uſq₃ in longinquā: p hec ſignificatū fuit meſſiam nouā doctrinā: legēq₃ ultra moſaicam adducturū: que nō ex ſinay: ut illa uetus: ſed ex ſyon ꝓcederet: neq₃ ſolos iudeos inſtrueret ſi-cut illa: uerū ſermōe ꝑdicantiū apoſtolorū paſſim propagaretur: ac ualidarū nationū inſtituta deleret.

¶ Iſaias. Hec dicit dominus uiris iuda: qui habitant in hieruſalem: reuocate inter uos nouitatem: & ne ſeminaueritis in ſpinis. Circuncidite uos domino deo ueſtro: & circuncidite preputium cordis ueſtri: ne exeat ira mea: ſicut ignis: & non ſit: qui extinguat.

¶ Moyſes. In nouiſſimis diebus circuncidet domīus cor ueſtrum ad dominum deum tuum amandum.

¶ Ieſus naue: qui ieſu chriſti figuram preferebat ait: dixit dominus ad ieſum: fac tibi cultellos petrinos nimis accutos: et ſede: et circuncide ſecundo filios iſrael ſcilicet cordis circunciſione. His tribus oraculis oſtenſum fuit corpalem circūciſionē in ſpiritalem ſub xp̄o fore mutandā: illi extremā pelliculā attingebant: hic uniuerſum purgat: & lauat. Ergo qd oportet pueros poſt ieſum octaua die ſanguinē fundere? parcite fili-olis ueſtris iudei tam crudeles: q̄ ſuperſtitioſi: parcite filiolis ſtatim natis. Ieſus olim circunciſus totus pro omnibus ſanguinem ſemel fudit: qđ ſi circūciſio cerimoniaꝝ prima ſtabulis futura non erat non enim ab initio: ſed ſub abraham eſt inſtituta: & ſine illa quandoq₃ iuſtus eē q̄libet potuit: multo minꝰ reliq₃: ergo? Quid ſublata obſeruatis ulterius? dies profecto uobis dominicus ſub ſubbato quodā figurabat. Quid uictimas adhuc temporales ſacrificatis? ille omnes in eterna uictima ieſu finem habuiſſe uidentur; quis ſa

cerdotes priſtinos fruſtra quotidie reſtituitis? qui tāq̄ minimi ieſum ſacerdotem preferebant eternū: ille ille eſt ſacerdos in eternū uerus ſecundū ordinē melchiſedech. Quid deniqʒ regē ulterius expectatis: regnū illud ueſtrū olim tēporale in eternū regē xp̄um eſt tranſlatum. Et cū dixiſtis: uel legiſtis o miſeri: ieſus nazarenus rex iudeoꝝ: tunc morientem hoīem: uiuentem deum: regē unicū: ultimū perpetuū accepiſtis: qđ quidem moyſes ueſter uobis ſignificauerat. Quando ritum cōſtituendi pontificis tradens per unguenti cuiuſdā myſtici ſacramentū eū xp̄m nominauit. Rurſum qn̄ regem ſibi ſucceſſorem cōſtituēs ieſum cognominauit eum qui prius auſes fuerat noīatus. Ita igit̄ per gemina hec appellationis indicia: in altero pontifici: in altero regni exprimuntur inſignia: & ieſus xp̄s tanq̄ qui rex & pontifex eſſet: pariter nominatus.

De auctoritate doctrīe xp̄iane. Ca. xxxv.

DOctrinam xp̄i multa confirmant. Primum quidē ſibyllaꝝ: prophetarūq; predictiones deinde ſanctitas: & miracula xp̄i: & xp̄ianoꝝ. Accedit illa ſupra modū mira ꝓfunditas: et maieſtas: que in ſobrio eoꝝ ſtilo pſpicit̄: qui antea rudes piſcatoreſqʒ fuerunt: petri preſertim iacobi: & ioānis atqʒ ut de paulo taceā: qui & ſi ante conuerſionem homo doctiſſimus erat: ſurgit tn̄ poſt in ſuis epiſtolis admodū ſuper hoiem. Quid petri epiſtolis auguſtius quid uenerabilius epiſtola iacobi: atqʒ iude? quid de ioannis apocalypſi dicemus? qui liber celeſtem prefert faciē totqʒ habet ſacramenta: quot uerba. Quid de huius epiſtolis? quibus ineſt abſq; uerborum fuco nectarea dulcedo: ſenſuſqʒ diuinus. Euangeliū eius uidetur dei manibus ſcriptum eſſe: nō hoīs: quod cū

legeret amenius platõicus:per iouẽ iurauit:uirũ illũ
barbaꝝ :ideſt iudeum:breuiter comprehendiſſe:que
de ratione diuina:principio:diſpoſitiõeqꝫ rerum pla
to & heraclius diſputauerunt . Simplicianus ait pla
tonicum quendam audiſſe dicentem:euãgelii huius
prohemium ubiqꝫ in templorum apicibus litteris au
reis ſcribendũ eſſe:deniqꝫ omnes tales oratiões :qua
les uita fuerunt. Sicut enim in conuerſatione mitiſſi-
mi in periculis autem & laboribus fortiſſimi: & con-
ſtantiſſimi:ita in loquendo humilimi pariter & excel
ſi:coniunctiones huiuſmodi philoſophi ſupra natu-
ram eſſe cenſent. Sic ergo ruſticos illos : & piſcatores
magiſter eoꝝ chriſtus :qđ promiſerat piſcatores ho-
minũ reddidit. Quod ne mirabile eſt eos poſt aſcẽſio
nem ſuam in celũ adhuc rudes e celo ſubito quodã af
flatu mirifice docuit:uſqꝫ adeo:ut ſtatim coram om
ni populo:omnibus linguis : doctriniſqꝫ pollerent.
Cuius rei ſignum eſt:ꝙ ipſi doctos plurimos docue-
runt:multiqꝫ ſapientia excellentes colla ſua eorum
iugo libentiſſime ſubiecerunt. Hierotheus & diony-
ſius areopagita: & iuſtinus platonici:quorum ſcrip-
ta omni ſapiẽtia plena ſunt:crucem xp̃i una cum apo
ſtolis ſubiere. Pantenus preterea ſtoicus:quadratus:
agrippa:ariſtides:lucas : marcuſqꝫ philoſophi:tenas
& apolo legis iudaice pitiſſimi. Quid de ſapiẽte igna
tio chriſti diſcipulo anthiochie epiſcopo dicam : qui
dum romam uinctus deuorandus beſtiis duceretur:
in ipſo itinere de martyrio:doctrĩaqꝫ chriſtiana mul
tas ſcripſit epiſto. ad epheſios:ad magneſios:ad thra
ces:ſmirneos:philadelphios:ad policarpum : atqꝫ ro
manos: & in epiſtola ad romanos inquit. Ex ſyria ro
mam uſque pugno beſtiis deuorandus : interea no-

cte dieq; ligatus pugno: cum decem leopardis ideſt militibus: qui me cuſtodiunt: quibus & cum benefe-
cerim: peiores fiunt. Iniquitas autem eorum mea do-
ctrina: ſed non idcirco iuſtificatus ſum. Utinam fru-
ar beſtiis: que mihi ſunt p̄parate: quas & oro promp-
tas mihi eſſe ad interitum: et allici ad comedendū: ne
ſicut aliorum martyrum nō audeant corpus attinge-
re: quod ſi uenire noluerint: ego uim faciam: ut deuo-
rer. Ignoſcite mihi filioli: quid mihi proſit ego ſcio:
nunc incipio eſſe diſcipulus: nonne his: que uidentur
deficiam: ut ieſum chriſtum inueniam. Ignis crux: be-
ſtie: confractio oſſium: membroruȝ diuiſio: toti⁹ cor-
pis ɔtritio: oīa tormēta diaboli arte q̄ſita in me ueni-
ant, mō ieſu xp̄o fruar: hec ille. Cumq; iā damnatus
eſſet ad beſtias: rugiētеſqȝ audiret leones: ardore pa-
tiendi ait: dentibus leonum molar: ut panis mūdus
euadam. Policarpus etiam ſmyrneoꝝ epiſcopus: ioā-
nis euangeliſte comes magnus aſie doctor: ſepe roga-
tus a iudice: ut ieſum negaret: reſpōdit nō poſſe nega-
re illū: cui octuagita iam et ſex ānos feliciter ſuierit.
Itaqȝ cū xp̄i amore totus arderet: ignis flāmas: mor-
tēqȝ facillime ptulit: hec de illo ſmyrnei ad pōti eccle-
ſias ſcripſerūt. Iuſtinus aūt ille platōicus: audito apo-
ſtolotū libro: quem ꝓ religiōis noſtre defenſiōe iu-
dicibus obtulit: cum multos p̄claros martyres nume-
raſſet: ſe quoq; martyrio ɔſumptū iri inſidiis cuiuſdā
creſcētis cynici uaticinatus ē dicēs. Et ego qdem ſpo
me ab aliquo hoꝝ: qbus ꝓ ueritate obſiſto: inſidias
eſſe paſſuꝝ: ſpo baculo: aut claua feriendū: certe uſ'a
creſcēte hoc: nō phō: ſed philopōpo: qđ & ita factum
eſt: & iuſtinus tam fortiter tulit q̄ manifeſte p̄uiderat
Preuiderat autem ioannes euangeliſta: & in fine euā-

gelii ſui predixerat: ſe quãuis extrema pateretur ene cari nõ poſſe p̃dixerat: & in apocalypſi inter alias xp̃i anorum calamitates maniſeſtiſſime iliã: que ſub ualerio pricipe contigit. De qua dioniſius alexandrie epiſcopus temporis illius martyr inquit: ioanni reuelatũ eſt: ut diceret: & datũ eſt ei os loquens magna: & blaſfemias: & data eſt ei poteſtas per menſes q̃dragita: & duos: utraq̃ aũt cõplent in ualeriano: hec dioniſius. At decebat ante martyres alios cõmemoraſſe cõlobri nũ illũ chriſti ſimeonẽ: qui poſt diuturna tormẽta ẽt crucem ſubſtinuit libens: cũ ãnos ageret cẽtum uiginti. Sed ecce ſe mihi iam offert uiroꝝ in q̃uis doctrina excellentium turba q̃ plurima: thimoteus: titus: clemens romanus: barnabas: ioãnes ſenior: ariſtion: ſophiſtenes: ſiluaũs: ſoſipater: demophilus: dorotheus philemon: andronicus: urbanus: lucius: iaſon: terti⁹: creſcens: linus: cletus: paulus: ſergius proconſul cypri ſyllas: egeſippus iudeus: criſpus: epaphras: demas: marcus: ariſtarchus: epaphroditus: tichicus: oneſim⁹ euodius: papias: hermas: iuſtus: gaius: atq̃ mellitus: philoſoſthis: aſianus: qui librũ pro xp̃o. M. anto. uero cõpoſuit: aliiq̃ per multi uiri admodũ ſapiẽtes apoſtoloꝝ diſciſpuli: quoꝝ alter alteri⁹ crucẽ aſpiciebat intrepidus: ſuã mox expectabat indomitus: & ferebat inuictus. Imitati ſunt iſtos & ſapientes alii: theophilus: dioniſius: penitus cretẽſis: taciãus: philippus: muſiãus: modeſtus phũs: bardaſenes: ſcirus dialectic⁹ et mathematicus: apollinaris phũs. Hi duo. M. antõio uero libros ꝑ noſtra religiõe dederũt uictor: hireneus rhodõ: clemẽs alexãdrinus: milciades eruditiſſimus: qui. M. ant. quomõ librũ ꝑ religiõe tradidit xp̃ianorũ: apollonius phũs romane urbis ſenator: & chriſti

martyr: qui cōmodo ſeuero: ut rationem ſue fidei red deret: inſigne uolumen cōpoſuit: appolonius: abel: ſe rapion: bachilus: policrates: heraclitus: maximus: cā didus: appion: ſextus: arauianus: narciſus: iudas: ter tulliāus doctrine fons: qui ſub ſeuero imperatore flo ruit: atqꝫ ita contra iudices exclamauit. Dicimus: & palam dicimus: & uobis torq̄ntibus lacerati: & cruē ti uociferamur: deum colimus per xp̄m: illum hoīem putate per eum & in eo ſe cognoſci: & coli uult deus ſententiis ueſtris gratias agimus: cum damnamur a uobis: a deo abſoluimur. Ammōius alexandrius pla tonicus nobilis: leōides ſapiēs origēis pater: origenes uir doctria: uitaqꝫ apprime mirabilis: quem porphy rius doctria omnibus ſui ſeculi anteponit: q diſputa tiones celſi epicurei contra chriſtianos octo uolumini bus confutauit: totqꝫ de doctrina chriſtiana conſcri pſit: quot uix etate longiſſima quis leger̄ ualeat. Hic ut euſebius inquit: frequentia tormēta: & ſeculis om nibus inaudita pro chriſti gloria pertulit. Huius illu ſtres diſcipuli plutarchꝰ: heraclides: heros: ſereni duo pro chriſto martyrio ſunt coronati. Sequitur triphō & ambroſius origenis diſcipuli: minutius: gaius: be rillus: hippolitus: alexād̄er: tulius affricāus: geminꝰ: theodorus: cornelius cyprianus: afer martyr: ac ſapiē tia: & eloquentia p̄ſtantiſſimus: pontius cypriani di ſcipulus: dioniſius: nouatianus: mathion: archelaus anatolius alexandrinus ph̄ūs clarus: uictorinus: pan philus martyr locupletiſſimus: eiuſqꝫ diſcipulus euſe bius ceſarienſis magiſtro ſimilis: phierīꝰ: luciāus: phi leas: annobius: lactantius: rethnicus metodius ph̄ūs inſignis: qui diſputationes porphyrii cōtra nos egre gio uolumie cōfutauit: iuuencus: euſtachiꝰ: marcellꝰ

athanaſius:

athanaſius:magnus antoninus:baſilius:theodorus euſebius:emiſenus:triphilus:lucifer :euſebius ſard? acatius:ſerapion :ylarius magnus:uictorinus: titus: damaſus:apollinaris: gregorius beticus : pacianus: phebarius:didimus alexandrinus uir diuinus:& am broſius alexãdrinus eius auditor:optatus afer: achi lius:cirillus cumonis:epiphãius eſtrem:ſirus:magn? baſilius:gregoriuſq; eius frater:gregorius nazanze nus cognomine theologus. Hic inuectiuis iuliani im peratoris in chriſtianos ſubtiliter :copioſeq; reſpon dit:diodorus:ambroſius:euacrius maximus philo ſophus:maximus ioãnes chriſoſtomus: celaſius:the othinus:dexter:amphilochius:ſophronius:et alii pe ne innumerabiles uiri doctrina preſtantes: qui par tim ante iulianum imperatorem: partim eo regnan te inter gladios:ignemq;:calamo:lingua: uita: mor te chriſti gloriam defenderunt:unde martyres quaſi teſtes chriſtiane glorie ſũt appellati. Adnumerat hic ronymus inter primos illos chriſtianos ioſephum :& ſenecam: & philonem. Due quoque & ſeptuaginta acutorum uirorum hereſes ſtatim poſt religionis hu ius exordium:partim ſuperbia hominũ:partim aſtu tia demonum ſcaturientes chriſtum ipſum:quamuis non recte:ut alii honorauerunt. Iam uero :ſi uellem hieronymos ambroſios:auguſtinos:gregorios:alioſ que innumerabiles numerare uiros ſcientia preſtan tiſſimos:grecos:barbaros:& latinos : qui poſt iulia num apoſtatam acute:ornateque ſcribendo : & ſan cte agendo diutiſſime pro chriſti gloria laboraue runt:arithmetica me computatio fruſtraretur. Tan to ſaltem chriſtiana lex ceteris excellentior eſt q̃to & plures docti:& doctis aliis ſemp doctiores: eloq̃ntio

reſq;: & ſanctiores fuerunt: qui hanc ſecuti ſunt q̃ qui alias ſuſceperunt. Si primum religionis huius funda mentum dialectici: uel oratores: uel poete ieciſſent: ſu ſpicaremur plebem aſtutia homium fuiſſe deceptam: ſi docti oẽs ſemper reſpuiſſent: iudicaremus eam for ſitan contẽnendam. Si principes: uel ab initio: uel pa lopoſt huic legi oĩno fauiſſent: opiaremur quod de q buſdam religionibus arbitramur: debiliores a poten tioribus fuiſſe coactos: ſucceſſores deide: ut ſit legẽ il lam cũ lacte ſuxiſſe. Diuina igitur prouidẽtia uoluit ſimplicẽ religionis ſue ueritatẽ ab hominibus primo rudibus: & ſimplicibus primã originẽ ducere: atq; a ſimplicibus: & rudibus aſtutos: ac doctos feliciter ir retiri. Permiſit inſup religionẽ ſuã annos plures q̃ tre centos a potẽtibus ubiq; gentiũ crudeliter ipugnari quo maior eſſet doctorum teſtiũ: & fidelium numer⁹ reiq; ipſius uerior: certior: firmior auctoritas: nam in ꝓſperitate fidem preſtare facile eſt: in aduerſitate diffi cile. Exquiſitiſſimis tormẽtis cruciatos fuiſſe chriſtia nos: ut noſtras hiſtorias pretermittam: teſtatur corne lius tacitus: uituperauit aũt xp̃ianos: credo ut ſeculis ſuis adularetur: quẽ etiã in hiſtoria mentitum fuiſſe tertulianus oſtendit: quia dixerit: iudeos caput aſini colere. Atq; in eadẽ hiſtoria ſcripſerit: pompeiũ arca na iudeorum ſpeculatũ: nullũ in eis ſimulachrũ rep periſſe: igitur ab hoc uno mendacio diſce reliqua. A c cedit: ꝙ ut hiereneus teſtať: nõ ab aliud tũc de noſtris ſuſpitio exorta ẽ tãquã ipiis & ipuris q̃ ob hereticoꝝ quorundã gnoſticorũ: preſertim uitã inceſtã prorſus: & execrabilẽ: ſed nõ in longũ durauit infamia: ubi ſe ipſa cepit ueritas aperire. Lucianus gẽtilis peregrinũ quẽdã ſophiſtam: atq; ut ipſe deſcribit: & chriſtianũ

non

nō legitimū tanq̄ oſtentatorē iactatoreq̄ʒ deridens in qt. Hic preterea mirabilē chriſtianoꝝ ſapiētiā didicit a ſacerdotibus eorum:atq̄ʒ doctoribus :qui magnuʒ illum uirum in paleſtina cruci affixum adorantes : ceteras religiones ſpernunt. Ex magiſtri autē ſui lege ſibi inuicem fraterna caritate deuinciūt:ſperant ſe eternos fore:qua ſpe ducti miſelli uitam hanc:eiuſq̄ʒ bōa cōtēnunt:& quotidie cedibus ſe ſpōte ſubiiciūt. Hec lucianus:quem de peregrino odii cauſa mentitū eſſe: teſtis eſt aulus gellius pegrini familiaris: nā monſtrat hunc peregrinum uirum grauem:conſtantēque fuiſſe uerūq̄ʒ philoſophuʒ. Conqueſtus eſt plinius ſecūdus in epiſtola ad traianum:ꝙ urbes chriſtianorum trucidentur:qui nil preter romanorum legeʒ agant:niſi ꝙ ante lucanos hymnos canant chriſto cuidam deo:ad conferendam uero diſciplinam uitent homicidia: furta: adulteria :latrocinia :& his ſimilia. Reſcripſit autem traiāus :chriſtianos inquirendos quidem non eſſe:oblatos uero puniri oportere:cuius ſentētiā ita tertullianus confutat. O ſententiam neceſſitate confuſam : negat inquirendos ut innocentes : & mandat puniri ut nocentes :parcit:& ſeuit:diſſimulat:& animaduertit:qd temetipſam cenſura circunuenis ? Si dānas:cur nō & inquiris? ſi nō inqris:cur nō & abſoluis. Rumorem quoq̄ʒ uanum aduerſum chriſtianorū mores exortū ſubtiliſſime cōfutat : monſtratq̄ʒ nō de crimie ullo:ſed de nomine ſecte aduerſū chriſtiāos actum fuiſſe. Atqʒ ut alias diximus: ſimiliter conqueſtus eſt ſerenus granius in epiſtola ad adriāum :unde adrianus ſcripſit ad munitium fundanum ꝓconſulē aſie:ne pmitteret chriſtianos innoxios hoīes pturbari:calūniatoribuſq̄ʒ illoꝝ occaſionē latrocinādi oce-

di epiſtolā adriani integram euſebius noſter adducit Melitus ſardenſis epiſcopus ad imperatorem unū librū pro noſtra religione ſcripſit: in quo refert edictū antonini ad aſiaticos reprehendentis eos: ꝙ cultū immortalis dei: quem xp̄iani colāt: perturbent: uſqꝫ ad mortem chriſtianos perſequentes. Addit in eodē edicto: plurimos ex prouinciis iudices ſuper iis ad patrē ſuum ſcripſiſſe olim: atqꝫ nuper ad ſe quamplurimos deniqꝫ ſtatuere ſe: quod & pater ſtatueret: hoc eſt: ne quis chriſtianos ob hoc duntaxat: ꝙ chriſtiani ſint: inſequatur: niſi forte arguātur aliquid aduerſum romāi regni ſtatum moliri. Arbitror antonium ob hoc etiam timuiſſe chriſtū: ꝙ frater eius. M. aurelius ſcripſit: cū exercitus eius apud germāos ſiti periclitaretur orationibus quorundam militū chriſtianorum a deo impetraſſe ſubito contra omniū ſpes largiſſimos imbres: qbus: & ſuoꝝ ſedata ſitis: & hoſtes ob fulminū īpetū effugari: atqꝫ ob īſignis facti miraculū eā legionē mutato noīe fulmineā appellauit. hec ſcribit apollinaris atqꝫ tertulliāus. Addit tertullianus marci īperatoris extare epiſtolas: qbus apertius de iis indicet. Euſebiꝰ adiūgit miraculū hoc ab hiſtoricis quoqꝫ gētiliū fuiſſe relatū: ſed ꝙ xp̄ianoꝝ oratiōibus factū fuerit: pretermiſſum. Calamitas igitur xp̄ianorū uel ex īperito uulgo: uel ex impiis principibus maxie contingebat: quorum princeps fuit nero. Suetōius afflictos fuiſſe a nerone xp̄ianos narrat ob hoc dūtaxat. ꝙ nouā religionē introducerēt: et ut ipſe ait: maleficā: ideſt magicā: miracula eni multi uidētes demōibus: quod dei erat attribuebāt. Sed īfinita ueritas: atqꝫ bōitas ueritatem ſuā ex mēdaciis hoſtiū declarauit: & mala hoīum cōuertit in bonū: pmittit quoqꝫ uſqꝫ ad mū

di finē ſanctoꝝ ſuorum cetum: uel ab hereticis: uľ ab hoſtibus agitari. Non cogit ad ſalutem deus hoīes: quos ab initio liberos procreauit: ſed aſſiduis inſpira tiōibus ſingulos allicit: ꝙ ſi qui ad euꝫ acceſſerit: hos durat laboribus: exercet aduerſitatib⁹: & uelut igne aurum ſic animum probat difficultate: qui ſi uſqꝫ ad finem perſeuerauerit: tanquam igne aurum ſit tandē diuino lumine feliciter corruſcauit.

¶ Quod ſacre xp̄ianoꝝ lr̄e uitiate ñ ſũt. Ca. xxxvi.

Maumethes primos illos chriſtianos ualde p̄bat: confiteturqꝫ doctrinā chriſtianā: ideſt euangeliſtarum: apoſtolorũqꝫ libros ab ipſo deo auctoritatem mirabilem accepiſſe. ac teſtamēto ueteri ātepōit. Sed hos libros ait poſt apoſtolos a chriſtianis fuiſſe corruptos: totumqꝫ id machinatus eſt homo tam calidus q̄ belicoſus: quoniam aſſerit ſe achriſto apertiſſimis uerbis fuiſſe promiſſũ: qui ī euangelio dixit. Predico uobis poſt me uenturũ eſſe quendam dei nuncium nomīe maumethē: illum uidelicet ſpirituꝫ ueritatis: qui docebit uos oīa. Principio machiatio hm̄oī: et ſi apud brutos: ibelleſqꝫ hoīes enī tales maumethēſes ſunt: tā ui q̄ dolo locũ habuit: ta mē apud magnos: prudēteſqꝫ uiros nimiũ ridicula eſt Nā ante maumethis aduentũ nulla cā erat: ob quam maumethis nomē potius: q̄ pilati: uel iude: uel ātixp̄i uel diaboli euāgelio ſubtraheř debuiſſēt. Poſt āt maumethis aduētũ ip̄e maũethes poti⁹ cultus fuiſſet ab iis q euāgeliũ colebāt q̄ nomē ei⁹ ablatũ. Sed ipſe falſo nomen ſuũ ſubiungi uoluit: ubi apud ioannē chriſtus ſpiritum ſanctum promittit: cuius infuſio apoſtolis ipſius nō multo poſt ieſũ ad reſurrectionē p̄mittebať nō poſt āt ānos ſexcētos arabib⁹. Promiſſus ē au

tem nõ homo: ſed icorporalis ſpũs atq; ueritas. Et cũ ctis chriſtianorum ducibus cõſentientibus: preſertim il lis: qui de promiſſione uerbis litteriſq; teſtes erant: quinquageſimo poſt reſurrectionẽ die aſpirauit felici ter: & illuxit. Deinde quonã pacto ueriſimile eſt chri ſtianos oẽs uolumina illa: que tanq̃ celitus data ſum mopere eo tẽpore uenerabantur: auſos fuiſſe mutare. Siqui aũt impii auſi ſunt: tanq̃ pauci iprudenteſq;: a pluribus prudentibus cõuicti ſtatim ſunt: neq; obti nuerunt. Rurſus ſi ſacra uolumina paſſim apud oẽs gentes deprauata fuerunt: multi ſubito animaduerte runt: ſi alicubi ſolũ cetera exemplaria reclamauerũt. Sed omnino ĩpoſſibile eſt libros diuerſis linguis: locis tpibus editos: tã late ſubito ſparſos: tã frequentatos prorſus adulterare. Cur hereticorum ſecte diuerſe diuer ſas expoſitiones potius q̃ teſtus uarios adducebant: audiuimus a pluribus ethyopibus: & illis quidẽ litte ratis: ſimilia omnino apud illos ſacra uolumina no ſtra in barbaris litteris: atq; apud grecos: latinoſq; exiſtere. Scribit richoldus ebron theologus: ſe in aſia omnino eoſdem textus apud iacobianos: neſtorianoſ q; chriſtianos hereticos: atque apud nos legiſſe proin de ipſum teſtamentum uetus rectum a chriſtianis ſer uari patet. Quia cum tranſlationes multas habeamus & ante chriſtum: & poſt chriſtum editas: partim libe riores: utputa que a iudeis ipſis facte fuerunt: partim ad uerbum obſeruatas: maxime a hieronymo: ubiq; tandem precipua: imo omnia ieſu chriſti myſteria fer me ſimiliter reperiuntur. Et tranſlatio hieronymi ad uerbũ facta ab omnibus iudeis tanquam uera admiſ ſa eſt: & ipſa quidem ad ieſum confirmandum ſuffi cientiſſima. Veriſſima etiam illa: que a duobus & ſe

ptuaginta iudeis ante chriſtum edita eſt: & apud gre
cos: latinoſq;: & barbaros chriſtiãos ſimilis extat: cu
ius prima illa exemplaria: & hebraica & greca tertul
lianus etiam temporibus ſuis apud terapeum in pto=
lemei bibliothecis aſſerit extitiſſe. Neq; ab apoſtolis
eorũq; ſucceſſoribus tranſlatio huiuſmodi olim uitia
ta fuit: tum quia difficile erat lõge diuulgatos: & ita
ſeruatos codices uitiare: tũ quia omnino ſtultum eſt
credere: tot tantoſq; uiros teſtimonia iudeoꝝ adulte
raſſe ad ieſum occiſum uiuificanduꝫ: ſeipſos uero per
dendos. Denique frequentes obiectiones: & calum=
nie: inſidieq; undiq; chriſtianis illate: altercationeſq;
ſepius repetite admonuerunt chriſtianos rectum ſcrip
turarum ſeruare tenorem. Quod ſi quis unq̃ a maume
theſibus audiuerit: aliquid ad maumethem pertinẽs
teſtamento ueteri fuiſſe ſubtractum: reſpondeat nul
lo unq̃ pacto iudeos cum chriſtianis ad hoc agendũ
conuenire potuiſſe. Teſtamentum autem uetus neq;
apud iudeos: neq; apud chriſtianos maumethenſib⁹
quicquam fauent. Sed ut ad nouum redeam teſtamẽ
tum: hoc ipſum eſſe ſincerum: conſtat ex apoſtoloruꝫ
diſcipulis: diſcipulorumq; ſucceſſoribus: qui & operi
bus: & ſcriptis de textus ſinceritate teſtimonia perhi
bent. Conſtat etiã ex antiquiſſimis concilíis ſepe con
ſtitutis: ubi ad decem doctiſſimorum uirorum mili=
bus: qui circumferebantur codices examuſſim exami
nabantur: unde nihil unquam admiſſum eſt ab eccle
ſia abſq; examine ſeueriſſimo. Garrit preterea mau=
methes ſucceſſores apoſtolorum partem illam euan=
geliis addidiſſe: puta: quod homo ille ieſus ſummus
eſſet deus: & uere mortuus. Primo quidẽ hoc in ſcrip
tis apoſtolorum: euangeliſtarũq; tam ſepe: & eo ordi

ne:eaq; ſimilitudine cõnexum eſt: ut nullo modo eſſe queat adiunctum. Deinde nihil aut difficilius pſua detur: q̃ quod homo ſit ſummus deus: aut diſſonan tius proferri uidetur q̃ qđ uerus deus ſit:& uere mor tuus. Nũquid igitur hoc adiunxerunt:ut facilius qđ predicabatur:perſuaderẽt: nihil ferme hoc ſcilicet ex cepto ab his dicebatur: quod aut pfidos iudeos tur baret: qui dei:hominiſq; coniunctionem illã non ca piebant:aut romanos offenderent rerum dominos:q prohibuerant: quenq̃ abſq; ſenatus auctoritate deũ cognominari. Multoſq; uolebant deos: neq; illos q dem ſummos:ieſum uero et ſummũ:& ſolum chriſtia ni abſq; ſenatus approbatione uocabant. Atq; ſcie bant ob hoc dũtaxat:ſe arduam omnino prouinciã ingreſſos apud iudeos:gẽtileſq; ualde piclitari. Qua mobrem quod additum maumethes inquit: minime omniũ uidetur adiũctum:ſed uere nimiũ: ſimpliciter q; ab initio poſitũ. At ipſe uidetur oĩno pfunda chri ſtianoꝝ myſteria: q̃uis ea legerit:nequaq̃ intellexiſſe: ubi eni ieſum legit eſſe dei filiũ:atq; deũ:putat chri ſtianos:deos illic duos inducere:patrẽ uidelicet atq; filiũ. Atq; hũc in alcorano binariũ deoꝝ numeꝝ de teſtatur:quod etiã a chriſtianis eſt alienũ: deũ unũ pa trem filium ſpiritũq; putãtibus. Ipſe aũt licet neſciat: quomodo tamẽ miraculis chriſti cõmotus ipſũ dei fili um deũq; fatetur:ubi cum nominat dei flatũ: ſpiritũ q;:propriã dei aĩam:uirtutem dei: uerbũ dei:affian te deo ex uirgine perpetua natũ. Preterea:quotiẽs in cidit in trinitatis nomẽ:hõ tante rei prorſus ignarus: chriſtianos falſo nimiũ: & inepte calũniatur: qđ tres deos adorent:neſciens proprietates diuinaꝝ diſtin guere perſonarum: ac ſimul ſeruarẽ diuine ſubſtantie

unitatem:ipſe tamen ueritate coactus:deum ubiq̨ in plurali numero de ſe loquentem inducit:quod & mo yſes obſeruauerat: qui in geneſi deo modo ſingulare nomen:uerbũq̨:modo plurale attribuit: certe unita tem ſubſtantie in deo ſeruans ſimul ac numerũ perſo narum. Dixit deus: faciamus hominē ad imaginē: & ſimilitudinem noſtrā: atq̨ alia multa etiā clariora. Sed audi quomodo loquentem maumethes deũ fa ciat. Marie oĩum mulierum optime: & a nullo unq̄ ta cte noſtrā animam inſufflauimus: & illā: filiũq̨ ſuũ manifeſtum miraculum poſuimus. Item cum multos nuncios miſerimus: miſimus tandem chriſtũ marie fi lium: cuius ſectatores fideles manſueto: & conſtanti corde fuerunt: ei nos euangeliũ dedimus: ut p ipſum homines dei amorē gratiamq̨ aſſequerētur. Rurſ⁹: chriſto multā contulimus bonitatem: eũq̨ doctorẽ filiis iſrael prepoſuimus. Item: chriſtum ad diuine le gis cōplementũ miſimus: chriſtũ mariamq̨ miraculũ fecimus: optimũq̨ iis in paradiſo locũ d'dimus habi tandũ: ac ſepe ſimiliter. Quāobrem & ſi arrogans fu iſſet negari nō pōt: nō minus ignorātie q̄ arrogātie ui det eſſe culpādus. Multũ.n. ſuā arrogantiā tēperauit cum dixit in alcorano: ſe miracula neq̨ feciſſe: neq̨ facturũ: plurima ignorare: eſſe purũ hoiem: q̄uis nũ ciũ a deo inſpiratũ: neq̨ ſe dare poſſe ueniā peccatoꝝ. Vetuit ſe inuocari: & adorari: cōfeſſus eſt inſup eē in libris ſuis nōnulla: de quoꝝ ueritate dubitari poſſit. Ex quo apparet ipſũ ueritatis ſpiritũ nō fuiſſe: mul tum quoq̨ alcorani auctoritati detraxit: cũ inquit. Quicũq̨ deũ unũ adorans honeſte uixerit: ſiue iude⁹ ſiue chriſtianus: ſiue ſaracenus ſit: miſericordiā: ſalu tēq̨ a deo cōſecuturũ. Auctoritatē uero euāgelii ma

niſeſtiſſime confitetur:cum lumen:directionem:per feċtionemqꝫ cognominat. Vnde et maumethis ſecta tores:eo concedente:fatentur:nouo teſtamento accedente:ueteris teſtamēti ritus magna ex parte merito ceſſauiſſe. Teſtamentum uetus nouumqꝫ eo pacto in telligunt:& obſeruant:quo expoſuit:mādauitqꝫ ma umethes:qui ſe utriuſqꝫ ueriſſimum interpretem eſſe aſſeuerauit:creationem mundi:ade progeniem:hiſto riam omnem hebraicam probant:& chriſti doctrinā Expectant antichriſtum fore peſſimum hominē:quē a chriſto occiſum iri putant. Item corporum reſurrectionem:ultimum iudicium:ſupplicia & premia ſem piterna:chriſtum proximum deo ſedentem collocant Maumethenſes chriſti oratione:qua & nos quotidia na:utūtur ad deum:pater noſter:& reliqua. Sed ubi nos dicimus:& ne nos inducas:ipſi dicunt:deus fuit & deus erit:maumethes miſſus a deo.

¶ Cauſa erroris iudeorum maumethenſium gentilium. Caput.xxxvii.

QVeritur:que nā cauſa ſit:que iudeos adhuc multos in perfidia detinet:propheticorum:chriſtianorumqꝫ myſteriorum diuina ꝓfunditas:& quia diuina ideo humana intelligētia non penetrabilis:atqꝫ e conuerſo. Rurſus ingenium mercenariorum:miſerabiliumqꝫ iudeorum incultuꝫ prorſus:& pertinax. Auaritia tum eius:quod ſuum eſt ſeruandi:tum faciendi fenoris inexplebilis:naturalis ſuorum amor:inatum odium chriſtianorum. Quid autem poſt beatum gregorium barbaros plurimos traxit in hereſim:difficillima diuinarum literarum interpretatio:barbarorum genus nimium imperitum. Violenta maumethis regis arabum ma

nus:ſeptemq; regum ipſi ex eius familia per ordinē ſuccedentium leges? Acceſſit & licentia largior: uerū quid gentiles olim a uera hebreorum religione detorſit:mandata ambitioſorum principū:etas parum erudita:profuſa licentia:fallacia demonum malignorū. Auxerunt errorem deinde blandimenta : adulationeſq; poetarum:detinet autem omnes facile:in quouis errore:mos patrius:& diuturna conſuetudo. Nō poteſt conſuetudo in errore chriſtianos legitimos detinere: qui a principio religionem ſuſceperunt ab errore ſemotam

¶ Nihil autem opus eſt:ut longa diſputatione confirmem:que chriſtus:eiuſq; diſcipuli credenda:ſperanda:agenda propoſuerunt. Satis eni ueritatis : auctoritatiſq; habent:cum a diuia ueritate procedere iam probauerimus. Maximam igitur chriſtianorum inſtitutionum promiſſionumq; rationem aſſignauerim⁹ cum pythagoricorū ritu dixerimus: ille dixit. Meminerimuſ autem turbari non oportere : ſi horum min⁹ capaces poſſimus eē: maximum enim diuinitatis eorꝫ ſignum hoc eſſe cenſeo. Nempe ſi ea mens noſtra penitus cōprehendit: minora ſunt mente: ſi talia ſunt: diuina eſſe non poſſunt: ſi enim diuina ſunt: capacitatē omnem humane mentis excedunt. Fides : ut uult ariſtoteles: eſt ſcientie fundamentum: fide ſola : ut platonici probant: ad deum accedimus. Credidi inquit dauid: & preterea ſum locutus. Credentes igitur: propinquanteſq; ueritatis: bonitatiſq; fonti: ſapientem beatamq; uitam hauriemus.

LAVS DEO

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

¶ Finit aureũ opuſculum domini Marſilii ficini flo-
rentini: doctoris & grece & latine doctiſſimi: de chri-
ſtiana religione: nouiſſime poſt omnes impreſſiones
diligenter recognitum: cũctiſq; mendis expurgatum
Impreſſum autẽ Venetiis ſumma diligentia per Cæ-
ſarem arriuabenum uenetum. Anno ab incarnatione
domini mileſimo quingenteſimo decimo octauo: die
uero trigeſimo martii.

Regiſtrum

Omnes ſunt quaterni.

A B C D E F G H I K L M

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE